

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
Тиждень

№ 35 (407) 4 – 10.09.2015 р.

**Віктор
Шишкін**
про
конституційну
реформу

У кого полетять уламки від вибухів під Радою?

10

**ЗАПОВІДЕЙ
КОНТРАБАНДИСТА**

**The
Economist**

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами. Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:
«Український тиждень»
за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:
www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

- на 1 міс. – 45 грн
- на 3 міс. – 135 грн
- на 6 міс. – 270 грн
- на 12 міс. – 540 грн

Телефон редакції:
044-351-13-00

ОБЕРІТЬ ЗРУЧНИЙ ДЛЯ ВАС СПОСІБ ПЕРЕДПЛАТИ:

повідомлення	отримувач платежу	ТОВ «Український тиждень»	
		26009000022321	35392656
		поточний рахунок отримувача код отримувача	
	назва установи банку	300023	
		МФО банку	
	ПАТ «Укрсоцбанк»		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал «Український тиждень»		
	період:		
касир		сума, грн	
	платник (підпис)		

НА ЧАСІ

- 4 За червоною лінією
Що змінили вибухи під Радою
- 7 Юрій Макаров
про аутизм влади
- 8 Конституція як дишло
Віктор Шишкін про децентралізацію,
особливий статус на інші зміни
в Основному Законі
- 10 Чужі проти хижака
Катерина Барабаш про справу
Кольченка – Сенцова
як зріз російських настроїв
- 12 Неоднозначна реструктуризація
Про підводні камені
й переваги нової конфігурації
зовнішнього держборгу

ТЕМА НОМЕРА

- 14 Схід і Захід разом
Про національні
особливості контрабанди
- 18 Життя на межі
Які виклики постають
перед українським
прикордонням
під час децентралізації
- 22 Зупинити неспинне
Як ЄС протистоїть українським
«тіньовим» товарам
- 24 Феномен контрабандистської
держави
Як злочинний трафік товарів
годує корупціонерів і диктаторів
- 26 За старими схемами
Чи змінилися правила
гри для митниці
- 28 Заробити на сусідах
Як Польща «годує» Волинь
- 31 Під вогневим прикриттям
Хто і як заробляє
на злочинній торгівлі в зоні АТО

СУСПІЛЬСТВО

- 34 Із вірою в нове життя
Які настрої серед учителів і
 мешканців прифронтового
 селища на Луганщині
- 36 Свій дім і своя війна
Чи скористаються черговим
 шансом прихильники
 незалежності Каталонії
- 38 Королева Ангела
Ціна й причина вагань
німецького канцлера
- 39 Назад до СРСР
Як азербайджанський режим
розправляється з дисидентами
- 40 Леонідас Донскіс про колишніх
і нинішніх європейських лідерів
- 41 Інший «Великий вибух»
Як пояснити раптову появу
різноманітних форм життя
лише 542 млн років тому

КУЛЬТУРА

- 44 Тимур Бобровський:
«Росії Херсонес Таврійський
як об'єкт Всесвітньої
спадщини не потрібен»
Археолог про українські
пам'ятки під вогнем і в окупації
- 47 Франкі Бландо про авторське право
щоденники окупації
- 48 Заборонена нація
Чому не помічають
українців у Криму
- 49 Полювання за гривнею
Про культ української
нацвалюти в «ДНР»
- P. S.
- 50 Ярослав Пешек про нацистську
та російську пропаганду

Тиждень

№ 35 (407) 4 – 10.09.2015
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: 067-407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: 067-407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР
від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 15-2056
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 2.09.2015 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

За червоною лінією

Роман Малко

Все ще хочеться дізнатися, хто винен у тому, що сталося останнього літнього дня біля парламенту? А яка різниця? Знання, звісно, сила, тільки навіть вони не здатні повернути людське життя. Винні обов'язково будуть названі або призначені, справжні чи фейкові, без них не обійдеться. Аваков свою версію вже озвучив — ще дим від гранати не розвіявся... Далі хід прокурорів, можливо, якоїсь ТСК. Ідеться ж про важливі речі, які не можна забалакати. Не про якусь там сотню радикалів, а про реальних працівників правоохоронних органів, загиблих і поранених. Але хай це вже буде на совісті офіційних глашатаїв. Брехні й цинізму, ►

ФОТО: ВІТАД СОДЕЛЬ

на жаль, не бракує з усіх сторін. І процес тільки набирає обертів.

А втім, не в брехні найбільша біда. Є, на жаль, у цій огидній історії щось куди важливіше. Кров, що просочилася крізь межу, яку ніхто до того не ризикував переходити. Незважаючи ні на що. Межу дуже тонку, але вкрай важливу, бо на ній як на волоску трималася надія. Нині її перейдено, запобіжники знято й прірва, яка завжди була в суспільстві, але яку всі так щиро старались останнім часом присипати й підлатати, стала ще глибшою і ще страшнішою, ніж до того.

Кров, що вперше після Революції гідності так відверто й цинічно пролилася під об'єктивами десятків камер під час прямої трансляції в реальному часі, започаткувала новий порахунок, від якого вже нікому не відкрутитися. Між правоохоронцями й активістами, між владою і народом, між радикалами й пацифістами. Між усіма разом і між кожним зокрема. Ця кров відкриває очі, загострила зір і перетворила барвистий спектр кольорів лише на чорний та білий.

Відтепер правоохоронці знову дивитимуться на демонстрантів, як дивилися на Майдані, з огидою та підозрою, в очікуванні небезпеки. Але сьогодні їм легше буде завдавати своїм опонентам болю й тиснути на курок у разі чого. Тепер-бо все по-справжньому. Війна як війна. З владою і народом те саме. Новий суспільний договір про ненапад, підписаний десь там на Грушевського чи Інститутській, анульовано. Толерантність заради високих ідеалів вивітрилася, можна відверто проявляти свої комплекси і страхи. Ліваки та націоналісти більше не полізуть разом на барикади й не битимуться проти спільного ворога. Вони битимуться між собою. Там, на фронті, можливо, ще ні, у шанях не до того, але тут, у тилу, точно з цим покінчено. Вони й до того зовсім по-різному бачили своє спільне майбутнє: одні готові йти до кінця і руйнувати Москву, а інші ладні віддати все, аби настав нарешті спокій. Тільки досі все це було на рівні балачок і дебатів, у гіршому разі закінчувалося синяками. Нині ж пролилася кров.

І не дарма Аваков, та й не лише він, валить усю відповідальність на «Свободу», хоча там, на площі, були й радикали Ляшка, й інші незгодні з політикою влади. Важливо вмочити в кров саме націоналістів, цих вічних ідеологічних ворогів малоросійства, яке нині отаборилося у владних кабінетах. І байдуже, що якраз націоналісти першими кинулися рятувати державу, коли демократи лише розводили руками й прикидали, куди втікати. І байдуже, що далі рятують і рятуватимуть, навіть коли їх усіх визнають поза законом. Так, президент заявив, що події біля Ради — це «удар у спину», і він правий. Але йому вигідний цей удар, бо він завданий саме по його опонентах, тих самих, які затялися побудувати національну державу й не замовкають зі своєю національною революцією. Які тишком-нишком гострять сокиру, складують зброю і лише чекають, як всенародно й демократично обраний гарант Конституції нарешті облажиться. Вони ще гірші від Путіна з його головорізами. Бо той хоч бреше, але готовий грати в карти. А ці, мов барани, затялися зі своєю Україною — і ні обіграти, ні домовитися, ні сторгуватися...

Йдеться навіть не про окремі партії чи організації. Нищівного удару завдано по всьому українству як явищу. І неважливо, на чиему боці перебува-

ють його адепти, підтримують президента, довірливо хлопаючи вухами, чи намагаються докричатися зі своєю правдою до глухого світу. З превеликим задоволенням малороси, які перехопили владну естафету від великоросів, мочитимуть і свободівську «Січ», і ДУК, і «Азов», і навіть Спілку письменників, якщо вона занадто багато собі дозволятиме чи становитиме загрозу. Йдеться, власне, про весь український дискурс, який нині знову виштовхується на маргінес як неконструктивна, тупа, печерна й небезпечна сила, якої краще позбутися, бо так буде ліпше усім.

І якщо раніше одних лише дещо коробило від сентенції «Єдина Країна! Єдина Страна!», а інших — від бандерівського «Слава Україні! Героям Слава!», але на цьому й закінчувалося, то тепер усе перейшло у стадію «як можна з цим націоналістичним бидлом, із цими неандертальцями будувати країну» або «та пішли ви зі своїм єдиним народом і двома мовами». І далі, повірте, обов'язково буде ще колоритніше. Бо там, перед парламентом, спрацював глобальніший детонатор, ніж здається, який запустив доволі огидний процес, чимось схожий на той, що країна пережила відразу після Революції гідності. Тоді лише спроба скасування закону Колесніченка — Ківалова за ініціативи нинішнього віце-прем'єра Кириленка наробила стільки смороду, що вата цілого Сходу та Півдня схопилася за голову: «бандерівці наступають». Що вже казати про нинішній інцидент, коли йдеться не про якийсь ефемерний страх, а про цілком конкретний: «бандерівці вбивають», кидають гранати й хочуть захопити владу в країні. Чи варто розповідати, які почуття нині словнюють душу обивателя родом із совка, хай і наверненого в українство за допомогою путінських «Градів», але все ще вбраного в куфайку. Чи варто описувати, ким він

КРОВ, ЩО ВПЕРШЕ ПІСЛЯ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ ПРОЛИЛАСЯ ПІД ОБ'ЄКТИВАМИ КАМЕР, ЗАПОЧАТКУВАЛА НОВИЙ ПОРАХУНОК, ВІД ЯКОГО ВЖЕ НІКОМУ НЕ ВІДКРУТИТИСЯ

вважає нині тих, хто безнастанно твердить про війну до перемоги, національну революцію та право українців бути господарями на своїй землі. Страх і втома від війни, від крові, від крові, яка летить вже в серці столиці, такі великі, що жодні патріотичні аргументи чи мотивації більше не діятимуть. І не лише тому, що на перше місце виходить «лішбинебіловоїни», а й через банальніше: «українці-вбивці». Віднині бути українству собою, аргументувати свою правду й своє право буде все важче і важче.

Хто насправді кинув гранату і чи гранату, яку саме і чи тільки одну, ми, можливо, ніколи й не дізнаємося. Цю масштабну провокацію влаштували не для того, щоб потім каятися. Справу зроблено. Й обиватель довго, може, і завжди пам'ятатиме, що вбивство під Радою в день, коли з ініціативи «президента-миротворця» робився крок до припинення війни, сталося з руки націоналіста, і вже не важливо, підтвердить цю версію слідство чи ні. Слово не горобець... І навіть якби ця граната не розірвалася того злощасного дня, внутрішньому ворогові довелося б щось таке вигадати. ■

Граната з вакууму

Юрій Макаров

Не те... Не тоді... Не так... Навіть найлояльніші до нинішньої влади українці, у яких інстинктивно викликають нудоту гасла #зрада і #всепропало, не можуть не відчувати гіркого незадоволення. Бо є таке поняття «відповідальність» і «звіт». Зокрема, відповідальність президента, Кабінету Міністрів і парламенту за все, що діється в країні. Не маргіналів, не Путіна, не світового уряду, не марсіан, а законної влади в державі. Тепер детальніше.

Почати з того, що я не можу беззаперечно повірити в провину затриманого рядового (колишнього?) батальйону «Січ» Ігоря Гуменюка, враховуючи від'ємний авторитет правоохоронців старого зразка, які шиють йому справу. Background, знаєте, несприятливий. Але так само важко повірити, що геть усі безбаштові активісти, які прийшли на акцію під Верховною Радою в лавах «Свободи», які кидали в нацгвардійців петарди та мінімум один коктейль відомого імені, які в запалі махали кийками й дрючками, є найманцями Кремля й засланими провокаторами. Розумніше назвати провокаторами саме лідерів «Свободи», які влаштували протест хронологічно вже після голосування в сесійній залі за зміни в Конституції. Тож, перепрошую, не так уже важливо, хто саме кинув бойову гранату. Країна в стані війни, на руках купа зброї. А ще є значна кількість людей із фронтовою травмою, які приїждять до квітучої столиці й не бачать, за що, власне, вони ризикували життям. Або людей, які не спромоглися взяти участь у бойових діях, натомість прагнуть гострих вражень, і загальний градус збудження дозволяє їм безкарно виплескувати емоції. Або звичайних дебілів. У такій вибухонебезпечній атмосфері політичні лузери, які намагаються нагадати про себе за будь-яку ціну, мають пряму й безпосередню відповідальність за трьох загиблих і майже півтори сотні травмованих. Вони самі провели ризик між собою й сотнями рядових, може, наївних, але щирих і самовідданих свободівців, які гинули на Майдані, а потім на передовій. Вони розлили бензин, а хто кинув сірника, то вже деталі.

Але ж незадоволення в народі є, і хай хтось скаже, що воно штучне й не має під собою об'єктивного ґрунту! Припустімо на хвилинку, що реформи просуваються, хоч і повільно, — хто про це знає й може перерахувати позитивні зміни? Припустімо, часткове списання боргу міжнародним кредиторам справді рятє економіку — де потужна кампанія з популяризації успіху (з аргументами, з інфографікою, з поясненнями, що це може дати кожному українцеві)? Припустімо, переформатування коаліції було зумовлене непереборними обставинами — дідько, якими?! Припустімо, щойно прийня-

ті поправки до Конституції на практиці мало що змінюють у політичному устрої держави (але ж хто в нас читає першоджерела?) й спрямовані виключно на забезпечення міжнародної підтримки — гаразд, уже вірю, тільки скажіть про це людськими словами!

Претензії на адресу міністерства пропаганди цілком слушні, проте витоки з-за лаштунків частково виправдовують команду Юрія Стеця: вони самі не в курсі, вони не запрошуються на наради, де приймаються важливі рішення, і частогусто дізнаються про них із преси... Багато хто, описуючи еволюцію Порошенка, звинувачує його в стрімкому наближенні до моделі пізнього Кучми. Це суцільна дурня: Леонід Данилович був буквально схиблений на моніторингу інформації, на контролі над нею, тоді як Петро Олексійович, схоже, цим не переймається. Як запобіжник від авторитарних замашок це непогано, але як ефективна стратегія під час війни — під великим сумнівом. Дивно, пре-

ПРЕЗИДЕНТ НІБИТО НЕ ЧУЖИЙ МЕДІА-БІЗНЕСУ, АЛЕ МАЄМО НА ВИХОДІ СВОЄРІДНИЙ АУТИЗМ ВЛАДИ, ЯКА НЕХТУЄ ГРОМАДСЬКОЮ ДУМКОЮ Й УНИКАЄ ДОРОСЛИХ РОЗМОВ ІЗ НАЦІЄЮ

зидент нібито не чужий медіа-бізнесу, в Адміністрації не бракує людей, які на цьому побудували кар'єру, а на виході маємо своєрідний аутизм влади, яка нехтує громадською думкою й уникає дорослих розмов із нацією...

Взагалі-то це частина ширшої проблеми: брак комунікації в українському суспільстві як по вертикалі, так і по горизонталі, проте це довгий шлях, який передбачає залучення просунутих соціальних технологій, виховання, еволюцію. А тут усе елементарно: поговори зі мною! Я не прошу, я вимагаю! Іловайськ, Дебальцеве, Мінськ-1 і Мінськ-2, судова реформа, податки, ЖКГ... Тим більше що президент ніби непоганий оратор, коли треба звабити чужий конгрес, у нього просто-таки бездоганно виходить. Ну а власного виборця? Врядигоди, навздогін, коли потяг розгубленості й розчарування зрушив із місця?

Я заходжу на сайт Білого дому. Раз на тиждень, вранці по суботах Барак Обама звертається до американців із регулярним посланням. Зауважте: не під час війни, не в ситуації смертельної небезпеки для держави, у звичайному режимі. Іншу поведінку американці сприйняли б як неповагу до громадян. Ключове слово — «неповага». А я? А ми? ■

ФОТО: УМІНЬОРИ

Конституція як дишло

У чому небезпека фіксування «мирних ініціатив» в Основному Законі

Спроба змінити Конституцію України, що переросла в криваве побоїще під стінами парламенту, стала ще одним переломним моментом новітньої української історії. Наслідки його проявляться сповна лише згодом, але вже сьогодні варто було б застановитися над тими невідворотними процесами, які запущено і які в найближчому майбутньому впливатимуть на життя країни.

Україна до 31 серпня і Україна після — це дві різні країни. І йдеться не лише про розвал коаліції в парламенті, а отже, можливі перереформування, що загрожують реваншем колишнього режиму. Мова навіть не про криваві експерименти, у які переросли маніпуляції та брехливість політикуму й причетних до нього фінансових кланів. А передусім про загрозливий регрес майданних здобутків та остаточну деградацію всіх гілок влади, які вже набрали чітких рис узурпації.

Підписані президентом мінські домовленості й спроба їх легалізувати внесенням змін до Конституції на угоду окупантам чи хай навіть союзникам можуть всупереч очікуванням стати не шляхом до відновлення миру та цілісності держави, а її могилою. З погляду моральних імперативів, здорового глузду та й принципів вітчизняного й міжнародного права такі дії не витримують жодної критики, бо ці домовленості нелегітимні, адже нав'язують Україні, су-

Підготував
**Роман
Малко**

веренній державі, такі умови реформування Конституції, що насправді руйнують її конституційний лад. Адже, заклавши правове підґрунтя для запровадження особливого статусу певних регіонів України, ми ще й власноруч закладаємо бомбу вповільненої дії, що вибухне з часом новими точками сепаратизму та нестабільності.

У Конституції не може бути вибраних чи упосліджених регіонів. Конституція не сумісна з брехнею та маніпуляціями, як не може їх бути й під час внесення змін до цього фундаментального документа держави. А тому втрата в разі невиконання мінських угод міжнародної підтримки, якою так лякає чинна влада, зокрема президент, котрий, мабуть, вже уявив себе царем і нагінає всіх втілювати те, що напідписував, — це абсолютно примітивні аргументи. У будь-якій демократичній державі парламент є самостійним органом державної влади й має повне право погоджуватися чи не погоджуватися з діями влади виконавчої. Це його право, і скрізь у світі це право поважають.

Та найпарадоксальніше у всій цій брудній і кривавій історії те, що без внесення змін до Конституції можна було б чудово обійтися. Вони банально не потрібні. Навіть якщо йдеться про проведення справжньої, такої довгоочікуваної децентралізації. Про те, якою є істинна мета змін до Конституції, чим вони загрожують Україні й чи можливо було б їх оминати,

Тиждень поспілкувався з відомим політиком, що стояв біля джерел української державності, колишнім народним депутатом, першим генпрокурором України та донедавна суддею Конституційного Суду Віктором Шишкіним.

Про сталість Конституції. Немає жодної доцільності змінювати Конституцію в такий спосіб, як це було зроблено. Ані в такий, ані в будь-який інший. Конституція на те і є Конституцією, щоб бути недоторканим тілом. Візьмімо Конституцію Сполучених Штатів Америки. Її ніхто не змінював уже близько 230 років. До неї лише вносилися доповнення.

Про прикриття бездіяльності. Навіщо знадобилося цим займатися сьогодні Порошенкові та К? Я думаю, що нероби, які сидять у нього на вулиці Банковій, і нероби, що сидять у Яценюка на вулиці Грушевського, — два чоботи пара. Затягли цю авантюру, щоб прикрити свою бездіяльність. За півтора року один і за рік другий нічого не зробили з того, що наобіцяли. Не втілено в життя нормальних проєктів, не проведено жодних реформ. Ані адміністративної, ані податкової, ані пенсійної, ані економічної, ані правової, ані судової, ніякої. Лише розмови та розмови. І щоб усе це замазати (підмарафетити), вони вирішили скерувати свої нібито зусилля на конституційні зміни, які й задарма нікому не потрібні. Якби в нас не було війни, то можна було б заплювати очі, нехай втішаються владою. А оскільки в нас війна й маємо всі умови для введення воєнного стану, бо згадайте, всі, хто виступав на позачерговому засіданні парламенту включно з головою ВР, вживали у своїх промовах слово «війна» чи «агресія», то представники вищої влади, вибачте, ще й цинічно плюють на чинну Конституцію, де в ст. 157 написано, що в умовах воєнного стану Основний Закон не змінюється.

Про «особливий статус». Знаменитий їхній пункт 18 перехідних положень — це взагалі зрада. Хай там що вони приховують і хоч за якими словами ховаються, що «немає статусу», «є особливості місцевого самоврядування», суті це не змінює. Якщо «є особливості місцевого самоврядування», то бажано було б пояснити, у чому саме вони виявляються. У день голосування одна з партій розповсюджувала в залі парламенту листівки, у яких продемонструвала, наскільки тісним є зв'язок між тим пунктом 18 і раніше ухваленим законом про особливості місцевого самоврядування в Луганській і Донецькій областях. Там дуже доступно було показано, які вони, ті так звані особливості. Це сепаратизм значно більший, ніж колись був кримський, про який ми попереджали ще в 1991 році. Тоді я стояв на парламентській трибуні й говорив від імені комісії із законодавчих передбачень (сьогодні це називається Правовий комітет), попереджав про всі можливі наслідки. Комітет тоді, до речі, не дав згоди на зміни нашого законодавства й проголошення кримської автономії. До нас не дослухалися. Сьогодні відбувається те саме. Знову не дослухаються. Ті самі аргументи на обґрунтування змін мені наводять Гройсман. Дежавю 25-річної давності. Просто помінялись особи. Раніше там стояв Леонід Кравчук із Миколою Багровим, першим секретарем кримського обкому Компартії, а зараз стоїть Володимир Гройсман і аргументація та сама. А наслідки? Ми що, не ба-

чимо наслідків із Кримом? І він мене в чомусь ще переконуватиме? У необхідності цього пункту 18? Та я б їх першими назвав московськими агентами, а не тих людей, які сьогодні проти цих змін.

Про децентралізацію. Децентралізацію в Україні спокійно можна провести без внесення змін до Конституції. Є народне прислів'я, що поганому танцюристові щось заважає. Так от це про сьогоднішню ситуацію. І з корупцією можна боротися без зміни Конституції. Все можна зробити. Наведу невеличкий приклад, який, щоправда, не стосується децентралізації, зате пояснює недоцільність зміни Основного Закону. Колись, років п'ять тому, я показав одним таким розумникам, попереднім розробникам змін до Закону «Про судоустрій», як можна, не змінюючи Конституції, втілювати в життя те, що потрібно. Питаю їх: ви хочете змінити Конституцію для проведення судової реформи? А що вам там заважає? Довго мовчали, а потім відповіли: стаття 131, порядок формування Вищої ради юстиції. Що саме? Ну от є міжнародні документи, що суддів у таких структурах має бути більш як половина. Я їм кажу: по-перше, ви не читали міжнародних документів, бо там не написано більш як половина, а написано не менш як половина, а це неоднакові слова. Тобто йдеться про 50 на 50. З двадцяти членів Вищої ради юстиції десять, якщо вже йти за міжнародними документами, мають бути судді. І вихід із ситуації доволі простий. Без змін Конституції ухвалює закон і ним зобов'язує призначати суддями трьох своїх членів ВРЮ від президента, Верховної Ради, ще від з'їзду суддів. Три на три — дев'ять. І ще один за посадою — голова Верховного Суду. Разом десять, і от вам цілковите виконання міжнародних вимог без зміни Конституції. Вони мене тоді обгавкали, але потім за якийсь час таки пішли цим шляхом, хоча дещо по-іншому. Ось приклад, як можна, не змінюючи Основного Закону країни, вийти на нормальне законодавство. Аналогічно і з децентралізацією. Якщо подумати, не тим місцем, яким сидять на стільці, а мізками, то можна також знайти будь-які виходи, пов'язані з тим, що хочуть проголосити чи протягти під виглядом децентралізації. Просто треба думати, а не займатися конституційними фейками чи фейковими конституційними змінами, вчиняючи порушення за порушенням. Наявність суддів у тій так званій конституційній комісії — це також, до речі, порушення закону. Там не має бути ні голови Конституційного Суду, ані когось із Верховного Суду. Судді не повинні займатися розробкою закону, бо це вже політика.

Про перспективи. Чи набереться під час голосування в другому читанні на підтримку змін 300 голосів, залежатиме від багатьох чинників й особливо від журналістів. Шляхи Господні несповідимі. Але я не виключаю, що з цими змінами до Конституції буде та сама історія, що й із попередніми. Пригадайте, як мене обгавкували в 2010-му за те, що я голосував проти закону 2222 і писав окрему думку. Тоді також казали, що Шишкін не правий. Але що сталося через чотири роки? Хто історично правий? Буває, що й рота йде не в ногу, а один іде в ногу. Тому не виключаю, що зараз буде те саме, хоча й проблематично, бо багато хто в суспільстві цього не розуміє або сліпо підтримує настанови найвищої влади. ■

Чужі проти хижака

Катерина Барабаш

Вирок Сенцову як наслідок атрофії суспільного розуму

Вирок – 20 років. За недоведений намір підірвати пам'ятник Леніну в Криму

Минулого тижня Росія пройшла чергову точку неповернення: Олега Сенцова було засуджено до 20 років суворого режиму за нібито спробу теракту в Криму. Точніше — за недоведений намір підірвати пам'ятник Леніну. Товариш режисера анархіст Олександр Кольченко дістав 10 років суворого режиму. На годину раніше з в'язниці випустили Євгенію Васильєву, яка добряче розжила на «Оборонсервісе», постановивши відшкодувати їй 300 млн руб.

Ні-ні, російська влада занадто тупа й бездарна, щоб навмисне об'єднати ці дві події одним днем, показуючи нам, що можна не просто садити й випускати на свій підпарканний розсуд, а й перегворювати це на глумливе шоу. Швидше за все, просто так збіглося.

Жодна більш-менш притомна людина не вірить у провину Сенцова. Тут зайве вдаватись у тонкощі юриспруденції. Достатньо згадати бодай те, як суд вирішив не враховувати заяви одного зі свідків, що його попередні показання проти кінематографіста були дані під тортурами. Ну мало хто там що дзвякне — це ж справа суду враховувати дзвякання чи ні. Російський суд вважав за краще, зрозуміло, не враховувати.

Але зараз трохи про інше. Пострадянська правова свідомість більш ніж на зародковому рівні. Її батьки — громадянське суспільство і правова держава — ще навіть не з'явилися на світ, не те що не зустрілися. І поки що вона не докотилася навіть до суддів. Тому суть процесу Сенцова звелася до простої дилеми: свій він чи чужий? Прихильники і противники українського режисера голосно висловлюють власні симпатії/антипатії, виходячи виключно з того, як вони самі ставляться до анексії Криму. Якщо людина вважає захоплення півострова торжеством історичної справедливості, вона наперед переконана: Сенцов терорист і повинен сидіти. Той, хто бачить у «кримському бліцкригу» те, чим він і є, — бандитське захоплення чужої території, — режисера апіорі виправдує. Матеріалів справи не читав практично ніхто. Крім, певно, Андрія Звягінцева, який не полінувався спочатку ознайомитися з усіма її томами, а потім виступив уже на захист підозрюваного.

Ті, хто вірить у провину Сенцова, розмахують ярликом «терорист», аргументом «хотів же підірвати» й навіть зовсім дивним меседжем «а що він хорошого зняв як режисер?». Ті, хто не вірить, переважно говорять про захоплення Криму й дитину-аугіста. І лише мізерна частка тих, хто висловився, послуговується одним, але найголовнішим, єдино вагомим аргументом: вину не дове-

ФОТО: AP

Неоднозначна реструктуризація

Любомир Шавалюк

Наскільки вдалими виявилися переговори із приватними кредиторами

Нарешті підійшла до завершення епопея із реструктуризацією зовнішнього державного та гарантованого державою боргу України перед приватними кредиторами. 27 серпня прем'єр-міністр скликав позачергове засідання уряду й особисто доповів про результати досягнутих домовленостей. До проблеми реструктуризації держборгу була прикута величезна увага суспільства протягом кількох місяців поспіль. Тож не дивно, що після завершення переговорів інформаційний простір заряснів різноманітними коментарями укладеної угоди. Характерно те, що більшість із оцінок були або неприховано оптимістичні, або різко негативні. Хоча істина, як завше, лежить десь посередині. Для того, щоби зрозуміти наслідки укладеної угоди для України та наших співгромадян, потрібно провести детальний аналіз її положень та передумов, що склалися на момент її підписання.

Позиції української сторони на переговорах із Комітетом кредиторів базувалися на пунктах, прописаних в угоді з МВФ. Їх є три, розглянемо їх окремо.

Головна мета реструктуризації — економія \$15,3 млрд на погашенні та обслуговуванні зовнішнього держборгу перед приватними кредиторами протягом 2015–2018 років. Ця сума є вагомою частиною пакета фінансової допомоги обсягом \$40 млрд, який Україна отримує від групи міжнародних донорів. Формування фінансового пулу, в який не питаючи помістили приватних кредиторів, зіграло на руку Україні. Позиція нашої країни на переговорах щодо реструктуризації була підсилена підтримкою МВФ, США, ЄС та інших партнерів, які на той час уже зробили свої внески.

Але є інший бік медалі. Річ у тому, що сума номіналів усіх боргів, включених у периметр для проведення реструктуризації, становить \$22,6 млрд (державні еврооблігації — \$16,2 млрд, гарантований державою борг — \$6,4 млрд). Із них борги, погашення яких припадає на період після 2018-го, сумарно становлять \$6,5 млрд. Без їх урахування залишається \$16,1 млрд. Якщо термін погашення цих боргів винести за період 2015–2018 років, тобто просто продовжити, то цього практично вистачило б для досягнення першої мети — економії \$15,3 млрд.

Саме тому Комітет приватних кредиторів наполягав на тому, що жодне списання не потрібне їй, по суті, мав рацію. Тим більше він не помилявся, стверджуючи, що вимога списати 40% боргу не відповідає заявленим цілям. Тобто, відразу опублікувавши параметри реструктуризації, яких хотів досягти український уряд, він таким чином посилив позицію кредиторів і спровокував їхню непоступливість (утім, чи можна було їх не публікувати з огляду на те, що вони — це частина оголошеного на весь світ пакета із \$40 млрд?). Якби Україна тримала свої цілі в таємниці, то, граючи на своєму

скрутному економічному та військово-політичному становищі, могла б досягти більшого. Натомість уряд був змушений уже в процесі переговорів штурно посилювати власну позицію, зокрема узаконив мораторієм на виплати зовнішніх боргів, залученням МВФ до перемовин тощо. У результаті перемовини затяглися, а українській стороні довелося погодитися зі списанням 20%, але на дуже незручних умовах.

То що ж отримав уряд у підсумку? Із \$18 млрд (еврооблігації уряду та ДП «Фінінпро»), які ввійшли в периметр угоди, \$3,6 млрд буде списано, а решту рівномірно погашено протягом 2019–2027 років. Таким чином, за межі 2015–2018-го винесено \$11,5 млрд. Сюди треба додати ще \$2,8 млрд боргів Ощадбанку та Укресімбанку, які пролонгували кілька місяців тому. Разом \$14,3 млрд, тобто навіть у разі успішного завершення переговорів стосовно боргів Києва, а також низки держпідприємств (Укрзалізниця, Укравтодору, Укрмедпостачу та КБ «Південне») на загальну суму \$1,8 млрд до запланованого обсягу економії бракує понад \$0,5 млрд. А якщо зважити на те, що пролонгація боргів передбачає необхідність платити за ними відсотки також протягом періоду 2015–2018 років (див. «Напіввигідний обмін»), то реальна економія виявиться майже на півтора мільярда меншою, ніж заявлені \$15,3 млрд. Значить, першої цілі досягнуто з натяжкою. Причина — неправильний вступ у переговорний процес.

**НАВІТЬ \$13,8 МЛРД ДЛЯ КРАЇНИ,
ЯКА ПЕРЕЖИВАЄ ТРЕТЮ ЗА ОСТАННІ 20 РОКІВ
ГЛИБОЧЕЗНУ ЕКОНОМІЧНУ КРИЗУ, А ТАКОЖ ВІЙНУ,
ЦЕ ВЕЛИЧЕЗНА ЕКОНОМІЯ, ХОЧ І ТИМЧАСОВА**

Друга мета реструктуризації, зафіксована в меморандумі з МВФ, — доведення державного та гарантованого державою боргу до рівня менш ніж 71% ВВП до 2020-го. Виявляється, для її досягнення взагалі не було потрібно жодних переговорів. Річ у тому, що в програмі МВФ відношення боргу до ВВП на кінець цього року якимось чином прогнозують на рівні понад 94% при тому, що на кінець травня воно становило близько 83% (з урахуванням списаних \$3,6 млрд — менш ніж 79%). За умов належної бюджетної економії, яку ми бачили в першому півріччі, та відсутності погіршення ситуації на фронті другої цілі Україна досягне лише за рахунок помірної інфляції навіть за відсутності реального зростання економіки. Якщо ж темпи приросту реального ВВП становитимуть 3–4%, заплановані МВФ, то цього показника за названих умов вдасться досягти ще у 2017–2018 роках.

Третя мета—утримувати щорічні потреби у фінансуванні бюджету в межах 10% ВВП упродовж 2019–2025 років. Але вона впливає з попередньої. Якщо 71% рівномірно розкласти на сім років, то вийде приблизно по 10% на рік (насправді виплати розтягнуть внаслідок чого, відтак країна зможе собі дозволити ще невеличкий щорічний бюджетний дефіцит у межах 2–3% ВВП). Відтак досягнення цієї мети є питанням техніки, тобто правильної структуризації боргів із подовженим терміном погашення. Тут немає каменя спотикання, який призвів би до зatoryжних переговорів.

Окрім цього, деякі параметри угоди викликають додаткові питання.

По-перше, відсоткову (купонну) ставку за новими облігаціями збільшать від нинішніх 7,22% (у середньому) до 7,75%. Тобто на виплату вищих відсотків Україна за весь період до погашення додатково витратить майже \$1 млрд—чверть списаної суми.

По-друге, у разі збільшення витрат на обслуговування боргу навантаження державних зобов'язань на бюджет залишиться вкрай великим. За результатами II кварталу 2015 року виплати відсотків за держборгом становили близько 5,6% ВВП—це суттєво перевищує критичний рівень 3% і робить бюджет малокерованим та надзвичайно чутливим до ризиків. Ця проблема зберігається.

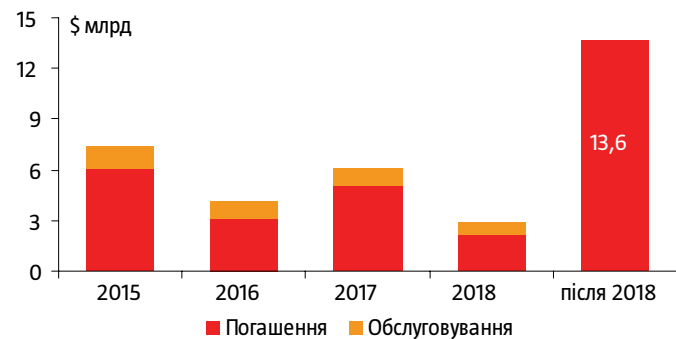
По-третє, уряд пообіцяв кредиторам так званий інструмент відновлення вартості (VRI). У ньому криються значні ризики для України. Виплати за ним почнуться у разі досягнення валовим внутрішнім продуктом обсягу \$125,4 млрд не раніше ніж 2021-го й завершаться 2040-го (у кожному році виплати обраховують на основі показників ВВП, що були двома роками раніше). Щорічна виплата буде нульовою, якщо реальний ВВП зростатиме на менше ніж 3% за рік; вона дорівнюватиме 15% приросту понад 3% (але менш ніж 4%) у номінальному вираженні, якщо темп зростання становитиме 3–4% за рік, а якщо економіка розвиватиметься швидше ніж по 4% за рік, то до останньої суми додасться ще й 40% приросту понад 4%.

У тому, що до 2019-го ВВП України сягне \$125,4 млрд, сумнівів мало. Що далі? Якщо економіка росте з темпом 3%, ми нічого не платимо, 4%—платимо близько \$8,6 млрд за 20 років, 5%—\$31,6 млрд. Чи вигідний обмін таких перспектив на \$3,6 млрд списаного боргу? Якщо, врешті-решт, він виявиться вигідним (коли економіка зростатиме на менш ніж 3,5% протягом 20 років), то навіщо нам такі реформатори? Якщо ні, то навіщо нам такі переговорники? У «Стратегії 2020» написано, що ВВП на особу (за паритетом купівельної спроможності) у 2020-му повинен досягнути \$16 тис., що відповідає \$300 млрд номінального ВВП. Відтак закладання подібного сценарію—це або визнання урядом фіаско в реформуванні економіки, або демонстративне невігластво. І ще не зрозуміло, що з них гірше. Питання російського боргу також не знято. Якщо ми просто відмовимося платити росіянам, то станемо легкою мішенню для Москви в судах. Якщо ж РФ, як заявляє, не захоче приймати умови досягнутої з кредиторами угоди, то облігації, які в неї залишаться в руках, судячи з документів, оприлюднених на сайті Мінфіну, матимуть другорядне значення й за ними, можливо, навіть буде заборонено будь-які виплати. Але це знову-таки призведе до судового процесу, який може закінчитися

Напіввигідний обмін

Досягнута з кредиторами угода передбачає винесення терміну погашення більшості зовнішніх приватних боргів України за межі 2015–2018 років і водночас збільшення платежів з обслуговування боргу протягом цього періоду

Графік платежів за зовнішнім державним боргом до реструктуризації*

Графік платежів за зовнішнім державним боргом після реструктуризації*

*Графіки платежів є приблизними; їх складено на основі публічної інформації; вони не включають гарантованого державою боргу

**Платежі на погашення держборгу після 2018 року не включають обслуговування інструмента відновлення вартості, тобто виплат за цінними паперами, прив'язаними до темпу зростання ВВП

За даними Мінфіну, МВФ, власні розрахунки

за аргентинським сценарієм неплатоспроможністю в майбутньому (Аргентина торік оголосила дефолт через те, що 7% власників старих облігацій, за якими відбувся дефолт у 2001-му, відсудили своє право отримувати платежі на рівні з 93% власників нових облігацій, які погодилися на реструктуризацію).

У підсумку виходить, що тягар зовнішніх виплат на 2015–2018-й таки вдалося зменшити. Навіть \$13,8 млрд для країни, яка переживає третю за останні 20 років глибоку економічну кризу, а також війну, це величезна економія, хоч і тимчасова. На ті гроші можна, наприклад, сформувати достатні запаси природного газу, поклавши раз і назавжди край залежності від Кремля. А можна їх укотре проїсти, піднявши перед виборами мінімальні зарплати й пенсії в найкращих традиціях популізму. Як бачимо, сама собою економія—це ще не благо. Головне—як нею скористатися.

При цьому, як кажуть, осад залишився. Адже, вхочаючи в переговори з реструктуризації із явно слабкими та ще й відкритими цілями, українська сторона титанічними зусиллями досягла того, що інші, прагматичніші країни в подібній до нашої ситуації отримали б без особливих зусиль. ■

10

**ЗАПОВІДЕЙ
КОНТРАБАНДИСТА**

Контрабанда

Схід і Захід разом

Денис Казанський

Контрабанда завжди була в Україні популярним ремеслом. Можливість відносно легкого заробітку практично без ризику потрапити у в'язницю захопила тисячі громадян, які проживають поблизу кордонів. На відміну від злочинства або шахрайства перевезення різних товарів через рубіж навіть на побутовому рівні ніколи не вважалося чимось злочинним або ганебним. Оскільки страждала від такої діяльності виключно держава, а народ діставав тільки вигоду, на місцях контрабандисти вважалися кимось на кшталт народних месників: обдурили чиновників-злродюг, привезли людям дешеві продукти, допомогли заощадити. Тим більше, що іншої роботи після кризи 1990-х у містечках і селищах практично не стало. Якщо для одних контрабанда стала бізнесом, то для других — вимушеним заробітком, що допомагає вижити.

Складно назвати прикордонну територію, де не практикувався б цей вид нелегального бізнесу. Контрабанду із задоволенням возять як через західний, так і через східний рубіж. Головний критерій цього ремесла — рентабельність. Якщо вона висока, жодні перешкоди й прикордонники не зупинять трафіку. Особливо коли він має форму народного, стихійного потоку, який не скасуєш директивою згори.

У різних частинах України контрабандний бізнес має свої регіональні особливості й відмінності. І все-таки, здається, пенсіонер зі Стрия, котрий возить цигарки до Польщі, та колишній шахтар із Краснодона, що продає на узбіччі траси російський бензин, прекрасно порозумілися б. Везуть через кордон усе, що має попит і дає дохід: одяг, пальне, продукти, цигарки, алкоголь. У кожній області для переправлення товару через кордон використовують свої особливі хитрощі та прийоми. У контрабандному бізнесі без кмітливості нікуди.

БЕНЗИНОВИЙ НАПРЯМ

В Україні є кілька визначених центрів контрабанди. Подекуди до неї залучені цілі міста. У довоєнні часи одним із таких осередків була Луганщина, у якої кордон із Росією довший, ніж з іншими українськими регіонами. Тепер частина області перетворилася просто на чорну дірку, де контрабандою можна сміливо вважати практично будь-який вантаж, що перетинає її межі. Величезна кількість людей, які втратили роботу через розвал місцевої промисловості, практично повна відсутність будь-якого контролю над кордоном та суттєва різниця цін на товари в Україні й Росії створили в регіоні всі умови для виникнення контрабандного бізнесу.

10 заповідей контрабандиста

1. Бути винахідливим завжди й усюди
2. Бути досить нахабним, аби не боятися влади
3. Пам'ятати, що мета — зиск, а не бандитизм
4. Триматися подалі від великого криміналу
5. Знати кон'юнктуру по обидва боки кордону
6. Знати, як мінімізувати ризик покарання
7. Мати стабільний і безпечний збут
8. Не нехтувати надійним спецтранспортом
9. Не дерти ціни на товар
10. «Дружити» з владою завжди й усюди

Він зростав у 1990-ті роки, зміцнів і утвердився у 2000-ні, а незабаром може перетворитися на основну статтю доходів населення «ЛНР».

Колись через кордон у Луганській області возили переважно пальне. Тепер з огляду на останні події в РФ цілком можуть освоїти і європейські делікатеси. До війни столицею «контрабаса» на Луганщині вважався Краснодон. Саме через нього йшов основний нелегальний потік постачання російського пального. Бізнесу сприяло географічне положення. Краснодон розміщений упритул до невеликого російського Донецька. Щоб потрапити з одного міста в інше, достатньо проїхати зо два кілометри півтвцями.

ГОЛОВНИЙ КРИТЕРІЙ КОНТРАБАНДНОГО РЕМЕСЛА — РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ. ЯКЩО ВОНА ВИСОКА, ЖОДНІ ПЕРЕШКОДИ Й ПРИКОРДОННИКИ НЕ ЗУПИНЯТЬ ТРАФІКУ

2005 року луганська газета «XXI век» описувала події в Краснодонському районі так: «На 44 км кордону в нас 50 проїздів-дірок, де на територію суверенної держави може проникнути вантажівка з контрабандою. Після перетину кордону ці іржаві бензовози без номерів вирушають на перевалочну базу (якою цілком може бути й легальна автозправна станція), звідки вони виходять із номерами та всіма документами, після чого з ними складно щось зробити в межах правового поля».

Наприкінці 1990-х тут стали прокладати саморобні нафтопроводи. Контрабандисти викупували приватні будинки на околицях і сполучали їх під землею пластиковою трубою. У хатах установлювали цистерни для пального, яке перекачува-

Легковий «бензовоз». Такими обсягами мешканці прикордонних із Росією областей завозять пальне

ли з Росії до України. Найзручніше було працювати таким чином у селах Нижня Герасимівка (Україна) та Шевирьовка (Росія), які розділяє річка Велика Кам'янка якихось кілька метрів завширшки. Нафтопроводи проклали просто її мулистим дном. Навар ділків становив кілька гривень на 1 л бензину або дизельного пального. Згодом із таких фокусників виросла справжня місцева мафія, яка набула у Краснодарі серйозного впливу.

Але основна частина місцевих жителів, звичайно, користувалася простішою схемою переправлення бензину до України. Його везли легковими машинами та мотоциклами, у канистрах або навіть просто в залитих під зав'язку баках. Іноді для цього спеціально встановлювали в багажнику другий бак. Дохід від таких обсягів був мінімальний, але й ризику мати проблеми із законом практично не існувало.

Купують дрібні партії пального переважно такі самі дрібні ділки. Найчастіше контрабандний бензин продають просто вздовж доріг, у канистрах або навіть пластикових пляшках. Точки реалізації пального стабільно діють майже в усіх гаражних кооперативах прикордонних міст.

Великого поширення таке явище набуло не тільки на Донбасі, а й у Харкові, який теж недалеко від кордону. Там реалізаторів бензину можна зустріти й сьогодні. Найчастіше вони торгують на Салтівці — у великому спальному районі з несприятливою криміногенною ситуацією. Відома точка реалізації контрабандного пального працює і в районі ринку «Барабашово». Оскільки торгівля біля дороги відбувається відкрито, очевидно, не обходиться без домовленості з правоохоронцями.

Мабуть, найвідоміший діючий контрабандний осередок на російсько-українському кордоні сьогодні — це райцентр Мілове, про який уже знято чимало сюжетів і написано багато статей. Тут є велика спокуса займатися контрабандою, адже кордон пролягає просто вулицями й городами. Мілове давно й міцно зрослося з російським селищем

Чертково, що породило чимало курйозів. Анекдоти про будинки, де кухня в Україні, а туалет у Росії, походять саме звідси. У селищі до такого всі давно вже звикли. Багато жителів тут мимоволі перетинають кордон по кілька разів за день, просто пересуваючись своєю садовою ділянкою.

Місцеві визначні пам'ятки в Міловому — це перукарня, дві третини якої містяться в Росії, а одна в Україні, а також вулиця Дружби Народів, одна сторона якої є Росією, а друга — Україною. Щоб перевезти тут контрабанду, досить просто перейти на інший бік.

Навесні 2014-го Мілове стало воротами для «російських туристів», які поспішали взяти участь у погромах у Луганську й Донецьку. Але найчастіше цим шляхом користуються з мирною метою. На контрабанді тут заробляє майже все місцеве населення. Ринок у Міловому перетворився на справжню Мекку для жителів Черткова, які звикли придбавати в Україні дешевші продукти. Багато хто возить через кордон до Росії одяг, який купують у тому ж таки Харкові на оптовому ринку. Стрибки гривні та рубля, що почастилися в останній період, викликають особливе пошвавлення. Після обвалу української валюти, коли курс став майже 1:2, через Мілове до РФ потекли каравани товарів з України практично на будь-який смак — від мобільних телефонів до шкарпеток. Щоправда, невдовзі услід за гривнею впав і рубль. Після цього потік швидко вичерпався.

Цікаво, що за всі роки української незалежності жодна влада так і не спробувала вирішити проблему Мілового. Діркою в кордоні залишається воно й понині.

ІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОЮ ПОМІРКОВАНІСТЮ

На західному кордоні, де Україна межує з ЄС, такого хаосу, як на Луганщині, не побачиш. Тут кордон ретельно будували ще в радянські часи. Але це абсолютно не заважає населенню заробляти на контрабанді. Щоправда, у цих місцях практично не возять пального. Здебільшого до ЄС переправляють цигарки й алкоголь, а також інші дешеві та якісні українські продукти. Назад також ввозять харчові продукти, які продають просто на ринках. Доставляють в Україну італійську каву, німецький шоколад, грецьку оливкову олію, шотландське віскі. Ціна таких продуктів зазвичай у половину, а то й удвічі, менша, ніж у супермаркетах. Певна річ, на недорозі та якісні європейські товари в Україні існує попит. Особливо багато крамничок із ними можна зустріти в курортних містечках, де чимало туристів. Приміром, дуже жваво торгують контрабандою в Східниці.

Найчастіше возять такий «контрабас» порівняно чесним способом — невеликими партіями, у рюкзаку, сумці або під курткою. Із собою беруть саме ту кількість товару, з якою дозволено перетинати кордон за законом. Жителям прилеглої зони не потрібна віза, щоб мандрувати до Польщі. У них є спеціальні картки малого прикордонного руху. Люди, які заробляють таким чином, зізнаються, що за місяць їхній дохід становить від \$400–500, а це не так погано для західноукраїнських областей, де середня зарплата не перевищує \$150, а знайти роботу вельми проблематично.

Тисяня на прикордонному переході «Шегині». Дивись тут

Через наплив охочих потрапити до ЄС пропускні пункти часом не справляються з потоком громадян. У свята й вихідні, коли кількість тих, кому кортить пронести пару блоків сигарет до Польщі, різко зростає, на кордоні трапляються стовпотворіння. Видовище це настільки дике для жителів країн ЄС, що польські прикордонники знімають його на відео й викладають у мережу.

Продати провезений товар у Євросоюзі нескладно. По той бік кордону на наших землях зазвичай чекають спеціальні точки зі збирання українських сигарет та алкоголю або звичайні перекупники на авто, які беруть товар за євро. За Тисою давно вже поділена діє контрабандний трафік і на Закарпатті. Там потрапити до ЄС ще легше, адже словацький кордон починається відразу за обласним центром. Найчастіше жителі краю перевозять товар автобусами, які йдуть із Ужгорода до Словаччини.

Головна стаття контрабанди в Закарпатській області — тютюн. В Україні сигарки такі дешеві, що продаж їх у Європі за цінами ЄС може забезпечувати 300–400% прибутку. Контрабандою займаються як звичайні громадяни, так і мафіозні угруповання. В Ужгороді розповідають, що прикордонна річка Тиса давно вже поділена. Щоночі через неї переправляють товар найнеймовірнішими способами: саморобними канатними дорогами, з водолізами під водою, просто сплавляючи за течією коробки із 50–70 блоками всередині. Ціна пачки сигарет в Україні становить близько €0,5 євро. У Європі вона стартує з €2. Підрахувати вигоду не складно.

Цікаво, що доходи стихійних контрабандистів на Заході й Сході України суттєво різняться. Якщо до війни на Донбасі ліву частку заробітку мала мафія, а дрібні стихійні нелегальні торговці задовольнялися переважно крихтами з її столу, то на Закарпатті й Галичині на «контрабасі» звичайні сільські жителі примудряються збити капітали. Деякі села, промишляючи ним, мають сьогодні вигляд не гірший, аніж київська Конча-Заспа. На доходи від контрабанди селяни відбудовують собі розкішні особняки. Деякий час тому інтернет жваво обговорював фотографії із села Нижня Апша, де нею заробляють місцеві цигани. Скромному продавцеві бензину на трасі під Харковом такі доходи можуть хіба що наснитися.

ФРОНТ ЯК КОРДОН

Окремо від звичайної контрабанди варто розглянути контрабанду в зону АТО. Цей новий вид злочинництва з'явився тільки в останній рік, і досі до пуття не зрозуміло, чи може перевезення товарів на окуповану територію взагалі вважатися контрабандою? Адже не йдеться про перетин визнаного міжнародним правом українського кордону. Ситуація в зоні АТО досить складна, але за фактом нова межа, що розділила Донбас, уже годує чимало людей і місцеві бізнесмени прагнуть наварити на ній якнайбільше, поки вона не зникла.

Заповзятливі ділки возять на окуповану територію ліки, промтовари і продукти, які в Горлівці, Луганську та Алчевську коштують набагато дорожче, ніж в Артемівську, Лисичанську й Северодонецьку, розміщених лишень за 10–20 км звідти. Стільки, як на контрабанді сигарет до Євросоюзу, тут не заробляють,

На різні смаки. Торгівля контрабандним товаром у Східниці (Львівщина)

биш, але виходить усе одно чимало. Якщо в Артемівську 1 кг цукру коштує 11 грн, то в Дебальцево — вже 27. Маючи знайомства на блокпостах та певне знання сільських доріг, налагодити бізнес нескладно.

У зворотному напрямку йдуть переважно вугілля та металобрухт. Але тут жодної самодіяльності не передбачено: контроль за потоком у руках лідерів бойовиків.

Окуповані території мають усі шанси стати чимось на зразок перевалочного пункту для контрабанди між Росією та Україною. Тим більше, що їхній кордон у майбутньому може стати кордоном ЄС та Митного союзу. У цьому випадку «ДНР» і «ЛНР» будуть великою перевалочною базою для контрабанди, де населення, що залишилося, обслуговуватиме місцеву мафію, а також вироблятиме всілякий контрафакт для дальшого вивезення в Росію та Україну. Адже закони у псевдореспубліках не діють. Офіційно «ЛНР» і «ДНР» — то лише чорні дірки на карті Європи, де може відбуватися все, що завгодно.

Загалом Україна сьогодні, безумовно, є раєм для контрабандистів через істотну цінову різницю із сусідами. І доки зберігатиметься таке становище, боротьба з контрабандою всередині країни не матиме жодного сенсу. ■

Життя на межі

Олександр Крамар

Які виклики постають перед українським прикордонням під час децентралізації

Дві третини областей України є прикордонними. Здебільшого вони мають рівень економічного розвитку та офіційної зайнятості значно нижчий за середні показники по країні. Однак поруч заможні регіони сусідніх держав, потрапити до яких жителям цих територій не так і складно. Тому принаймні населення смуг завширшки кілька десят (30–50) кілометрів живе саме завдяки можливостям, які відкриває прикордоння. Мова про спроби заробити на мандрівках багатших сусідів по товари чи дешевші послуги (через нижчу вартість праці в Україні), але водночас і про нелегальне переміщення товарів та людей.

Якщо в областях, де у прикордонній смузі проживає порівняно незначна частка мешканців, роль відповідних прикордонних промислів обмежується місцевим масштабом кількох районів, то в деяких перетворюється на одне з основних джерел доходів.

Найбільш прикордонними є Закарпатська, Чернівецька, Луганська, Одеська, Сумська та Волинська області. Тут у 50-кілометровій зоні половина, а то й більше адміністративних районів, а в Закарпатській та Чернівецькій ще й проживає більшість населення. Російська агресія значно посилила прикордонний характер Луганщини: зараз у її підконтрольній Україні частині лише 3 із 12 адміністративних районів не є прилеглими до кордону або лінії розмежування з терористами «ЛНР». Окупація Криму перетворила на прикордонну й Херсонську область.

Зовсім не належать до прикордонних лише 8 із 24 українських областей, а саме Миколаївська, Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Хмельницька й Тернопільська. Номінально порубіжними є Івано-Франківська та Київська, які межують із сусідніми країнами в складнодоступних із різних причин умовах (високогірний малозаселений район або чорнобильська зона відчуження).

КАТАЛІЗАТОРИ

Заробіткові на межовому становищі сприяє особливий режим перетину кордону. Між Україною та Білоруссю, Молдовою і Росією досі діє безвізовий режим і зберігається можливість перевозити із собою чимало різних товарів. У Придністров'ї транскордонним переміщенням допомагає ще й те, що багато місцевих мають українські паспорти. Для постійних мешканців смуги завширшки 30–50 км (залежно від країни) вздовж рубежів із державами ЄС діє режим так званого малого прикордонного руху. У Закарпатті та на Буковині багато хто має угорський чи румунський паспорт. Фактично в усіх українських прикордонних районах люди добре володіють мовою сусідньої держави. На Закарпатті, Буковині, Одещині цьому сприяють численні угорська та румунська/молдавська меншини.

Каталізатором контрабанди з України до сусідніх держав останнім часом стала різка девальвація гривні, яка зробила низку наших товарів, особливо продовольчих, значно дешевшими за аналогі у прилеглих країнах. Проте, як і раніше, найприбутковішим є незаконне переміщення через кордон тих із них, кінцева ціна яких залежить насамперед від акцизів або легальну торгівлю якими обмежено чи заборонено. Наприклад, Україна є одним із лідерів за обсягами постачання контрабандних тютюнових виробів на ринок країн ЄС. Водночас на нашу територію цю продукцію везуть із Білорусі та Придністров'я. Значними є обсяги контрабанди з України спирту й виробів із нього до РФ, РФ та інших країн, тоді як до нас спирт надходить контрабандою із сусідньої Молдови, часто через Придністров'я. Прибутковою є і контрабанда нафтопродуктів, а також зброї, боєприпасів, наркотиків. А ще, звісно ж, нелегальне перевезення людей та торгівля ними.

Однак якщо такі сегменти незаконного бізнесу, як торгівля наркотиками, зброєю чи живим товаром, є переважно прерогативою організованих злочинних угруповань, то інші, менш криміналізовані, активно використовує як основний або додатковий зарібок значна частина населення прилеглих населених пунктів, і вони перетворюються на цілком толерований серед місцевих жителів народний промисел.

ПРОБЛЕМА ПРИКОРДОННЯ НЕ ТАК У НИЗЬКИХ ОФІЦІЙНИХ ДОХОДАХ, ЯК У НЕЗНАЧНІЙ ЛЕГАЛЬНІЙ ЗАЙНЯТОСТІ

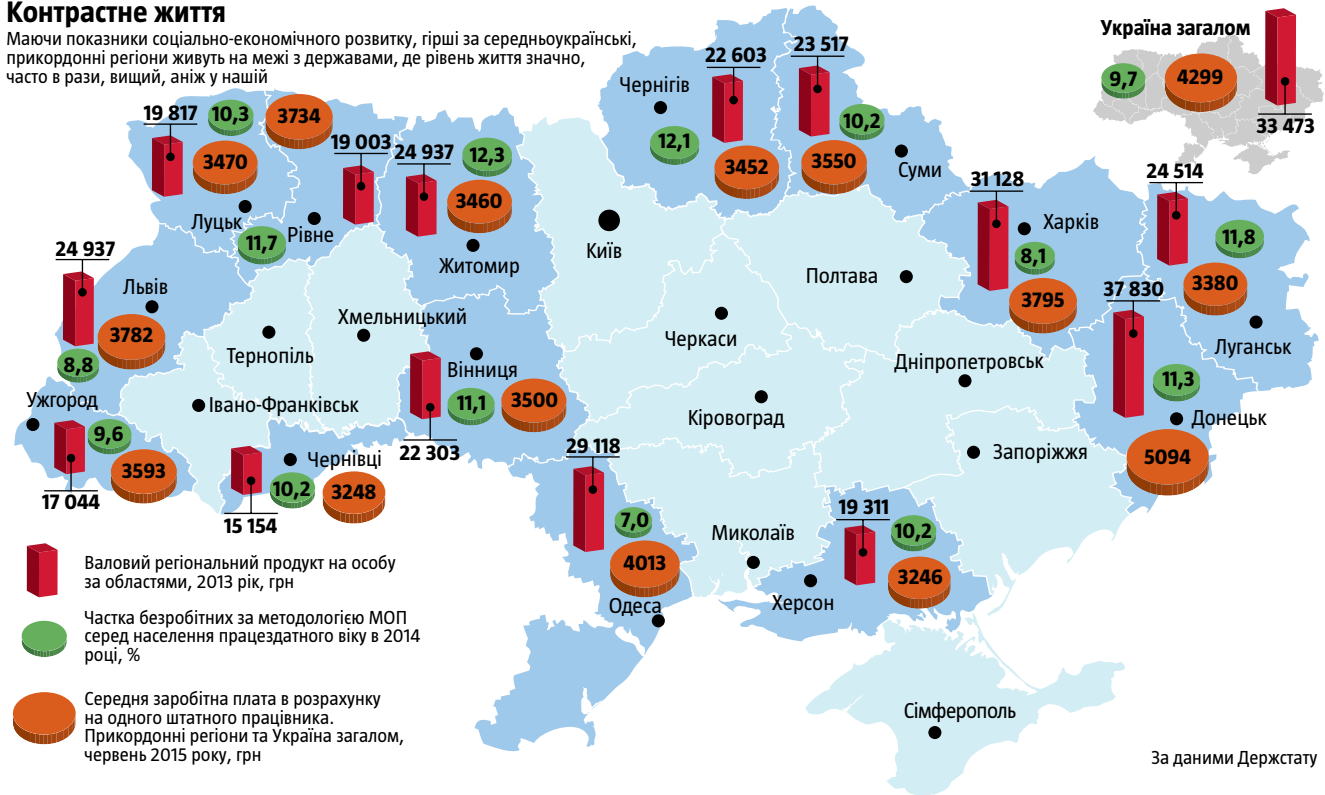
Фактором, який розширює можливості заробітку на прикордонному становищі, є і різкий контраст у номінальних доходах та цінах на багато товарів та послуг тут і там. Наприклад, у прилеглих до України регіонах сусідніх держав (Польщі, Словаччини, Угорщини, а також Білорусі та Росії) бачимо значно їх вищий рівень, аніж у наших суміжних регіонах.

Скажімо, в Підкарпатському та Люблінському воєводствах Польщі середня заробітна плата в перерахунку на гривні становить 20,5–22 тис. грн, що перевищує показники прилеглих українських районів Львівської та Волинської областей у 8–10 разів. У найближчих до Закарпаття Пряшівському та Кошицькому регіонах Словаччини — 16–19 тис. грн, що принаймні у 6–7 разів більше, ніж у прилеглих районах Закарпатської області.

Менша, та все одно дуже суттєва різниця в рівні доходів спостерігається у прикордонних біло-

Контрастне життя

Маючи показники соціально-економічного розвитку, гірші за середньоукраїнські, прикордонні регіони живуть на межі з державами, де рівень життя значно, часто в рази, вищий, аніж у нашій

За даними Держстату

руських та російських областях і на сусідніх українських територіях. Так, у Брестській області РБ вона становить 7,5 тис. грн, у Гомельській — 8,0 тис. грн, у Брянській області Росії — 7,6 тис. грн, Курській — 7,9 тис. грн, Белгородській — 8,4 тис. грн. Тоді як у найближчих до Білорусі українських районах — 2,2–2,7 тис. грн, а в прилеглих до Росії — 2,3–2,9 тис. грн.

Утім, основна соціально-економічна проблема в порубіжних місцевостях України полягає не так навіть у низьких офіційних доходах працевлаштованих людей, як у вкрай незначній легальній зайнятості: основним роботодавцем є держава, що сильно у залежності місцеві громади від дотацій із центру. Яких, утім, не вистачить на вирішення задовнених проблем прикордонних районів.

Більша частина мешканців працездатного віку формально вважається зайнятими, однак насправді вони не мають стабільного й надійного джерела доходу. Чимало з них живуть із особистих селянських господарств, інші знаходять непостійні роботи або працюють без будь-якого оформлення й відповідних гарантій. І що дуже важливо з погляду перспектив розвитку місцевої соціальної інфраструктури після децентралізації, фактично не платять податків із доходів та відрахувань до соціальних фондів.

Водночас знайти офіційну роботу навіть на символічні 2–2,5 тис. грн за місяць дуже складно. А вже навантаження на одне вакантне робоче місце у прикордонній смузі зазвичай становить 20–50 навіть документально зафіксованих безробітних. А подекуди, як-от у Любомльському районі Волині (на який припадає близько половини всього кордону цієї області з Польщею), сягає 100.

НА ПОРОЗІ ЄС

Децентралізація та реформа місцевого самоврядування передбачають посилення відповідальності за успішність розвитку окремих громад їхньої власної виборної влади. Вона має простимулювати розвиток територій, посприяти подоланню там відсталості й депресивності. Хоча у випадку районів, де значна частина мешканців живе з нелегальних доходів від кордону, а відсоток офіційно зайнятих залишається дуже низьким, без перегляду бази оподаткування ресурси новостворених громад можуть виявитися дуже обмеженими.

Наприклад, у Закарпатській області за 1,26 млн жителів налічується менш ніж 170 тис. офіційно зайнятих штатних найманих працівників. Причому в позабюджетному секторі з них задіяно лише близько 76 тис. Коли врахувати, що пенсіонерів там 290 тис., то виходить, що разом із бюджетниками 385 тис. осіб є прямими клієнтами держави. А штатного персоналу позабюджетної сфери, які й є основними платниками податків та соціальних відрахувань із доходів і коштом яких мають утримуватися клієнти держави, у п'ятеро менше.

При цьому штатні працівники розміщені на території області дуже нерівномірно: 37% із них зосереджено в Ужгороді та Мукачевому, тоді як у решті адміністративних районів області 1 штатник не завжди припадає навіть на 10 мешканців. Та й офіційно зайняті мають досить низький рівень офіційних доходів: зарплата до оподаткування 5 тис. грн і більше в червні 2015 року була лише у 27 тис. жителів краю.

Аналогічна ситуація в інших суміжних із кордоном ЄС областях. Наприклад, за чисельності населення 0,9 млн осіб у Чернівецькій налічується 116 тис. штатних працівників, зокрема в позабюджетній сфері

трохи більше ніж 50 тис. Оскільки пенсіонерів там 236 тис., безпосередніми клієнтами держави є понад 300 тис. буковинців. Тобто навантаження на одного штатника з позабюджетної сфери ще більше, ніж на Закарпатті: 6 осіб. Натомість працівників, які отримували б понад 5 тис. грн до оподаткування в червні 2015 року було втричі менше, аніж на Закарпатті: лише 9 тис. (у регіоні з понад 900 тис. жителів), і зосереджені вони здебільшого в самих Чернівцях.

Не набагато краща ситуація і в прикордонній із Польщею смузі Волинської та Львівської областей.

У Волинській за населення 1,04 млн осіб лише 174 тис. штатних найманих працівників, із яких 68 тис. у Луцьку. На 94 тис. штатників із позабюджетної сфери припадає 360 тис. клієнтів держави (1:4). У більшості районів (за кількома винятками) штатних працівників від 2,5 до 5 тис., що становить менш ніж 10% населення. При цьому основна маса з них — це зайняті в освіті, медицині, держуправлінні та правоохоронних органах. І лише у 28 тис. найманих працівників області середня заробітна плата до оподаткування перевищує 5 тис. грн.

У Львівській області прикордонними є шість районів та одне місто обласного підпорядкування з майже 600 тис. жителів. Проте в них налічується лише 78 тис. штатних найманих працівників. Особливо мало таких (по 4–7 тис.) у Турківському, Старосамбірському та Мостиському районах. Краща ситуація в Сокальському та Яворівському. Середня заробітна плата у 2014 році становила від 2,2 тис. грн (Мостиський район) до 2,7 тис. грн (Турківський). І лише в Сокальському йшлося про 3,5 тис. грн. У Червонограді, найбільшому місті прикордонної смуги, на 82 тис. жителів припадало тільки 15,8 тис. найманих штатників, що не сягало й третини працездатного населення. І тут на відміну від сільських районів не може йтися про зайнятість в особистих селянських господарствах.

ПРОБЛЕМИ ПОЛІССЯ

Північні райони Волинської, Рівненської, Житомирської та Чернігівської областей, які межують із Білоруссю й Росією, мають значно нижчу порівняно із прилеглими до кордону ЄС густоту населення. Загалом на прикордонних територіях Рівненщини, Житомирщини й Чернігівщини менш ніж 400 тис. жителів. Спільними рисами залишається велика частка безробіття серед молоді, мала — офіційно зайнятих найманих працівників та значна залежність місцевих бюджетів від фінансової допомоги центру. Наприклад, в аж ніяк не найгіршому, як на мірки поліської зони, Олевському районі Житомирщини у 2014 році місцевий бюджет забезпечив потреби завдяки зібраним у ньому податкам лише на 10,3%.

На Чернігівщині спостерігаються більші частка промислового виробництва в економіці та середні зарплати штатних працівників. Порівняно із прикордонними районами Правобережного Полісся проблема зайнятості стоїть менш гостро, бюджети зазвичай не такі дефіцитні. Водночас саме тут панує одна з найгірших в Україні демографічних тенденцій — колосальне перевищення смертності над народжуваністю, насамперед у сільській місцевості. Так, за перше півріччя 2015 року в Новгород-Сіверському районі померло 194 особи, а народилася лише 41. У 2014 році в Ріпкинському районі з'явилося на світ 225 немовлят,

а померло 728 осіб. Така тенденція спричинена меншою, ніж в інших регіонах, часткою молодих та більшою — старих жителів і супроводжується значно помітнішим, ніж деінде, навантаженням пенсіонерів на одного платника податків до Пенсійного фонду.

ПОДВІЙНЕ ДНО

У частині прикордонних областей проблеми ретуються за рахунок потужних економічних та адміністративних центрів міжобласного масштабу, які формально входять до їх складу.

Скажімо, на перший погляд у Харківській області за 2,7 млн мешканців налічується 570 тис. штатних працівників, серед яких 375 тис. у позабюджетній сфері. Навантаження клієнтів держави на кожного з них становить менш ніж 3 особи, тобто є у 1,5–2 рази меншим, аніж у регіонах прикордоння з ЄС. Офіційну заробітну плату понад 5 тис. грн до оподаткування отримує більш ніж 105 тис. штатних працівників, що в 1,5 раза більше, ніж у Закарпатській, Чернівецькій та Волинській областях разом узятих.

БІЛЬША ЧАСТИНА МЕШКАНЦІВ ПРАЦЕЗДАТНОГО ВІКУ В ПРИКОРДОННІ ФОРМАЛЬНО ВВАЖАЮТЬСЯ ЗАЙНЯТИМИ, ОДНАК НАСПРАВДІ НЕ МАЮТЬ СТАБІЛЬНОГО ДЖЕРЕЛА ДОХОДІВ

Проте під час уважнішого аналізу виявляється, що понад 420 тис. із 570 тис. найманих штатників області зосереджені власне в Харкові та двох приміських районах (Харківському й Дергачівському). Тоді як у решті області на майже 1 млн жителів їх налічувалося тільки 150 тис., що в розрахунку на особу цілком зіставно із Закарпаттям чи Буковиною.

Прикордонними в області є сім районів (Богодухівський, Золочівський, Дергачівський, Харківський, Вовчанський, Великобурлуцький, Дворічанський), де проживає 441 тис. громадян. І, за винятком приміських Дергачівського та Харківського, у них від 2,5 тис. до 6 тис. штатних найманих працівників, що становить лише близько 10–15% населення, а середня заробітна плата до оподаткування орієнтовно 2,4–2,6 тис. грн.

Аналогічна ситуація в Одеській області. На 2,4 млн всього населення там близько 440 тис. штатних найманих працівників, серед яких майже 270 тис. у позабюджетній сфері. 79 тис. отримували зарплату понад 5 тис. грн до оподаткування. Однак, як і на Харківщині, більшість їх (280 тис. із 440 тис.) припадає на Одесу та два її міста-супутники Іллічівськ і Южне, хоч у них мешкає менш ніж половина жителів області. У решті регіону на майже 1,3 млн жителів припадає лише 160 тис. штатних працівників (що зіставно з показниками Закарпаття). А у прикордонних районах Одещини, як і в інших частинах України, налічуються ті ж такі 3–6 тис. штатних працівників, тобто зазвичай менше ніж 1 на 10 мешканців. Порівняно високий показник середньої зарплати в області 3,6 тис. грн у першому півріччі 2015-го також забезпечувала та сама трійка міст (Одеса — 3,75 тис. грн, Іллічівськ — 5,03 тис. грн і Южне — 8,44 тис. грн). Водночас у прикордонних районах вона становить 2–2,4 тис. грн (за винятком Ізмаїла із 3,6 тис. грн).

НЕОДНОЗНАЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Є кілька сценаріїв послаблення ролі контрабанди в житті мешканців прикордонних районів: або вона має втратити економічний сенс, або бути припинена через посилення контролю над кордоном, подолання корупції тощо. Іще один спосіб — створення великої кількості привабливих робочих місць, щоб населення дістало належну мотивацію перейти в цю сферу й відмовитися від контрабанди. Адже особливість «малої» контрабанди в тому, що вона не вимагає особливих професійних знань та освіти, для неї досить практичних навичок і, бажано, зв'язків.

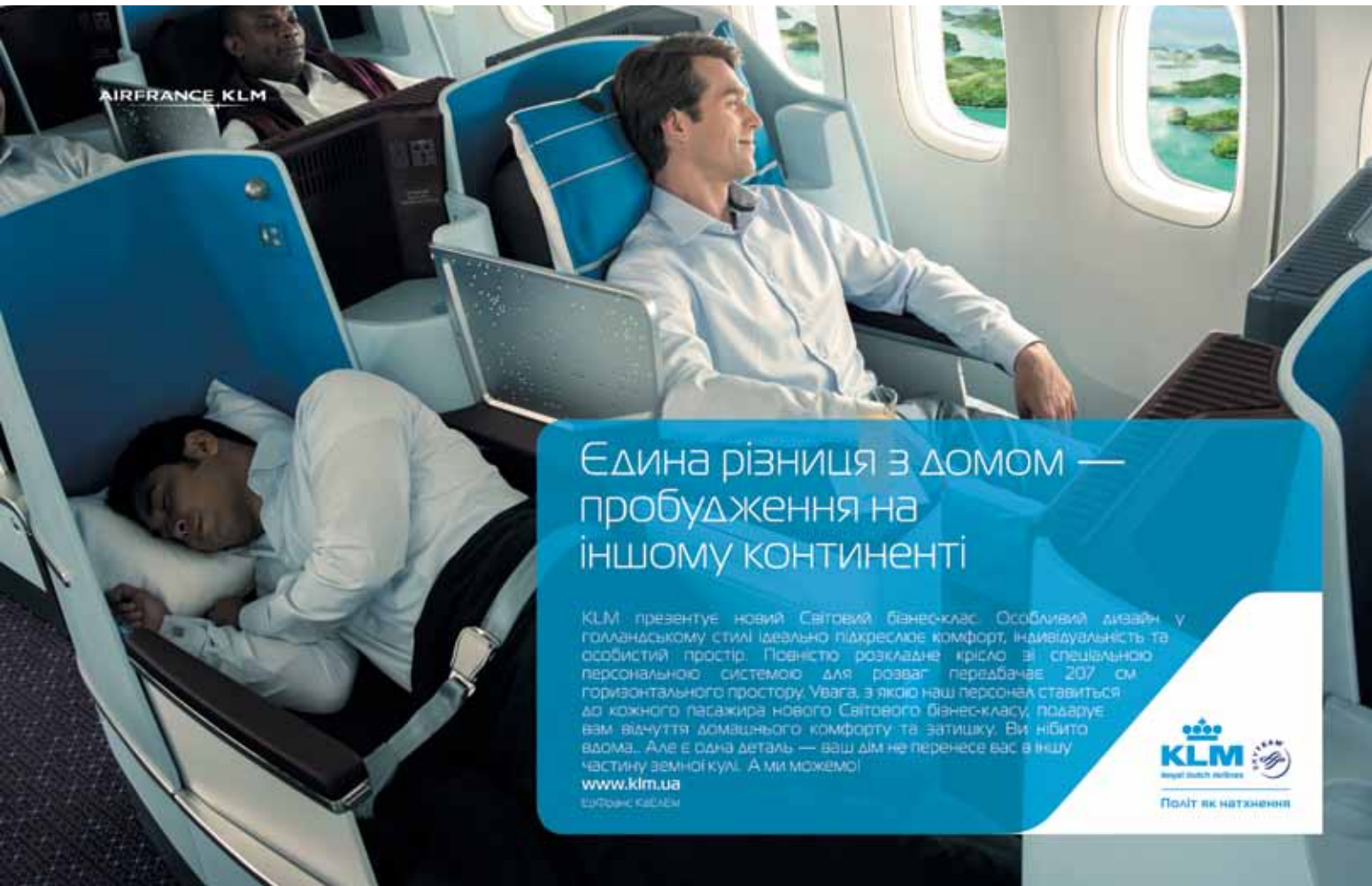
Зменшення масштабів цього промислу та відмови від нього частини жителів прикордоння можна очікувати в районах, прилеглих до країн ЄС, у процесі реалізації євроінтеграційного курсу та скасування митно-тарифних бар'єрів. На рубежах із Росією — у разі реалізації проекту «Європейський вал», посилення контролю над кордоном, що є і буде умовою отримання безвізового режиму, а тим паче глибокої інтеграції України з ЄС. Складніше подолати контрабанду на кордонах із самопроголошеним Придністров'ям та Білоруссю. Адже перше формально є частиною країни, яка разом з Україною інтегрується в європейські структури, а державний рубіж із другою проходить через малозаселені, часто важко контролювані прикордонниками лісові райони.

Водночас важливо розуміти, що залежність тих чи тих регіонів від контрабанди сприяє їхній прив'язаності до країни, на якій вони заробляють. І лише загроза втратити таку перспективу може

викликати в них серйозне соціально-економічне невдоволення, підживити сепаратистські настрої. Адже без контрабанди та інших нелегальних переміщень через кордон жителям прилеглих до нього районів за нинішнього соціально-економічного стану буде скрутно.

Децентралізація та пов'язана з нею переорієнтація громад на власні ресурси й поступове зменшення підтримки громад центром загрожують падінням рівня забезпеченості прилеглих до кордону громад бюджетними грошми. Існує також ризик посилення позицій у місцевих органах влади контрабандистів, це ще більше ускладнило б боротьбу з ними за нових повноважень місцевого самоврядування. Водночас поступове обмеження щедрого дотування за рахунок державного бюджету може стати поштовхом для розвитку в таких громадах альтернативи наявній моделі соціально-економічного розвитку.

Вочевидь, для неї потрібен розвиток малого й середнього підприємництва, яке використовувало б прикордонний статус не просто для переміщення, а й для виробництва товарів та послуг. Оскільки така орієнтація на малий і середній бізнес, самозайнятих громадян має супроводжуватися розширенням їх оподаткування для фінансування соціальної і транспортної інфраструктури прикордонних регіонів. Інакше окремі громадяни заможнішатимуть на тлі животіння територій та прагнення дедалі більшої частини успішних мешканців (звісно ж, не пов'язаних із контрабандою) залишити їх назавжди. ■

Єдина різниця з домом — пробудження на іншому континенті

KLM презентує новий Світовий бізнес-клас. Особливий дизайн у голландському стилі ідеально підкреслює комфорт, індивідуальність та особистий простір. Повністю розкладне крісло зі спеціальною персональною системою для розваг передбачає 207 см горизонтального простору. Увага, з якою наш персонал ставиться до кожного пасажирів нового Світового бізнес-класу, подарує вам відчуття домашнього комфорту та затишку. Ви нібито вдома. Але є одна деталь — ваш дім не перенесе вас в іншу частину земної кулі. А ми можемо!

www.klm.ua
 телефон: кабелін

ПОЛІТ ЯК НАТХНЕННЯ

Зупинити неспинне

Віталій Рибак

У Європейському Союзі борються з українською контрабандою, але її обсяги й надалі зростають

Провезти щось нелегально в Європу, а потім щось інше назад — цілком нормальне явище у свідомості українця. Сухопутні «ворота до Європи» — пропускні пункти на кордонах із Польщею, Словаччиною та Угорщиною вже багато років є зоною протікання незліченної кількості контрабандних потоків, які годують більшу частину населення прикордонних міст та областей.

Цей вимір контрабанди дуже живучий, передусім через свої малі обсяги й тотальну участь у процесі людей із різних сфер: нелегально провозити товари допомагають і водії автобусів, і провідники поїздів. Іноді контрабанду вилучають на кордоні. Якщо польські прикордонники розбиратимуть вагон поїзда Київ—Варшава усередині (відкрутять панель на стелі або зазирнуть у батарею), то і якийсь блок сигарет неодмінно там знайдуть. Однак це лише краплі з основного потоку. У Європейському Союзі давно зрозуміли, що годі й боротися з такими ініціативними людьми. Вони спрямовують свої зусилля на другий вимір контрабанди — оптовий. Це зовсім інші масштаби, доходи та якість організації.

ОРГАНІЗОВАНА КОНТРАБАНДА

Як і контрабандисти-любителі, «оптовики» везуть у Європу те, що в нас не поступається за якістю, а там значно дорожче, — сигарети. Кожні кілька років поліція якоїсь із європейських країн розкриває величезні партії нелегального товару з України. Причина проста: у нас на ринку тютюнових виробів пропозиція значно перевищує попит. Лише група Philip Morris виготовляє 130 млрд сигарет за рік. 90 млрд із них споживають українці, 10 млрд ідуть офіційно на експорт, а решта 30 млрд просто зникають.

Останній гучний скандал трапився у грудні 2014-го в Німеччині: біля міста Хемніц (Саксонія) виявили склад із тисячами блоків сигарет, які ніколи не проходили через митницю. Власників, зрозуміло, знайти не вдалося. Саме такі склади є джерелом для нелегальних продавців усіх рівнів. Такий величезний попит на контрабанду зумовлений високими цінами на тютюнову продукцію: у Німеччині ви не знайдете пачки, дешевшої за €5. Постійними курцями є 20% німців — це близько 16 млн потенційних клієнтів контрабандистів лише в цій країні. За даними Сигаретного союзу Німеччини, кожна п'ята пачка у продажу завезена без сплати податків. У східних землях ця частка значно більша: там контрабандою є кожна друга.

Усе тому, що східні землі ближчі до Польщі та Словаччини, які є головним перевалочним пунктом на шляху сигаретних блоків із України до

Західної Європи. У 2014 році лише через українсько-польський кордон пройшло близько 23 млн пачок. Зрозуміло, що такі величезні обсяги просто неможливо провозити через офіційні пропускні пункти. «Оптовики» вкладають багато ресурсів у налагодження та підтримку цілих контрабандних шляхів, які розсекречуються дуже рідко. А коли вже контрабанда потрапляє до Європейського Союзу, відстежити маршрути її поширення там важко.

Один із них викрили словаки у 2012-му. Під українсько-словацьким кордоном проходив тунель завдовжки 700 м, яким рухався потік із Ужгорода на склади у словацьких селах Вишне Немецьке та Нижнє Немецьке. Тунель був прокладений на глибині 600 м у твердій гірській породі, вочевидь, із застосуванням техніки. У ньому існували колії, якими їздив невеличкий потяг. Під час рейду словацька поліція виявила в останньому 13 тис. блоків сигарет.

Міністр внутрішніх справ Словаччини Роберт Каліняк наголосив на тому, що поліції вдалося затримати машиніста контрабандистського потяга та власника складів на території Словаччини, проте керівник процесу з українського боку так і не був знайдений. Точний дохід від цього незаконного потоку встановити не вдалося, оскільки не відомо, як довго тунель слугував шляхом для контрабанди, проте економію на ухилянні від сплати податків оцінили у €50 млн за рік.

НЕЛЕГАЛЬНИЙ ЕКСПОРТ ТЮТЮНОВИХ ВИБОРІВ З УКРАЇНИ ДО ЄС ТОРІК ПРОТИ 2013-ГО МАЙЖЕ ПОДВОЇВСЯ, ЙОГО ПРИБЛИЗНО ОЦІНЮЮТЬ У 7 МЛРД ШТУК

Принцип вільного переміщення товарів та капіталу всередині ЄС — один із факторів, які сприяють поширенню контрабанди. Щоб ефективно контролювати потоки нелегальних сигарет, поліція різних країн організовує спільні загоны, а це не завжди просто координувати. За проведення спільної антиконтрабандної політики в ЄС відповідає Європейське управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (European Anti-fraud Office) — підрозділ Європейської комісії, який існує з 1999 року. Основний аспект його діяльності — розробка стратегії боротьби з контрабандою та її імплементація. От на другому кроці й виникають складнощі.

На прохання прокоментувати реальні досягнення в боротьбі з контрабандою тютюнових виробів з України представники управління скромно вказу-

ФОТО: УНАН

Контрабандні артерії. Тунель у Карпатах – далеко не єдиний винахід українських «умільців»

ють на плани дій, а не на реальні наслідки їх утілення. Останній план був прийнятий у 2011 році. Серед заходів, передбачених для боротьби з організованою контрабандою, — надто загальні пункти на кшталт покращення кооперації між країнами та обмін даними розвідки або ж, навпаки, надто точкові, як-от удосконалення інфраструктури пропускних пунктів та боротьба з корупцією серед прикордонників. Але «оптовики» використовують інші шляхи. Ці точкові заходи, звісно, допомагають зменшити обсяги контрабанди, але тільки побутової, тобто на великі потоки це аж ніяк не впливає.

БРАК КОМУНІКАЦІЇ

До останнього часу європейці припускалися стратегічної помилки: не робили рішучих спроб залучити українську владу до процесу боротьби. Відсутність нормальної кооперації ЄС із офіційним Києвом — це основна причина того, що контрабанду з нашої країни так важко контролювати. Хоча спроби встановити діалог є. В економічній частині Угоди про асоціацію України з ЄС є пункти, які передбачають рішучі кроки в боротьбі з контрабандою.

Здійснити їх саме час: за даними Центру соціально-економічних досліджень «CASE Україна», нелегальний експорт тютюнових виборів торік проти 2013-го майже подвоївся, його приблизно оцінюють у 7 млрд штук. У своєму звіті представники центру назвали основні причини цього зростання: сіра зона на Сході та девальвація національної валюти — український акциз відповідно теж знецінився.

Один із основних пунктів Угоди — проект гармонізації акцизних ставок — має вирішити саме цю

проблему. Контрабанду планують зробити менш вигідною для власників потоків через значне збільшення акцизних зборів. Наразі в Україні сплачують близько €13 акцизу з партії за кожну тисячу сигарет, а запланована сума становить €90. От тільки кінцева дата виконання цього плану поки що не встановлена, план поступового зростання акцизного збору лише у процесі затвердження. Окрім того, через зростання вартості сигарет Україна може виявитися в тому становищі, у якому зараз перебуває ЄС, тобто створити попит на дешеві контрабандні сигарети вже в нас. А на попит завжди є пропозиція.

Інша проблема українських контрабандистів — нещодавній скандал на Закарпатті. Він не тільки привернув додаткову увагу європейських медіа, поліції, а також Управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству, а й змусив українську владу якщо не діяти, то принаймні імітувати діяльність у боротьбі з контрабандою.

Лише підвищення акцизів, яке, до речі, станеться невідомо коли, однозначно недостатньо. Але питання в тому, наскільки українська влада готова до рішучих кроків. Так, президент Порошенко іще 15 липня оголосив, що планує зустрітись із керівництвом наших країн-сусідів, аби поговорити про спільні заходи у сфері боротьби з контрабандою, а після наради з Геннадієм Москалем розповів про те, що має намір подати до Верховної Ради пропозицію про запровадження кримінальної відповідальності за контрабанду тютюнових виробів. Усі ці кроки влади, м'яко кажучи, запізнілі. Спільна боротьба з нелегальним експортом тютюнових виробів, можливо, почнеться тільки зараз. Адже ще у 2012 році, як показав казус із тунелем, котрий вів у Словаччину, її взагалі не було. ■

Феномен контрабандистської держави

Ігор Лосєв

У деяких не вельми успішних країнах нелегальна транскордонна торгівля стає частиною національної економіки

Контрабанда, себто використання різниці цін у різних державах і нелегальне, в обхід митниці, перевезення товарів, існує у світі стільки само, скільки й товарно-грошові відносини та окремі національні економіки. Тому в історії світової культури важко знайти приклади нетерпимого ставлення до контрабандистів, однозначного засудження їхніх дій. Навпаки, набагато частіше можна натрапити на зразки певної романтичної ідеалізації людей цієї небезпечної «професії» та поблажливого ставлення до них. Досить згадати повість Міхаїла Лермонтова «Тамань», головний герой якої, поспілкувавшись із цією публікою, запитує себе: «І навіщо я порушив спокій мирних контрабандистів?». Контрабанда нерідко ставала способом життя окремих регіонів і навіть етнічних груп. Приміром, у басейні Чорного моря контрабанду в XVIII–XIX і на початку XX століття контролювали так звані понтійські греки, «піндоси» (походить від назви гірського хребта на чорноморському узбережжі Малої Азії — Пінд), проте нині в Російській Федерації так чомусь називають громадян США. Чому? «Загадкова російська душа»...

Механізм контрабанди дуже простий: якомога дешевше купити товар в одній країні, подолати митний бар'єр і продати якнайдорожче в іншій, водночас уникнувши митних платежів.

Таке подолання в наш час потребує неформальних стосунків із митниками та іншими державними інституціями. Неформальність у цьому разі означає корупцію, підкуп державних службовців, різноманітні тіньові схеми тощо. Власне контрабанда в «промислових масштабах» (якщо йдеться про добре налагоджену «індустрію», а не про індивідуальні комерційні пригоди прикордонного селянина чи домогосподарки, що у власній білизні транспортує за кордон цигарки) неможлива без корупції, без меркантильної співпраці з митниками, прикордонниками, спецслужбами, поліцією, прокурорами, суддями, місцевою владою тощо. Тому вона природним шляхом утворює потужний корупційний «спрут», боротися з яким окремими каральними акціями безперспективно, у «спрута» замість однієї відтятої голови виростають нові.

Тут часто-густо потрібні системні радикальні дії в масштабах цілого регіону, а нерідко всієї країни, тому що сліди від контрабанди можуть вести до найвищих державних кабінетів.

Усе сказане має стосунок до України, але, дякувати Богу, наша країна зупинилася перед статусом контрабандистської держави й поки що його не набула, хоча і є зовсім близько від нього.

Контрабандистська держава — це така держава, де контрабанда є основою добробуту значної частини керівного прошарку, вищої бюрократії, системотворчим фактором державного та соціального буття, де силові структури обслуговують і захищають її, де воюють не з нею, а з тими, хто замахується на цю основу порядку, що існує в країні. У таких державах контрабанда убезпечена від будь-яких загроз, а протистояння з нею розглядається як національна зрада, непатріотична поведінка. І нікого не хвилює, що збитки завдаються саме національній економіці через ігнорування національних митних зборів. Зрозуміло, що таке ставлення до контрабанди сприяє тотальному морально-політичному розкладу силових структур і всього державного апарату.

РІЧ НЕ ЛИШЕ В ТОМУ, ЩО Є КІЛЬКА ПРИКОРДОННИХ РАЙОНІВ, ДЕ ДО КОНТРАБАНДИ ЗАЛУЧЕНО ДЕСЯТКИ ТИСЯЧ ЛЮДЕЙ, А Й У ТОМУ, ЩО ЦІЮ ПРОТИЗАКОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ КЕРУЮТЬ ІЗ ВИСОКИХ КАБІНЕТІВ СТОЛИЦІ

Прикладом такої держави є Парагвай часів диктатури генерала Альфредо Стресснера в 50–80-ті роки XX століття, коли головним бенефіціаром контрабанди в країні була парагвайська армія, що забезпечувала безтурботність і безперервність цього процесу. Кожен командувач видом збройних сил, кожен генерал і полковник мав свою частку в цих прибутках. Вони ж розподіляли ренту між своїми підлеглими, купуючи для себе й для військового диктатора лояльність офіцерського корпусу. Ця спільна справа цементувала єдність керівної верхівки. Ситуація для Стресснера полегшувалася периферійністю країни й браком уваги до неї з боку провідних світових гравців. Крім того, Парагвай межує з найпотужнішими й найрозвиненішими країнами Латинської Америки: Бразилією та Аргентиною. Важливим є також кордон із Болівією, центром виробництва коки (сировини для виготовлення кокаїну). Вже у XXI столітті перший президент-індіанець Болівії Ево Моралес визнав коку основою націо-

Генерал від контрабанди. Панамський диктатор Нор'єга так захопився наркотрафіком, що відповіддю на його діяльність стало військове втручання США

нального способу життя корінного народу країни, якому загрожують кляті янки з їхніми програмами заміщення коки виробництвом сільськогосподарських культур. «Антиколоніальний» «прококовий» протест Моралеса цілковито підтримував президент Венесуели Уго Чавес.

Хоча заради справедливості треба зазначити, що Парагвай знав зовсім інше ставлення до контрабанди. На початку XIX століття у зв'язку з проголошенням незалежності Парагваю від іспанської корони деспотично-популістський режим у молодій республіці очолив прихильник ідей Великої французької революції доктор Хосе Гаспар Родрігес де Франсія.

Влада Франсія мала широку соціальну підтримку населення. Диктатор спочатку зовсім заборонив зовнішню торгівлю, однак потім збагнув, що це руйнує його країну, і пішов на певні поступки, дозволивши річкову торгівлю з провінціями Аргентини, Уругваєм і Бразилією. Проте він запровадив жорстку регламентацію економічних зв'язків, зокрема суворий митний контроль у прикордонному порту Пілар. Особисто перевіряв якість виробів і харчів, затверджував, а інколи доволно знижував гуртові й роздрібні ціни. Все це штовхало Парагвай до економічної автаркії. За таких умов лише контрабанда могла врятувати країну від величезних збитків і деградації економіки, але зусиллями «прогресивної та освіченої» диктатури вона була майже повністю викорінена. Перемога над контрабандою виявилася більшим злом, ніж те зло, проти якого боролися. Знову спрацювала оспівана генієм світової філософської думки Георгом Вільгельмом Фрідріхом Гегелем іронія історії.

Ще одним яскравим прикладом контрабандистської держави може бути Панама в період диктатури генерала Мануеля Нор'єги. Зосередивши у своїх руках усю владу в країні, цей командувач панамської Національної гвардії перетворив увесь державний апарат на обслуговуючий персонал транзитної території, що спеціалізувалася на контрабанді наркотиків у дружній співпраці з наркобаронами Колумбії. Президент США Рональд Рейган намагався «перевиховувати» Нор'єгу, переконуючи

його відмовитися від зв'язків із кокаїновими баронами. Останній і далі збагачувався на наркотрафіку. Сполучені Штати були змушені вдатися до санкцій проти контрабандистського режиму. А ще раніше, 18 лютого 1988 року, велике журі міста Маямі (штат Флорида) висунуло проти Мануеля Нор'єги звинувачення у зв'язках із наркоманією. Не довіряючи своїм підлеглим у Національній гвардії, наркогенерал і контрабандист сформував із місцевих комуністів (!!!) особливі батальйони Dignidad («Гідність»), погрожуючи «американському імперіалізму» боротьбою до останнього набою.

Коли в США увірвався терпець й американські війська увійшли в Панаму, батальйони Dignidad кудись поділилися, а сам «героїчний» генерал сховався в Посольстві Святого Престолу (Ватикан). Американський суд оголосив вирок Нор'єзі — 40 років ув'язнення. Здається, ще й досі не відсидів... Зате Панама перестала бути контрабандистською державою. Напевно, випадки контрабанди там і нині є, але то вже інший рівень... Контрабанда забезпечує окремим особам і цілим соціальним верстам швидкі надприбутки, тому це велика спокуса для еліт країн, що не обтяжені демократично-правовими традиціями.

У Радянському Союзі розквіт «індустріальної» контрабанди припадає на період війни в Афганістані, коли почав функціонувати афганськорадянський наркотрафік. Наркотики з Афганістану до Союзу вивозили військовими літаками. На сигнали управлінь МВС в аеропортах Москви спецслужби чомусь не реагували. А про такі дрібниці, як золото, східні коштовності, килими, каракуль тощо, не варто й згадувати. Цікаво, що деякі радянські військові налагодили контрабанду зброї та боєприпасів на територію Афганістану для «душманів»... Якби СРСР не розпався в 1991 році, то мав би великі перспективи стати контрабандистською державою. Такі перспективи має сьогодні Україна. Річ не лише в тому, що є кілька прикордонних районів, де до контрабанди в тій чи іншій формі залучено десятки тисяч людей (Закарпаття, Буковина, Львівщина, Волинь, Одещина, Луганщина, Донецчина тощо), а й у тому, що цією протизаконною діяльністю керують із високих кабінетів столиці, саме тут зосереджені диригенти контрабанди та корупції. Так було за часів Януковича, коли на посаду шефа митної служби призначили людину, особливо віддану «Сім'ї» (у сицилійському тлумаченні цього слова), нічого в цій сфері не змінилося й після Революції гідності. Днями на телеканалі «112 Україна» призначенець Порошенка на посаду голови Одеської ОДА Міхеїл Саакашвілі заявив, що контрабанду й корупцію в Україні «кришують» на найвищому політичному рівні, за цими явищами стоять топові політики та олігархи, а сама контрабанда набула в Україні стратегічного в економічному й політичному відношенні значення. Як стверджують аналітики, у разі припинення бандитизму, крадіяства та корупції на митниці Україна матиме ще один додатковий річний державний бюджет. І не треба буде припинюватися перед МВФ, Євросоюзом, Росією, жебракувати й випрошувати гроші. Дуже приваблива перспектива. Однак якщо цього не робиться, отже, хтось в Україні вельми зацікавлений у тому, щоб ситуація зберігалася... ■

За старими схемами

Богдан Буткевич

Тиждень поспілкувався з тими, хто знає, як працювали тіньові схеми на митниці «тоді» і як працюють «тепер»

Якщо нинішній владі й є чим хвалитися, то це явно не сфера кордону та його перетину. Особливо західного, який завжди був найбільшим контрабандним «клондайком» поряд із Одесою. Всі респонденти, дотичні до цієї царини, з якими ми поспілкуватися, в один голос стверджують: за півтора року після Майдану усталені контрабандні та контрафактні схеми на кордоні не те що не зупинені, а навпаки, стали ще більш нахабними та, якщо хочете, витонченими. Зрозуміло, що скільки існують кордони, стільки існуватиме й контрабанда через них, однак найбільша проблема полягає в тому, що жодних реальних кроків для боротьби із системою суцільного «контрабасу», який десятиліттями лине через наші західні кордони, взагалі не робиться. Ну не вважати ж такими призначення найвідомішого піарника в боротьбі з контрабандою Геннадія Москаля.

ДМИТРО Л., ПІДПРИЄМЕЦЬ, ДНІПРОПЕТРОВСЬК:

Так, був певний період приблизно з кінця лютого по кінець березня 2014-го, коли прикордонники та митники зупинили «контрабас». Усім було не зрозуміло, як працювати. Та й чого гріха таїти, було чимало патріотів, які очікували, що прийшли нові люди й усе нарешті зміниться. До того ж тоді чимало підприємців зупинили бізнес — боялися возити, бо ніхто не знав, що завтра в країні буде: російські танки, «Правий сектор» чи ще хтось там. Але вже з початку квітня все пішло по накатаній.

Я постійно вожу через західний кордон фури з устаткуванням, яким торгую. Що сказати: єдине, що для мене змінилося, то це деякі прізвиська митників і прикордонників, а також ставки за перевезення деяких найменувань товарів, не більше. Усі схеми працюють, як і раніше.

Отже, я завозу свої «каміони» за двома схемами. Перша найпростіша, вона полягає в применшенні витрат, коли мова йде про цілком легальний товар. Як працює: домовленість із митниками, що змінюють найменування товару, який я везу, на вигідніший у плані мита та податків. Приклад? Ну от везу я німецькі гене-

ратори. А є подібні китайські. І всі вони мають однаковий код для завезення в країну. Тільки мої коштують \$600 за штуку, а китайські — \$200. Зрозуміло, що мені вигідніше ввезти за документами ті, що коштують 200 баксів. Як платилося за «ліву» декларацію \$100, так і платиться. Щоправда, на деяких пунктах пропуску вже «борзують» і вимагають по \$150–200. Та мені на старих зв'язках вдається виїжджати. Адже керівництво майже всіх митних постів залишається незмінним, тому жодних проблем у цьому немає.

Я волю вирішувати всі питання на рівні керівництва. Приїхав, поспілкувався, усе оформили, зробив «благодійний внесок», що завжди все добре й швидко проходило, і жодних проблем. Інша справа, якщо треба щось завезти зовсім «контрабасом». Тут краще на місці домовлятися. Але тоді доводиться домовлятися з усіма, та й складніше. Бо тепер, на відміну від старих часів, усі відомства ворогують, особливо всіх СБУ «щемить», тому треба обережненько.

До митних брокерів звертаються, тільки якщо вантаж дуже великий. Ну й у них все по-старому — у сумі послуг завжди до 30–40% займає хабар тому керівникові митного поста, через який піде вантаж.

Дуже смішно було спостерігати за показухою на Закарпатті, яку влаштував Москаль. Просто в мене більшість вантажів йде якраз через Чоп, менша — через Раву-Руську на Львівщині. Коли після мукачівських подій два тижні штормили на камери митниці й усі товари ринули через Львів та Волинь, то митники та прикордонники ледь не збунтувалися: як же, стільки грошей повз іде. Що ж, тепер усе повернулося як було. А пан Москаль може й далі гарно на камеру затримувати дурників, що через «зеленку» двох негрів чи блок цигарок потягнули, замість того щоб спокійно домовитися.

ПАВЛО С., МИТНИЙ БРОКЕР:

Жодних змін на кордоні не сталося. Як брали, так і беруть. У моєму бізнесі так само працюють не випадкові люди: брати, куми, свати, знайомі митників і прикордонників. Ну а як інакше: щоб брати на себе відповідальність щось розмитнити, треба мати підходи в митниці. А як їх здобувають, думаю, нікому пояснювати не треба, всі ж не малі діти.

Хоча брешу: зараз маленька зміна таки сталася. Тепер всередині митниці з'явилася конкуренція. Річ у тім, що імпорт у країну істотно зменшився через падіння курсу гривні, а отже, і купівельної спроможності населення та бізнесу. Ну

й про імпортерів мито давайте не забувати. Так ось, митні пости тепер змагаються за імпортерів, що розмитнуватимуться саме в них. Чому це вигідно? Бо з кожної розмитненої одиниці товару вони мають свої бонуси. Плюс керівництво, коли складає список премій і тринадцятих зарплат, дивиться на виконання плану й насамперед дає тим, у кого хороші показники. Не те щоб вони демпінгували в плані хабарів — у жодному разі, просто пропонують швидшу та зручнішу процедуру, більш захищені документи, ширші пошмишки.

Ще цікавий момент: тепер так нахабно, як за Януковича, не роблять. Тобто документи мають бути чистими й красивими. Та й СБУ на кордоні намагається всіх пресувати. Але працювати не те щоб складно: усе керівництво митниці залишилося, усі всіх знають, усе більш-менш просто. Так, тепер влаштовують аврала — тоді просто нас заздалегідь попереджають, що цей пост відпрацьовуватиметься, тому або притримайте товар, або їдьте через інший пункт.

Взагалі на кордоні потрапляють під роздачу тільки жадібні або зовсім дурні. Жадібні — зрозуміло: не хочеш ділитися й домовлятися по-людськи, то на тобі й зроблять план. Дурні — те саме. Ну не вже не простіше дати тому прикордонникові €5, щоб пронести ті блоки сигарет, на яких ти заробиш €100 за день? Чи домовитися зі мною, щоб я заздалегідь про все домовився з керівництвом митного поста й твій пральний порошок оформили як гречану крупу? Не хочеш? Ну тоді не обржайся.

ТАРАС Л., ПРИКОРДОННИК:

Сказати, що я розчарований, — це ще нічого не сказати. Рівень корумпованості мого відомства не змінився ні на йоту, навпаки, стало ще гірше й ще нахабніше. Нове керівництво ДПСУ так банально намагається заробляти на всьому, що це вже викликає протести навіть на міждержавному рівні. Пам'ятаю, як у перші дні після Майдану в нас хлопці, хто через острах, а хто через вибух патріотизму, перестали пускати контрабанду, з митниками почалися «заруби». Але це протрималося буквально з місяця, далі схеми запрацювали так само, як і раніше.

Але зараз ми про «контрабас», так? Ну так тут усе як було: митники під крилом СБУ заробляють на пунктах пропуску, прикордонники — на зеленому кордоні. Ні, на пунктах пропуску також є свій заробіток. Усі прикордонні мешканці заробляють таким чином. Завантажують у машину літр горілки, два блоки цигарок, заливають бензину на максимум, та ще й каністру — все, що дозволено за правилами ЄС, — і через кордон. А там просто за пунктом перетину все продається — дорожче, ніж в Україні, але ціни дешевші за європейські. Так, у нас пачка цигарок коштує близько €1, у Польщі — €5. А продають наші гендлярі по €3. Зрозуміло, що в них усе купляють. За день чистими вони заробляють до €100. От із цих €100 десяточка платиться прикордонникам, щоб ті не чіпали. Хоча, у принципі, ніяких законних підстав чіпати цих людей, якщо вони не везуть зайвого, у колег і так немає. Але всі звикли, що так треба, всі так і роблять. Тим більше причепитися завжди є до чого. Наприклад, скло на машині розбите чи тоноване, номери брудні, а давайте на перевірку. Ну кому воно треба? Так само чинять із бензином: біля великих пунктів пропуску на тій стороні навіть спеціальні мости збудовані, щоб машину нахилити й із неї швидше бензин витікає.

Що ж стосується серйозного «контрабасу» чи контрафакту на пунктах перетину, то тут переважно заробляють митники з есбеушниками, нас туди не дуже допускають. Натомість колеги відіграються на «зеленці». А через неї йдуть і ті самі спирт, бензин, цигарки, нелегали тощо. Ось тільки по землі тепер намагаються не ходити — здебільшого перекидають по повітряю. Так, тепер у прикордонних селах цілий бізнес на дельтапланах та маленьких літаках. Приміром, экс-керівник митниці нещодавно відкрив свій маленький аеродром із трьома кукурудзниками за 15 км від кордону. На них вантажиться контрабанда й скидається в радіусі кілометра за кордоном. А літак потім повертається на українську територію. У разі чого — ну сплутала людина, трошки не туди залетіла, буває. Але ж фізичного перетину кордону не було. Саме з цим пов'язані постійні повідомлення про дрібні авіакатастрофи на західному кордоні — це падають ті, кому не пощастило. На Закарпатті так само популярні тунелі під кордоном — їх «кришують» зазвичай есбеушники, що ще й землю собі виділяють біля кордону, щоб ніхто не «випас».

Щодо колеґ-прикордонників з інших країн, то скажу, що найчеснішими та найбільш переговороздатними є поляки. Не знаю, чому так, може, це їхній гонор відіграє роль. Але в них там дуже чіткий поділ на тих, хто ніколи не пропускає, а таких більшість, і «чорні» зміни, з якими можна домовитися. А ось угорці, особливо словаки та румуни, — там узагалі особливих проблем немає, домовитися можна з усіма й завжди. Понад те, за мою інформацією, словацький кордон зараз узагалі взятий під контроль німецькими спецслужбами, яким набрид шалений потік контрабандних цигарок, що надходить звідти в ЄС. ■

Заробити на сусідах

Станіслав Козлюк, Волинь

Попри наявність двох кордонів, на Волині контрабанду возять здебільшого з Польщі. Білоруський напрямок у місцевих не зажив великої популярності

Контроль на кордоні. Раніше українці провозили в Польщу до тридцяти блоків цигарок, проте через посилення перевірок останнім часом обмежуються п'ятьма

Ранок. Луцький залізничний вокзал. Люд тягне на собі пакунки з Києва, роз'їжджається на авто по домівках. Подекуди на транспортних засобах можна помітити європейські номери. Поруч — іще зачинений речовий ринок. Як кажуть місцеві, саме тут удень можна знайти товари, завезені «човниками» із сусідньої Польщі. Таксист Олег на чорному Audi погоджується проїхатися в інший кінець міста. Говоримо про життя, а заодно й про контрабанду.

«Возять люди. Здебільшого якісь продукти харчування чи одяг. Алкоголь — хіба що елітний і в дуже малій кількості. Купують у дьюті-фрі. Якщо шукаєш електроніку, простіше замовляти на онлайн-аукціонах закордонних. У нас таким навряд чи хтось займається. Дорого й зиску майже ніякого. А от якщо хочеш купити собі велосипед, — таксист уважно дивиться на мене, — то можеш заїхати на авторинок. Сьогодні четвер. Можеш знайти собі щось пристойне за \$50. Мені-он хлопці нещодавно привезли два «великі». За \$130. Я потім дивився: в Україні один такий коштує більше...»

Проїжджаємо міст, Олег продовжує монолог: «Возять здебільшого для власних потреб. Побутова хімія, їжа — вони дешевші. Буває, коли, скажімо, сусіди замовляють щось привезти. Припустимо, знають, що я їду до Польщі, то дають замовлення. Я

привожу, продаю їм. Навіть не треба на ринок виходити». Розраховуємося, таксист розвертається і їде пустою вулицею назад, у центр.

ЗБУТ НА РИНКАХ

Полудень, речовий ринок біля вокзалу. Зустрічаємося з місцевими активістами, які погоджуються організувати екскурсію по точках продажу контрабанди. Попереджають: великі партії нелегальних товарів не побачимо, а от середньої руки «бізнесменів» вистачить. Уже перша ятка підтверджує їхні слова. На «розвалах» лежить усе, що душі заманеться: пральні порошки та миючі засоби з Польщі, олія з Італії, кава звідти ж таки, протеїнові батончики для бодібілдерів. У масі своїй жодних українських наліпок, все іноземними мовами. Подекуди товар виставлений навіть без зазначення ціни.

«Скажімо, цю каву можна побачити лише в кав'ярнях. Спеціально для них виготовляють, імпортують. Хоча в Луцьку її знайдете й на ринку, — підходимо до полиць зі сріблястими упаковками. — Якщо купувати вроздріб у магазинах — ціна може вийти в півтора раза вищою», — активіст Віктор дістає з полиці кілька пакунків на купівлю. 70 грн за штуку. Прогулянка триває.

«Часом доходить до того, що деякі надто винахідливі контрабандисти купують квадрокоптери й

перекидають дрібні товари через кордон. Польські митники швидко зорієнтувалися, почали ставити «глушилки», які забивають сигнали. А взагалі люди їздять через пропускні пункти. Бояться штрафів, але що робити, як по селах немає роботи? У Луцьку чи Ковелі ще більш-менш, а десь на периферії дуже складно. Часом контрабанда — єдиний доступний заробіток», — заходимо до магазину дитячих речей.

У просторому приміщенні на кілька зал виставлені візочки й ліжечка, горщики й підгузки, іграшки й одяг. Знову ж таки, без анотацій українською. Продавець навіть не приховує походження товарів.

«Так, візочки в нас польські. Вибирайте собі, — дівчина Ірина показує товар. — Є за три, чотири, шість тисяч гривень. Якщо живете не в Луцьку, можете собі замовити, ми вам відправимо поштовим сервісом, за добу отримаєте». Переходимо до іншої зали, роздивляємося ліжечка. Добротно складені, функціональні, наддешеві. Ціни — від 700 до 2 тис. грн.

«Ліжка польсько-німецькі. Знову ж таки, може те обирати відповідно до ваших потреб. Чому такі дешеві? Бо імпорتنі. А українських немає. Вони дорожчі в півтора-два рази, і якість гірша. Скажімо, найдешевше вітчизняне вам обійдеться приблизно в 1,4 тис. грн. А тут краще можна купити за 740 грн», — дівчина залишає нас із Віктором наодинці.

«Щодо останнього вона має рацію. Доводилося купувати українське — так потім сам досвердлював дірки під гвинти, бо не збігалися. Але подивись — тут жодного слова українською чи російською. А як же висновки МОЗ, чи хто там їх має робити, щодо відповідності дитячих речей нашим стандартам?» — зди-

вовано розглядаємо інструкції. Навіть на підгузках — лише польська мова.

Подалі від основного ринку — купа МАФ. Вони майже нічим не відрізняються від звичних київських. Хіба що товари тут без цінників і в трохи незвичній упаковці. Асортимент усе той самий: побутова хімія, кава, харчові продукти. Знову з якогось дива їжа для бодіблдерів. Враження, що Луцьк — місто культуристів. Побачити спеціалізовані товари для «качків» можна навіть у бабусь, які приторговують різним дрібним крамом.

«Сьогодні четвер, тож можна ще заглянути на авторинок. Там нині продають контрабандні велосипеди. Можна за \$50 купити нормальний. На алогічні товари в Києві ціни можуть стартувати від \$180–280», — прощаємося з Віктором. Але замість візиту до торгівців велосипедним щастям вирушаємо за місто, на зустріч із контрабандистом.

КОНТРАБАНДНІ БУДНІ

Сходимося неподалік вокзалу одного із прикордонних містечок. Контрабандист Олексій запізнюється на кілька десят хвилин. Попиваючи каву, говорить півголосом про виживання на кордоні.

«У нас сутожно. Більшість людей у 30-кілометровій зоні їде до Польщі як на роботу. Тим паче в них є картка, яка дозволяє перетинати кордон без візи, у спрощеному режимі. Тож вони зранку встають, увечері повертаються. Везуть із собою здебільшого цигарки. До п'яти блоків. Більше — страшно. Дуже великі штрафи у поляків. Раніше, роки зо два тому, до 30 блоків перевозили. А от останнім часом почалися

Стипендіальна програма Міністра культури і національної спадщини Республіки Польща Gaude Polonia

Національний центр культури у Варшаві оголошує конкурс на отримання піврічної стипендії у Польщі в рамках стипендіальної програми Міністра культури і національної спадщини Республіки Польща GAUDE POLONIA. Програма Gaude Polonia призначена для молодих митців і перекладачів польської літератури з країн Центрально-Східної Європи.

Стипендіальна програма триватиме у Польщі з 1 лютого до 31 липня 2016 року. Відбір стипендіатів від-

буватиметься на конкурсній основі. Від кандидатів вимагається володіння польською мовою щонайменше на початковому рівні. Заявки про участь у програмі прийматимуться до 15 жовтня 2015 року.

Необхідні документи:

- заявка про надання стипендії;
- дві рекомендації від осіб, які в обраній царині є визнаними посталями;
- портфоліо в паперовому вигляді або на диску CD/DVD.

Заявки можна складати в Польському Інституті у Києві (вул. Б. Хмельницького, 29/2, оф. 17, 01-030, Київ) та безпосередньо в Національному центрі культури у Варшаві (ul. Płocka 13, 01-231, Warszawa).

Детальний регламент програми на сторінці: <http://nck.pl/dokumenty-3/>

Додаткову інформацію про неї можна отримати в Національному центрі культури у Варшаві (тел.: +48-22-21-00-121, e-mail: bogumila.berdychowska@nck.pl).

суворі перевірки. Як із нашого, так і з того боку. Реально оглядають транспорт», — Олексій раз по раз із підозрою дивиться на диктофон.

«З однієї пачки можна отримати до 10 грн. Із п'яти блоків, проданих у Польщі, маємо 500 грн прибутку. Фактично це справжній цикл. Людина провозить тютюн, на виручені гроші купує різного краму, приїжджає в Україну і збуває його. І так по колу. Везуть із Польщі харчі, одяг. За велику контрабанду алкоголю, риби або що не скажу — тут кінці треба не в Луцьку шукати, а радше в Києві. А маленькі «підприємці» займаються саме дріб'язком. До того ж ці товари доволі умовна контрабанда. Одна особа може завезти в Україну до 50 кг вантажу. Це дозволено. Скажімо, в нас на привокзальному ринку бабусі продають м'ясо. У поляків воно десь у півтора раза дешевше». Повз нас проходять відвідувачі кафе, наш співбесідник на хвилину замовкає.

«Коли провозити 50 кг товару одного виду, логічно, що тебе не пропустять. А якщо із собою береш різні види м'яса, якіс солодощі, каву, побутову хімію, претензій не виникає. З одного кіло м'яса можна отримати до 8 грн. Цілі ряди, де торгують лише нелегальним товаром, знайти доволі важко. У більшості випадків це локально, точково. Так, у нас же на привокзальному ринку товар продають здебільшого жінки від 40 до 60 років. Для них це реальний спосіб заробити на хліб», — вирушаємо з Олексієм шукати на бабусь біля вокзалу.

«Білорусь? Ні, звідти нічого не возимо у більшості випадків. Немає вигоди. Переважно це білоруси приїжджають до нас, вигрібають у магазинах продукти, якіс товари китайського виробництва. Попервах доходило до порожніх полиць. У нас дешевше. Ми задоволені. Є попит на товари, є клієнти. Свого часу з Білорусі люди возили цигарки, але вони подорожчали. Ну і їздили по них одиниці. Ті, хто вже давно таким займається, мають свої точки збуту», — добираємося до стихійного ринку. Просто неба, на тротуарі, що веде від вокзалу до автобусних зупинок, розташувалися люди. Торгують виноградом і кавунами, м'ясом і миючими засобами.

«Практикується й така річ, як «підсадка». Скажімо, їде хтось до Польщі. Везе із собою цигарки. До нього підсаджуються кілька осіб. Вони розбирають блоки між собою — або й свої везуть — і таким чином долають кордон, маючи більше прибутку на виході. За допомогою «підсадки» з Польщі також вивозять шини на продаж. За нормою можна взяти по дві шуги на людину. Якщо брати із собою ще трьох осіб — виходить вісім шин. Таким чином можна спокійно перетнути кордон і здати їх десь на складі, розділивши гроші на гурт. Люди задоволені, хоч і в чергах доводиться стояти. На авто простирчиш на кордоні до дванадцяти годин. Утім, частіше це займає п'ять-шість. Дуже нечасто три». Роздивляємося бабусь, що приторговують м'ясом.

«Якщо в них поспитати, то більшість продає саме польське, — чоловік посміхається, — Горілку? Ні, спиртного не возять. Поляки не надто таке купують: бояться нарватися на підробку. А ми не возимо брендовий алкоголь. Віскі там чи джін. Певно, таким займаються «централізовано». Знову ж таки, кінці потрібно шукати не в Луцьку. Так, є магазини, які продають цей товар дешевше. Але вони купують те саме віскі в людей, які з ним перетина-

ють кордон. Це поодинокі випадки», — розвертаємося від бабусь, які рекламують свої товари, й рушаємо до столиків із кавою.

«Ще возять будматеріали. Вони не такі дорогі, як в Україні, і кращої якості. Скажімо, кілька років тому я собі для будинку купував вікна у Польщі. На той час зекономив на 13 вікнах понад \$600. Мало хто афішує, але в Польщі є фірми, які працюють лише на Україну. Ціни в них доволі низькі. Мотивують це тим, що в нас складна економічна ситуація і вони надають знижки. У який спосіб здешевлюють продукцію — запитання. Подійкують, що ті ж такі вікна не зовсім легально відвантажують на склади у прикордонні, а потім за «лівими» накладними розвозять по Україні», — Олексій знизує плечима.

«Уже як зовсім чесно, то я їжджу в Польщу по продукти. Купую для особистих потреб. Принагідно щось можу прихопити, аби відбити бензин. Поки не попадався. Утім, думаю, відкупитися від митників реально. Тільки-от щодо цін не зорієнтую. Є люди, яких ловлять. Хто попадається надто часто, того депортують в Україну. Хоча якщо говорити про «малу контрабанду», то вона легальна. 50 кг провезти начебто можна. А якщо людина бере речі для себе, така «нелегальність» доволі умовна. Інша річ, коли потім ці товари продають на ринках», — Олексій ніби виправдовується. Повз нас проходять люди, чоловік стишує голос.

«З ОДНІЄЇ ПАЧКИ ЦИГАРОК МОЖНА ОТРИМАТИ ДО 10 ГРН. З П'ЯТИ БЛОКІВ, ПРОДАНИХ У ПОЛЬЩІ, МАЄМО 500 ГРН ПРИБУТКУ. ПОТІМ КУПУЄМО РІЗНОГО КРАМУ Й ПРОДАЄМО В УКРАЇНІ»

«Я не торгую, тож проблем із міліцією не виникало. Хоча вона ходить, ганяє торгівців, ті пропонують їй хабарі. Із прямими пропозиціями щодо «кришуння» навряд чи хтось звернеться. Місто в нас маленьке, всі одне одного знають. Тож проблеми такого роду нікому не потрібні», — Олексій знову усміхається. Купуємо квитки. Повз нас проходить жіночка з купою польських йогуртів у поліетиленовому пакеті.

«Кожен другий, хто перетинає кордон, везе щось для себе. «Бізнес» на таких поїздках ведуть приблизно 30%. Через це й черги. Ну і ще одна проблема. Купівля транспорту на польській реєстрації...» Підходить автобус, Олексій поспішає домовитися.

«Вона дешевша. Навіть у першому прикордонному місті можна придбати вживане авто. Ціна, скажімо, іномарки 1998 року в Україні \$10 тис., у Польщі — \$3 тис. Люди купують машини, з реєстрації не знімають, власник уписує покупця як користувача. Все, угода завершена. Але є один нюанс. Кожні п'ять такі транспортні засоби мають перетинати кордон. Якщо затримуєшся зі строками, може дійти до конфіскації. У прикордонні кожен другий їздить на такій машині. У нашому місті — приблизно третина. Звідси й довжелазні черги. Додайте до цього, що безкоштовно кагатися ніхто не хоче. Тож громадяни везуть із собою як мінімум цигарки й беруть «підсадку». Аби відбити бензин. Цю проблему треба вирішувати на державному рівні. Здебільшого так заробляти їде простий люд, який шукає способи виживання».

P. S. Імена героїв змінено. ■

Під вогневим прикриттям

Валерія Бурлакова, Луганщина

Що возять через лінію фронту, хто «кришує» потоки, скільки це коштує та як залякують тих, хто намагається боротися з контрабандою

Військоторг. Гуманітарно-логістичний центр у селі Новотошківське вже практично готовий до відкриття

Де-факто контрабанди в зоні АТО немає. Адже немає й кордону—лише лінія фронту, чи то лінія розмежування між Україною й територіями, які нині контролюють проросійські терористи. І незаконні перевезення. З України в Україну, але... такі часи.

ДВОСТОРОННЄ СПІЛКУВАННЯ

На окуповані території з нашого боку намагаються ввезти здебільшого харчі й медикаменти. «Товари, які продаються в Україні, на підконтрольній терористами території в середньому вчетверо дорожчі,—розповідає Дмитро Умка Топоренко, волонтер, представник лисичанської мобільної групи боротьби з контрабандою.—Відповідно вони купуються дешево в Україні, завозяться туди й продаються втридорога. Різниця йде, зокрема, на фінансування тероризму».

Населення окупованих територій має право скуповуватися на території українській, але це повинні бути товари суто для особистого вжитку. Сьогодні провозити дозволено до 50 кг продуктів на одну людину, або—у грошовому еквіваленті—товарів на суму до 10 тис. грн. Утім, великі партії товарів, що перетинають лінію розмежування, у зоні АТО не є рідкістю. «Спілкування», кажуть, двостороннє. Втім, якщо з України на окуповану територію їдуть здебільшого харчі та медикаменти, то на наш бік надходять зброя, нелегально відібрані в мешканців окупованих територій автомобілі, наркотики тощо. «Підприємці», що мають налагоджені стосунки з армією на блокпостах, можуть провезти й розвіддиверсійну групу ворога.

На таких домовленостях можна неабияк заробити. За провезення одного кілограма вантажу, ка-

жуть, беруть від 1 до 6 грн. Якщо йде фура 20–40 т, лишається тільки порахувати.

Це добре налагоджений, вигідний «бізнес», що діє не перший місяць. Представники мобільних груп часто дізнаються про факти такої співпраці від патріотично налаштованих осіб. А також від самих бійців, незгодних із діями керівництва.

Покарати когось за корупційні дії вкрай важко, адже факти, про які інформують представників мобільних груп, здебільшого неможливо довести. Наприклад, людина каже, що приходив солдат купити шоколадку, дістав гаманець, а в ньому візуально величезна пачка доларів, близько 10 тис., і така сама пачка гривень. Звідки ці гроші, якщо солдат стоїть на блокпосту?..

ПРЕТОРІАНСЬКА ГВАРДІЯ

«Інколи контрабанда може йти й об'їзними шляхами. Але ми всі розуміємо, що в Секторі А, у місці, де лінія розмежування проходить по річці, перетин можливий тільки в підконтрольних нам точках, де стоять блокпости. Зараз перетин відбувається за потурання командирів»,—каже Андрій Ендрю Галуценко. Він працює здебільшого в Щасті.

Ендрю підкреслює: зав'язана контрабанда зовсім не на пересічних бійцях. Тому такий метод вирішення проблеми, як ротація на блокпосту, що не раз «проштрафився», не допоможе. «Якщо командир батальйону чи бригади зацікавлений у тому, щоб подібних випадків не було, питань немає. Але якщо ні, потрібна хіба що ротувати цілий підрозділ,—каже чоловік.—Також варто звернути увагу на верхівку місцевого МВС. Пам'ятаєте гучний скандал із батальйоном «Торнадо»? Спочатку хлопці були преторіанською гвардією... Потім, коли бійці «Торнадо» «накосячили» й увімкнули режим Бога, їх вирішили позбутися. Нині на їхню роль обрали батальйон «Луганськ-1».

Сьогодні в цих краях стоять дві військові бригади: 128-ма у Станиці Луганській та 92-га, що тримає Щастя. Як і всюди, у Секторі А добровольчі батальйони були відведені з переднього краю, незважаючи на те що той-таки «Айдар», який відіграв не останню роль в обороні Луганщини, офіційно є штурмовим батальйоном. Його відведення є «трішки незрозумілим», зауважують тут. Добровольці, звісно, не були панацеєю, але... «Поки стояв «Айдар», був якийсь взаємний контроль,—каже Ендрю.—Виключався варіант «беспредела». Будь-хто, хто хоче встановити гегемонію над певною точкою пропуску, завжди викликає в мене підозру».

Методи ж протидії боротьбі з контрабандою з боку зацікавлених у ній корумпованих представників вищих ланок ЗСУ бувають різні. ▶

«Мобільній групі, до складу якої входять 25, нехай і відчайдушних, офіцерів різних силових служб, у зоні діяльності протидіє кілька бригад чисельністю від 1500 до 2000 осіб, — пояснює Андрій. — Будь-який крок мобільної групи може бути відстежений як розвідкою, так і рядовими бійцями на блокпостах. Боєць на блокпосту може взагалі не знати, у чому річ, але має наказ нас притримати, не пропускати до окремої вказівки зверху. Або ж у нього є вказівка доповідати про рух нашого транспорту — і він доповідає. Вже вихали із зони небезпеки? Добре! Мобільна група фактично протидіє великій системній машині».

Буває й гірше: «28 серпня в районі Щастя обстріляли нашу машину... Стрільав снайпер. Три кульових отвори 7,62 ярказ там, де мали сидіти водій і пасажир — вони вийшли «до вітру», як то кажуть. Автівка стояла на узбіччі. Не знаю, чи бачив стрілець, що пасажир покинув машину. Бронювання не витримало. Швидше за все, це залякування: «Хлопці, ви починаєте нас драгувати».

100 КГ ЦУКРУ НА ЛЮДИНУ

Ще одна налагоджена схема постачання товарів на окуповані території на ЗСУ не зав'язана. Вона є результатом людської вигадливості. Підприємці, які їздять на близькі до лінії розмежування території, мають пройти певні процедури, зареєструватися в податковій. Здебільшого вони кажуть, що планують продавати товар у невеликих селах. Однак потім, після аналізу даних, виявляється, що в магазин у певному селі з населенням, умовно кажучи, 500 осіб заходить 58 т цукру. Потім він десь «розчиняється». Тобто магазин використовується як перевалочна база. Люди з того боку проходять повз блокпости й перетягують товари на невідконтрольну Україні територію. Їх називають «мурахами». Переправляти вони можуть на машинах, мопедах і навіть вручну. Якщо через лінію розділення йде річка, то човнами.

«У Лобачевому є паромна переправа. Біля неї магазинчики, в які завозять продукцію у великих кількостях, — наводить конкретний приклад Ендрю. — Протизаконно? Ні. Норми постачання продукції в певні населені пункти ніхто не встановлював. Магазин стоїть за 50 м від річки, біля берега. Поряд паром. За 30 м від берега, на тому боці річки, розташований взводний опорний пункт сепаратистів. Щоб вихопити контрабандиста, який їде до переправи, потрібно взяти його, коли він кладе все це в човен, під прицілом ворогів... Якщо не буде домовленостей із тією стороною, щоб по нас не стріляти, метрів 30, може, і пройдемо. Не більше...»

Такі питання — від встановлення певних обмежень для прифронтових магазинів до розширення доволі обмежених зараз способів довести провину контрабандистів та причетних осіб і покарати їх за це — є надія вирішити в законодавчому полі. «За місяць ми набили гулі й зараз готуємо проекти законних актів під те, щоб урегулювати законодавчий бік проблеми. Інакше доведеться просто розмахувати маузером, кричати «ай-яй-яй, усіх постріляю, зараз приїде блукаючий танк і спалить вашу машину!». Блукаючий танк — це добре... Але як людині, що поважає власність і працю, мені особисто дуже важко стрільнути в щось і просто знищити плоди чиеїсь праці. Я до останнього на-

зведені мобільні групи, головним завданням яких є припинення нелегальних потоків через лінію фронту, працюють у зоні АТО із середини липня. До складу таких груп входять співробітники Служби безпеки України, Державної фіскальної служби, Міністерства внутрішніх справ, Державної прикордонної служби України, Військової служби правопорядку та представники волонтерських організацій. Процесуальний супровід груп забезпечують представники військової прокуратури Генеральної прокуратури України, вогневу підтримку — високомобільні десантні війська ЗСУ. Групи розташовані в Маріуполі, Волновасі, Кураховому, Дружківці, Слов'янську, Лисичанську та Щасті.

магатимуся віддати це державі», — зізнається Андрій Галуценко.

Каже, за п'ять тижнів роботи мобільних груп обсяги потоків і так уже зменшилися. «На сьогодні контрабанда значно спала. Не хочу вихвалитися, але кажуть, що це ми, що ми такі страшні, нас бояться, вже навіть стріляти по нас почали...» — сміється чоловік.

ГУМАНІЗМ ЧИ ДЕРЖАВНІСТЬ

Ще одним кроком до вирішення проблеми є відкриття так званих гуманітарно-логістичних центрів. Один із них має запрацювати в селищі Новотрошківське, що на Луганщині. Інші два, кажуть, планується розмістити на Донеччині: під Артемівськом та в районі Волновахи.

«Логістичні центри — це спеціалізовані ринки дрібнооптової торгівлі, — пояснює Умка. — Мешканці окупованої території матимуть можливість приїздити через пропускні пункти на такий ринок, купувати продукти за нормальними цінами й повертатися додому. Адже наше завдання — не загубити населення невідконтрольних територій... А дати людям зрозуміти, що з ними відбувається, зрозуміти, що їх не можуть забезпечити сьогоднішні «господарі». Крім того, ті продукти будуть вироблені в Україні — і люди зрозуміють, що в Росії не так добре, як їм здається. Також це сприятиме наповненню бюджету району. Люди приїздять, залишають тут гроші, які спрямовуються на розвиток області. До того ж створюються нові робочі місця».

Звучить добре. Але має свої недоліки... «Логістичні центри були б класним PR-кроком із нашого боку, вони могли б показати, що в нас усе добре, а в них погано. Що в нас усе дешево й усе є, а в них немає нічого... Але тільки якщо це було зроблено місяць два тому, — переконаний Ендрю. — Зараз на ринки невідконтрольних територій уже стало заходити багато білоруської продукції за відносно адекватними цінами».

Крім того, підкреслює він, «торгівля з невизнаною терористичною державою — це зло».

«Так, там наші люди. Так, вони можуть бути пробачені... Але то колаборанти. Вони отримують ці «паспорти». Ті, у кого є робота, працюють на підприємствах, які платять податки в бюджети «республік». Це співпраця з ворогом... Як гуманіст я згодний, що їх потрібно підтримувати. Але як державник вважаю, що всі вони заслуговують на суд. Вони навіть не хочуть визнати, що є колаборантами, — пояснює. — Крім того, так, логістичні центри дадуть змогу нагодувати неможливих на тому боці... Але якщо логістичний центр міститься в безпосередній близь-

кості до лінії розмежування, здоровий дядько за добу може перетягти на той бік 10 тюків по 50 кг, тобто 500 кг продуктів. Ми узаконюємо й навіть спрощуємо схему!»

Є й банальний аспект безпеки. У разі недостатньо контрольованого переміщення громадян із того боку можуть заходити розвідувально-диверсійні групи та й просто охочі «роздивитися» українські позиції. «З погляду безпеки добре було б зробити логістичний центр десь на тупиковій залізничній гілці — там, де не зруйновані колії. Тоді люди зможуть потрапити туди тільки залізницею, наприклад, сівши у Стаханові на дизель. І переміщення осіб відбуватиметься під контролем. На нашій території в поїзд заходять прикордонники й працівники СБУ, перевірятимуть пасажирів. Залізницею — без можливості вийти дорогою для ДРГ і так далі — люди доправлятимуться на огорожену територію логістичного центру, де міститься вся інфраструктура, — розмірковує Андрій Галущенко. — Логістичний центр ми виносимо на 7–10 км за лінію розмежування, але за межами населеного пункту. Він не має бути зав'язаний на території населеного пункту, не повинно бути контактів із місцевим населенням. Тоді «гості» не ходитимуть через позиції наших військових, не дивитимуться, де що стоїть, не стежитимуть за рухом і переміщенням — постійно й цілеспрямовано... Ідея створення логістичних центрів, звісно, класна, але недопрацьована».

У ГЕНЕРАЛЬСЬКИХ МАСШТАБАХ

Лейтенант підрозділу «Гарцун» Євген Карась працював із контрабандою як у Станиці Луганській, так і під Горлівкою. «Регіональних» особливостей не побачив.

«Цим займаються дві сторони: місцеві мешканці та військові. Місцеві — це підприємці, які мають якийсь транспорт, потім за зароблені гроші купують собі ще транспортні засоби й таким чином живуть. З боку військових це зав'язано на командирах та їхніх заступниках — неважливо, добровольці це батальйони чи ні, МВС чи ЗСУ. У будь-якому разі такі питання вирішує не рядовий начальник блокпоста, а верхівка», — розповідає Карась.

Суми, зауважує лейтенант, космічні. «За великий вантаж — до півмільйона гривень. Цифри страшні! Такими грошима можна завербувати й добровольців, і ми вже чули історії про добробати... Що вже казати про мобілізованих».

«Наведу приклад із життя. Точиться бій між двома блокпостами. АГС, кулемети валять, усе гримить, стріляє! А робиться це реально лише для того, щоб у низині, під блокпостами, проїхали фури й провезли вантаж на бік сепарів. Обидві сторони домовили-

ся зімітувати бій. Прикриття контрабанди боєм — можеш уявити собі, до чого дійшло? Заради грошей!» Про випадки прикриття контрабанди обстрілом розповідають і хлопці зі зведених мобільних груп.

Багато хто з рядового складу, каже Карась, може й не підозрювати, чому насправді йде бій. А хтось щиро вважає, що нічого страшного не відбувається. «Чимало хлопців виправдовує себе тим, що, мовляв, депутати у Верховній Раді заробляють на війні — і ми теж заробимо хоч якось. Ми все одно вбиваємо ворогів, але ще й дозволимо їм отримати якесь бухло — нехай травляться! — пояснює Євген Карась. — Підхід неправильний. Так, депутати — п...и. Так, вони наживаються значно більше. Але, просто підігнавши сепарам бухло зі словами «нехай травляться», ти потрапляєш в економічну схему, входивши з ними в «договірняк», порушуєш закон. А якщо в тебе мізків небагато, то ще й будеш завербований. Запишуть перемовини — і все, мають готового агента, який нікуди вже від них не втече».

ЯКЩО З УКРАЇНИ НА ОКУПОВАНУ ТЕРИТОРІЮ ІДУТЬ ЗДЕБІЛЬШОГО ХАРЧІ ТА МЕДИКАМЕНТИ, ТО НА НАШ БІК НАДХОДЯТЬ ЗБРОЯ, НЕЛЕГАЛЬНІ АВТОМОБІЛІ, НАРКОТИКИ ТОЩО

Велика фаза боротьби з нелегальними потоками, вважає Карась, почалася, коли на чолі Луганщини став колишній волонтер Георгій Тука. «По лінії зіткнення почався аврал», — згадує він.

Вплинуло це на обидві сторони «бізнесу». «Багато підприємців лякає те, що їхній транспорт може потрапити під арешт. Один чоловік наводив приклад: має 5 тис. грн прибутку за ходку у випадку «цивільного» бізнесу. 20 тис. — якщо робить контрабандну ходку. Але якщо в нього заберуть його Volkswagen Transporter під арешт, прибутку не буде взагалі! Хоча, звісно, залишилися елементи, які ризикують, які мають кілька транспортних засобів, не останній бусик».

«Щоб загальмувати все це з боку військових, треба не рядові блокпости щемити, — впевнений лейтенант. — Думаю, зараз контрабанда працюватиме не за рахунок «бусиків» чи того, що хтось десь протягне якусь вантажівочку. Схема працюватиме рідко, але вже з великим масштабом. Разові великі вантажі. Рівень не майорів, а полковників, генералів».

«Однак, щоб запустити механізм контрабанди, треба домовитися з кимось зараз. Наприклад, заступник комбата одного з батальйонів МВС, якого спіймали на контрабанді, — офіцер, що має дуже низький авторитет у власному підрозділі. Його зловили — і справу спустили на гальмах. Були зібрані факти — і він не сидить!.. Мобільні групи нічого не зроблять, якщо не чіпати верхньої ланки. Але завдяки тиску журналістів, може, щось і буде. Якщо генерала зараз притисне якась група, потрібна максимальна увага до справи. Щоб цю свинюку вже не відмазали... Якщо знищити кілька таких злочинних утворень на рівні генералів, то інший генерал подумає: «Нас взяли за дупу. Я вже й так бабла заробив... Навпевно, гальмуватимемо цю справу, бо небезпечно. Бо взяли генерала, посадили — і ніхто його не відмазав». Усі замисляться...» ■

2 вересня Андрій Ендрю Галущенко був убитий у районі Щастя. Разом із ним загинув ще один боєць, чотирьох поранено. Не виключено, що це стало результатом боротьби із контрабандою в секторі. «Не на камеру» Андрій згадував, що його не раз залякували. Зокрема, казав про погрози з боку командування 92-ї ОМБр. «Андрія просили перейти в інший сектор, а я вмовив його ще попрацювати в районі Щастя. Ця розмова була вчора. А сьогодні вранці Андрюху вбили... Я здогадуюся, чий рук це справа. Знай, від сьогодні ти не просто барига. Ти — мій особистий ворог», — написав на Facebook очільник Луганщини Георгій Тука.

Із вірою в нове життя

Валерія Бурлакова, Новотошківське

У прифронтовому селищі на Луганщині відновили напівзнищену обстрілами школу й перейменували радянські вулиці

ФОТО: ВАЛЕРІЯ БУРЛАКОВА

Мир і Україна. Учорашні школярки малюють для молодших поколінь

Двері цієї будівлі зачинилися ще у грудні 2014 року. Але 1 вересня 2015-го сюди знову придуть діти. Ми приїжджаємо до школи, що в селищі Новотошківське Попаснянського району Луганської області, на кілька днів раніше. Фронт за кілька кілометрів. До Луганська близько 50 км. «Але проїхати цю відстань я не можу...» — зітхає голова Новотошківської військово-цивільної адміністрації Сергій Шакун. Сам він луганчанин. Працює тут третій місяць.

Один із корпусів школи нагадує про війну, яка й не думає закінчуватися. Розтрощений дах, вибиті вікна... Такий самий вигляд мають і чимало будинків навкруги. За час АТО селище не раз обстрілювали, зокрема й із «Градів». Були й загиблі мирні мешканці, й відірвані ноги та руки... Чи не половина місцевих покинула домівки. До війни Новотошківське населяло близько 2,5 тис. осіб. Нині, за словами Сергія Шакуна, вдома залишилося до тисячі. Отже, в селищі таки триває життя. Діти мають піти до школи, один із корпусів якої вже майже приведено до ладу. Матеріали для відновлення будівлі, сміється Шакун, місцеві підприємці надавали «добровільно-примусово». «Зараз, — хвалиться, — завезуть ще вісім упаковок скла».

Загалом зареєстрованих дітей у селищі близько 100. Потрібен їм і садочок, який іще не відновили. «Плануємо зробити це в жовтні...» — кажуть тут. А от до школи хлопчики та дівчатка вже можуть іти. Школярів налічується десятків із шість.

«Ми вже зробили кілька класів і в міру надходження грошей приводитимемо до ладу решту. Кожному депутатові, міністро ві можемо видати по класу. Повісимо його фотографію, розповімо, що зробив», — сміється голова адміністрації. Незабаром у Новотошківському відкритється гуманітарно-логістичний центр (див. с. 31). Тоді, впевнений Сергій Шакун, сюди почнуть активно повертатися люди, адже з'являться нові робочі місця. А густо заселене мирними громадянами селище, до якого постійно іздитимуть і жителі окупованих територій, сподівається він, терористи обстрілювати не наважаться.

«Крім куль та бомб, — додає, — воюємо ще й інформаційно. Вони самі почнуть розміновувати території, робити прохід. Ми розбурхаємо національний гнів! Кожному, хто виїжджатиме від нас, хто повертатиметься з покупками на окуповані території, даватимемо газету, показуючи, що робимо на Луганщині».

Утім, певні проблеми є. Тут визнають: бракує вчителів та медиків. «У прифронтових навчаль-

них та медичних закладах необхідно підвищити зарплату. Мова не про таку вже й велику кількість фахівців. Якщо тут платитимуть 5 тис. грн і ми надамо житло, я впевнений, люди прийдуть працювати», — каже Шакун.

У холі школи на стіні малюють дівчата-студентки. Розпис майже завершено. Жовте поле, синє небо, голуб миру. Але з вікон, що поряд, видно зовсім іншу Україну: руїни...

І все одно Олена Володимирівна, директор, сяє від щастя. «Що вам розповісти? Чекаємо на діток! Класи готові. Педагоги на місці. Не в повному складі, але сподіваємося виправити це. Дах ми полагодили, а його геть не було, вода текла рікою... Замінили 160 вікон. Білимо, фарбуємо, клеїмо!»

Підіймаємося на покрівлю школи. Звідси добре видно наслідки обстрілів. Розтрощений дах ліворуч і цілісний — праворуч. «Це залишаємо на «закуску»... Якщо дітей буде значно більше, тоді вже доведеться ремонтувати», — кажуть у навчальному закладі про розтрощений корпус. У спортзалі готова стінка для майбутніх скелелазів. У класах, куди днями прийдуть діти, вже перебирають папери вчителі. «Рідна школо, живи!» — виведено креедою на зеленій дошці.

Директор відчиняє вікна — провітрити. «Це учительська, але поки що вона побуде класною кімнатою. Безлад тут у нас... але він робочий. Бачите нові шпалери? Це Корюківська фабрика надала, я їм така вдячна. Ходімо до бібліотеки. У нас вона така хороша!..»

«Перший урок починатиметься з Гімну України. Щодня, не тільки 1 вересня, — розповідає Сергій Шакун. — Вулиці в селищі вже перейменовали. Тепер жодної радянщини. Нові назви: Придорожна, Соборна, Яблучна, Садова... А одній присвоїли ім'я місцевого хлопця, який загинув у Афганістані».

Чи беруть участь у цій війні чоловіки з Ново-тошківського? Так... Прямуємо до їдальні. Деренчить посуд, щось шкварчить, приємно пахне смаженою куркою, адже треба годувати і дівчаток, що малюють, і робітників, що закінчують ремонт, і вчителів, що вже працюють із документами... Білява жіночка років 50 пригощає нас вишневим компотом. Її звать Наталія Михайлівна. Обидва її сини — бійці АТО.

«Сергію пішов нещодавно, 19 травня. Сам, добровільно. А Ромчика півроку вже били з російського боку... Дзвонить: «Мамцю! Найстрашніше, що ми не можемо відповісти!..» Він усе бачив. Це перша застава була на Луганщині, яка прийняла бій. Нічого не злякався», — розповідає жінка.

Питаю, чи не відмовляла синів. «Я рада була, що вони пішли до армії», — каже. Але у блакитних очах сльози.

«Сергій — військовий, прикордонник. У сина вдома стільки медалей було! А він їх сховав усі. Каже, якщо прийдуть ці потвори й побачать, вас уб'ють першими... Однак що ті медалі? Я все одно допомагаю солдатам. Усе віддала, що в моїх дітей було, — вони все одно форму отримали, тож я віднесла іншим бійцям їхні речі теплі. Рушники купила хлопчикам, шкарпетки. Вони ж поруч зі мною в тих окопах сидять! Проводжала звідси попередню ротацию — плакала. Бо золоті діти, золоті...» ■

К Н И Г А Р Н Я

7–13 вересня

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

8 вересня, 18:00 — презентація книжки Любові Голоти «Там, де ніколи» («Ярославів Вал»).

10 вересня, 18:00 — Арам Пачян. Презентація книжки «Робінзон» (Видавництво Старого Лева).

Львів (просп. Свободи, 7):

7 вересня, 18:00 — презентація англomовного видання «Two worlds. One idea. Ten Years of Correspondence between Amnesty International, Group 11 and a Ukrainian Political Prisoner Zinovii Krasivskiy» («Два світи — одна ідея. Десять років листування Міжнародної амністії, Група 11 з українським політ'язнем Зіновієм Красівським»). За участю упорядниці Анни Процик (США), а також Мирослава Мариновича, Ігоря Калинця, Юрія Зайцева. Спільно з видавництвом «Смолоскип».

8 вересня, 18:00 — презентація книжки Ільми Ракузи (Швейцарія) «Море моря» за участю авторки, а також перекладачки книжки Христини Назаркевич. Спільно з видавництвом «Книги-XXI» та Міжнародною літературною корпорацією Meridian Czernowitz.

9–13 вересня — заходи в рамках 22-го Форуму видавців у Львові (див. анонси на сайті Книгарні «Є»: www.book-ye.com.ua).

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

8 вересня, 18:00 — дискусія Людмили Таран та Ольги Деркачової «Жіноче письмо: табу, самоцензура, тілесний досвід» (із приводу книжки Людмили Таран «Прозорі жінки»).

10 вересня, 18:00 — презентація книжки Євгена Положія «Іловайськ» (спільно з видавництвом «Фоліо»).

Тернопіль (вул. Валога, 7–9):

9 вересня, 18:00 — презентація книжки Євгена Положія «Іловайськ» (спільно з видавництвом «Фоліо»).

Інформаційний партнер

Тиждець

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Свій дім і своя війна

Алла Лазарева

Прихильники незалежності Каталонії не виключають серйозного й тривалого протистояння з Мадридом

Нова надія. Великі сподівання прибічники незалежності Каталонії покладають на вибори 27 вересня цього року

«**В**и молодці, великі молодці, що не боїтеся брати до рук зброю, відповідати силою на силу, — захоплено промовив, ба ні, навіть проголосив Мікель, допиваючи пузатий куваль білого каталонського пива. — Я стежу за українськими подіями й думаю: може, і в мене колись буде свій дім, своя держава... Або і своя війна».

Мікель — переконаний прихильник незалежної Каталонії, з когорта просвітян-фанатиків. Живе у французькому гірському містечку, за 20 км від іспанського кордону, і щотижня їздить на роботу до Андорри викладати рідну мову. Чому до Андорри? Бо це мініатюрне князівство — єдина країна у світі, де каталонська є державною. Повертається додому тільки на вихідні, але й тут не відпочиває: керує курсами каталонської для всіх, хто бажає її знати.

На позачергові регіональні вибори в іспанській Каталонії, заплановані на 27 вересня, Мікель покладає навіть не великі — величезні надії. «Це будуть водночас і вибори, і офіційне опиту-

вання щодо можливого відокремлення від Іспанії, — пояснює. — Якщо симпатки незалежності дістануть 69 місць у регіональному парламенті, себто більшість, буде ухвалено закон про перехідний період і Каталонія розпочне процес повного виходу з підпорядкування іспанській короні».

Наскільки ця перспектива реалістична? Соціологи та політологи не квапляться з висновками. Одне з недавніх соціологічних опитувань від NC Report передбачає, що єдиний список прихильників державного суверенітету «Разом — так!» не набере більш ніж 36% місць. Отже, неминуче вималюється протистояння з тими, хто бажає залишатися у складі Іспанії. Те саме опитування вказує, що за утворення незалежної каталонської держави готові проголосувати максимум 45% жителів провінції із загальним населенням 7 млн осіб.

«Не переймаймось аж надто опитуваннями, вони віддзеркалюють настрої на сьогодні й не мають механізмів для вгадування динаміки», — радить Себастьян, також французький каталонець.

Він навчається в Барселоні саме на соціолога. «Розмовляти мене змалку навчила бабуся, а от писати не вмів, — розповідає хлопець. — Рік в університеті — і почуваюся на рівних з іншими студентами, які народилися по інший бік кордону».

Себастьян переконаний, що «незалежники» мають непогані шанси здобути більшість. «Усе вирішить 11 вересня — День незалежності Каталонії, — пояснює він. — Це потужний символ. Два роки тому живий ланцюг на знак підтримки незалежності зібрав 2 млн осіб. Ми вишикувалися на 400 км із півночі на південь. Драйв був незабутній! Навіть від самого спогаду в мене мурашки по шкірі. Знаєш, що це — енергетика гурту? Не знайду точних соціологічних термінів, але вона існує. Оця спільна енергія знищує одні держави й породжує інші. Якщо через чотири тижні на вулиці вийде понад 2 млн, я певен, що в боротьбі каталонців за свою країну почнеться новий період».

Загалом настрої в таборі поборників незалежності стримано-оптимістичні. «Перемога ніколи не приходить до того, хто в неї не вірить, — каже Крістель, студентка медичного університету в Жироні й активістка громадського руху «Національна асамблея Каталонії». — Але усвідомлюймо очевидне: навіть якщо прихильники суверенітету переможуть, не факт, що Мадрид погодиться відпустити каталонців без бою. Іспанська Конституція дозволяє вводити до бунтівних провінцій війська в інтересах збереження цілісності королівства. Судячи з настроїв прем'єр-міністра Маріано Рахоя, він цілком здатен на таке рішення. І нещодавно вкотре проголосив, що Каталонія ніколи не буде незалежною».

Власне, поведінка Мадрида стала, певно, найбільшим каталізатором до посилення відцентрових настроїв у іспанській Каталонії. «Традиційно націоналістичні партії не здобували на виборах більш ніж 16–18%, і то десятиліттями, — розповідає вчитель каталонської Мікель. — Але в 2010 році Іспанія через Конституційний суд суттєво обмежила автономію регіону, скасувала чимало диспозицій та пілг. У відповідь торік очільник каталонського уряду Артур Мас вирішив організувати референдум за відокремлення. Попри те що 80,7% із 2,5 млн, які прийшли голосувати, висловилися «за», Мадрид визнав волевиявлення незаконним. Несправедливе рішення обурило багатьох поміркованих каталонців. Лави поборників власної держави суттєво поповнилися».

Каталонія має статус автономії від 1978 року. У Барселоні працюють власні уряд і парламент. Суди, поліція та система освіти також у віданні провінції. Але не фінанси. Отже, з посиленням економічної кризи побільшало ще й незадоволення тим фактом, що найбагатший регіон «годує» інші. Каталонія зі своєю успішною комерцією, підприємницькою креативністю, розвиненим туризмом на повен голос озвучила мрії про краще, ефективніше використання власного ресурсу.

Нарешті, не останнім аргументом щодо побудови суверенної держави було й залишається питання мови. «Каталонська присутня в медіа, освіті, побуті, але Мадрид завжди косо дивився на її носіїв, — розповідає політичний журналіст із Барселони Жорді Йота. — Але наша ідентичність збе-

реглася саме завдяки мові. Королівство Арагон утратило незалежність у 1714 році. На відміну від ірландців, які забули рідну кельтську, але зберегли себе завдяки належності до католицизму, каталонці не розчинилися в сусідніх народах саме завдяки мові. Вона потребує захисту, розвитку, державної підтримки».

Цей народ любить порівнювати себе з ірландцями. От і зараз, готуючись до вересневих виборів, преса регулярно посилається на події 1918 року, коли ті обрали до свого парламенту більшість, яка з часом привела Зелений Острів до незалежності. Щоправда, шлях був довгий та кривавий, а опір британської корони запеклий. Повний та цілковитий суверенітет Ірландія дістала лише в 1948-му. Приклад надихає не одну політизовану каталонську голову, але й підказує, що раптових перетворень чекати годі.

«Між каталонським та ірландським націоналізмом окрім паралелей є і суттєві відмінності, — наголошує вчитель мови Мікель. — Каталонці, мабуть, єдині націоналісти світу, які мають у своїх лавах чимало поміркованих лівих. Це зумовлено історично — спротивом диктатурі генерала Франко. Мої батьки в 1939-му пішки перетнули кордон, тікаючи від переслідувань. Вони були майже неписьменні, але голосували тільки за соціалістів. Чи радше проти всього, що нагадувало їм франкістський режим. Це досить поширена позиція. Але сьогодні бачимо обнадійливу й перспективну тенденцію: ліві та праві об'єднують зусилля в боротьбі за власну державу. Склад списку «Разом — так!» тому підтвердження. Маю відчуття, що наш народ нарешті навчився визначати пріоритети».

З ПОСИЛЕННЯМ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ У КАТАЛОНІЇ ПОБІЛЬШАЛО НЕЗАДОВОЛЕНІХ ТИМ ФАКТОМ, ЩО НАЙБАГАТШІЙ РЕГІОН «ГОДУЄ» ІНШІ

«Каталонія не живе у нормальних умовах, — аргументує в передвиборчих буклетах очільник уряду Артур Мас. — Коли очевидна більшість країни бажає здійснити право на відокремлення мирно та легально й цим правом системно нехтують, це означає, що виняткова ситуація потребує виняткових рішень».

На сьогодні впевненості щодо голосування 27 вересня немає жодної. Поборники суверенітету можуть не набрати більшості. Тоді їм доведеться шукати нових законних нагод, щоб повернутися до теми й здобути кращу підтримку. Хоча можуть і перемогти, а відтак розпочати втілення вже проголошеного проекту — закону про перехідний період та поступове відокремлення від Іспанії. Уже зрозуміло, що Мадрид проти. Але це не зупиняє мрійників. Утім... «Я не знаю, скільки з нас готові аж на збройний спротив, — чесно каже майбутній соціолог Себастьян. Не виключаю, що не так багато, як знайшлося добровольців в Україні. Але хто знає? Раптом доля усміхнеться нам, і славновісний каталонський легітимізм виявиться потужнішим за владні автоматизми Мадрида?»

Активісти тим часом максимально мобілізуються. Свобода ні до кого не приходила без бою. Принаймні політичного. ■

Королева Ангела

Німецький канцлер вагається в політиці, але не з тих причин, які їй приписують

ФОТО: AP

19 серпня, за кілька годин перед вильотом до Бразилії, де вона мала вершити політику, як того й чекає від неї світ, канцлер Німеччини Ангела Меркель сиділа в очікуванні в Бундестазі. Німецький парламент мав ухвалити третій від 2010 року пакет фінансової допомоги Греції. Коли на неї напирала опозиція, вона, як завжди з незворушним виглядом, підкреслено уважно розглядала власний мобільний. І, схоже, переймалась у той момент двома цифрами.

Перша — кількість бунтівників у її парламентській фракції. Коли Бундестаг уперше схвалив план порятунку євро у 2010 році, лише четверо членів консервативного блоку Меркель були проти. Але з кожним наступним пакетом фінансової допомоги внутрішньофракційний опір у Християнсько-демократичному союзі (ХДС) і братній партії з Баварії — Християнсько-соціальному союзі (ХСС), разом відомих як Союз, зростає. Пізніше згаданого дня навіть після незвично потужного тиску керівника фракції Меркель Фолькера Каудера кількість незгодних сягнула нових висот: 63 «проти» і 3 «утрималися».

Проте план порятунку все-таки ухвалили без проблем завдяки підтримці партнера Меркель по коаліції — лівоцентристської Соціал-демократичної партії (СДП) та опозиційних «Зелених». Проте нішній стан Союзу такий, що пора за голову хапатися. Чи може зростання частки незадоволених серед консерваторів, яка зараз становить уже 21% членів парламентської партії, сигналізувати про межі влади Меркель після всіх тих років, коли вона начебто була найсильнішою?

Друга цифра, опублікована того самого дня, засвідчує протилежне. За результатами нового опитування, Союз набрав би 43% голосів, якби вибори, що мають відбутись у 2017 році, було проведено зараз. В електоральній системі Німеччини це означає, що Меркель здобула б половину місць у парламенті, тобто опинилася б за крок від абсолютної більшості. Вона реально може стати першим після Конрада Аденауера в 1960-му канцлером, здатним керувати без коаліційного партнера. На 10-му році її правління за необмеженості терміну перебування на посаді справи Меркель ідуть чудово.

Взяти, наприклад, соціал-демократів — традиційно запеклого супротивника Союзу, якому зараз довелося погодитися на невідгудну коаліцію на правах молодшого партнера. СДП мала б уже планувати кампанію, щоб перемогти Меркель на виборах-2017, але особливого ентузіазму партія не виявляє. Один із лідерів соціал-демократів, міністр-президент землі Шлезвіг-Гольштейн Торстен Альбіг визнав у телеєфірі, що канцлер працює просто відмінно, й висловив сумнів, чи варто його політсилі навіть висувати кандидата на наступних перегонах.

Це ставить у незручне становище найімовірнішого конкурента Меркель — лідера СДП, віце-канцлера й міністра економіки Зігмара Габріеля. Очевидно, з відчаю він переманив від християн-демократів консультанта з виборчих технологій Томаса Гюзера. Той не дуже доречно заявив недавно у Facebook, що Габріелю буде важко покращити

УДОМА МЕРКЕЛЬ ВВАЖАЮТЬ НЕРІШУЧОЮ АБО Й ВІДСУТНЬОЮ В ДЕБАТАХ ЗІ СКЛАДНИХ ПИТАНЬ — ВІД ІМІГРАЦІЇ ДО ОДНОСТАТЕВИХ ШЛЮБІВ

свій результат 2003 року, коли СДП набрала 25,7% голосів (нині, за результатами опитувань, партію готові підтримати близько 23% громадян). Деякі соціал-демократи ратують за номінацію кандидата через голосування її рядових членів.

За відсутності сильних конкурентів для Меркель на виборах реальна загроза її владі не така помітна: мало хто вважає, що у внутрішній політиці вона захищає якісь конкретні цінності. Це може здивувати іноземців, які звикли асоціювати її з упертим нав'язуванням суворої економії. Але вдома її вважають нерішучою або й відсутньою в дебатах зі складних питань — від імміграції до одностатевих шлюбів. Головний претендент на звання «найкращого слова молодіжного сленгу-2015» зараз — «меркелити» (нім. merkeln). Це означає уникати важливих рішень через зволікання, пасивність і збивання з пантелику. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

Назад до СРСР

Суд над двома видатними дисидентами в Азербайджані нагадав про радянське минуле

«Любий Аріфе, після 36 років спільного життя ми опинилися в різних камерах у різних в'язницях. Можливо, ти не знаєш, але я можу витерпіти все. Жахливий фізичний біль (у мене вже починається запалення легенів від холодної води), тиск бувалих «зечок» і навіть відвідини тих шакалів із прокуратури. Найважче те, що тебе немає поруч. Адже за 36 років ми майже ніколи не розлучалися!»

Такі слова писала своєму чоловікові в серпні 2014-го правозахисниця Лейла Юнус із тюремної камери в Азербайджані. Дата першого арешту подружжя, 28 квітня минулого року, у радянські часи відзначалася як день перемоги більшовиків в Азербайджані у 1920-му. Справа останніх живе й досі. За радянською традицією подружжя Юнус заарештували за звинуваченнями в шпигунстві та державній зраді, а також в ухилянні від сплати податків і розкраданні коштів. Через рік влаштували показовий суд над ними. Ще один лист Лейли Юнус цілком міг би бути написаний у сталінські часи: «Мене затягли за ноги в карцер без жодних пояснень. Від Аріфа я дізналася, що й над ним знущалися в перші дні після арешту».

13 серпня процес закінчився винесенням вироку: Лейлу Юнус засуджено до восьми з половиною років ув'язнення, Аріфа — до семи. Поки прокурори зачитували список неймовірних звинувачень у задушливій судовій залі, Лейла заспокоювала чоловіка, який лежав на лаві в скляній клітці: він був такий хворий і кволий, що не міг сидіти й навіть не усвідомлював, що відбувається. Під час виголошення заключного слова двічі непритомнів. Політичні в'язні — явище аж ніяк не нове в сьогоденньому Азербайджані, де править президент-диктатор Ільхам Алієв. Але справа Юнусів виходить за всілякі рамки. Вони ветерани радянського дисидентського руху й найвизначніші борці за громадянські права у країні. На початку 1980-х обоє працювали в самвидавівській газеті «Експрес-хроніка». Наприкінці 1980-х Лейла Юнус була на передовій горбачовських реформ — перебувала, яка обіцяла вільне й гідне життя. Коли у відчайдушній спробі зупинити розпад імперії 1990 року в Баку увірвалися радянські танки, вона очолила національний рух за незалежність.

Лейла й Аріф Юнус: борці за свободу

Останні роки Лейла Юнус керувала Інститутом миру і демократії — найвідомішою в країні правозахисною групою. Її чоловік — вчений, фахівець у питанні азербайджансько-вірменської війни за Нагірний Карабах. За словами Томаса де Ваала, експерта з кавказької політики, який працював разом із ним у минулому, Аріф Юнус був одним із тих небагатьох голосів в Азербайджані, яких більше цікавили факти, а не питання «хто винен?». Щоб розібратися в конфлікті, він їздив до Вірменії. Зав'язані там контакти стали приводом для звинувачення в державній зраді.

Важко уявити, як Юнуси самі можуть становити загрозу для Алієва. Але ув'язнення подружжя, напевно, має стати дзвіночком для інших. «Вони збираються знищити нас у муках. Для чого це? А щоб наші муки й наші смерті стали уроком для всіх. У серцях громадян має жити страх», — написала Лейла Юнус.

Реакції Заходу майже не чути: почасти через побоювання ще більше відштовхнути Азербайджан. Після багаторічних намагань балансувати між Росією та Америкою за часів правління батька нинішнього президента, колишнього генсека Комуністичної партії Азербайджану, держава запровадила ворожі Заходу порядки й посилює репресії.

Де Ваал зазначає, що ця зміна стала помітною в 2013 році після візиту російського президента Владіміра Путіна, який переконав Алієва в перевагах союзу з великим сусідом. Після того Азербайджан переймає російські закони, які забороняють фінансування неурядових організацій із-за кордону, і, як папуга, повторює кремлівські мантри про «націонал-зрадників» та «американську гегемонію».

Відродження радянських штампів змусило Лейлу Юнус пригадати старе гасло, співзвучне з її метою. Це гасло радянських дисидентів, які протестували проти радянського вторгнення до Чехословаччини в 1968 році: «За вашу і нашу свободу!». Справа Лейли й Аріфа Юнус не привернула великої уваги в Росії, зокрема в ліберальних колах. Один прокремлівський сайт звинуватив Захід у «політизації» суду. А кому про таке знати краще за Москву! ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

1 вересня стало відомо про засудження азербайджанської журналістки Хадіджі Ісмаїлової до 7,5 років ув'язнення. Офіційне звинувачення — ухиляння від сплати податків, розкрадання, незаконна підприємницька діяльність, зловживання службовим становищем. Ісмаїлова вважає, що її переслідують із політичних мотивів. Вона знала своїми журналістськими розслідуваннями випадків масштабної корупції з боку президентської родини. За репортажі не раз отримувала міжнародні нагороди. «Мене не зламає навіть 15-річний, ба навіть 25-річний термін... Буде можливість викривати [зловживання] в пенітенціарних службах», — сказала вона в суді.

Де шукати лідерів?

Леонідас Донскіс

Багато хто зараз частенько сумно зітхає, згадуючи європейських Лідерів. Так, саме з великої букви. Те саме стосується Політиків і Державників, які, схоже, у сучасному світі вже давно вимерли як вид. Де вони зараз? Невже нам залишається тільки повторити рефрен безсмертної балади Франсуа Війона: «А де ж тепер торішній сніг?»

Справді, важко сперечатися з поширеною думкою, що постать на зразок Вінстона Черчилля або Франкліна Рузвельта уявити в нинішній політиці якось важко. Приблизно те саме можна сказати про Маргарет Тетчер або Рональда Рейгана. Може, це зумовлено певним зубожінням політичного класу всього західного світу? Чим таке пояснити? Масовою демократією з її неминучими ходами, яка намагається задобрити мільйони? Масовою культурою і споживачьким суспільством, нездатним стати на захист ліберальної демократії та цінностей свободи? Слабаками й дрібними постатями в політиці, котрі не мають відваги й сили волі, щоб утілювати амбітні цілі та програми заради майбуття людства?

Я відповів би і «так», і «ні». «Так», тому що колективна посередність, позбавлена сенсу існування, відваги й великодушності (явище, яке Андрій Піонтковській влучно назвав «колективним Чемберленом», маючи на увазі британського прем'єр-міністра 1937–1940 років, що «уславився» політикою задобрювання гітлерівської Німеччини), — це не вигадка. «Ні», тому що навіть статист може стати героєм у свій час.

А що означає «свій час»? Справжній виклик. Коли ми починаємо розхвалювати Черчилля — заслужено, тому що це був політичний гігант, незважаючи на деякі небезпечні риси його мислення й діяльності, — зазвичай забуваємо, що він став беззаперечним лідером Великої Британії лише після бомбардувань Лондона. Саме тоді його звернення до народу чітко дало зрозуміти: ось він, моральний і політичний провідник.

Черчилль — лідер Британії навіть для Джорджа Орвелла, чий політичні погляди, м'яко кажучи, досить далекі від консервативних торі. Найпромовистішим був той факт, що головного героя роману «1984» звати Вінстон — свідомий вибір, про який говорив сам письменник, коли визнав, що спочатку хотів назвати свою велику антиутопію «Останній європеєць». Те саме стосується й Рузвельта, лагідного на словах і жорсткого в діях. Ці постаті вирішували найбільші проблеми свого часу. Бути лідером завжди означає правильно відповідати на виклик.

Свої моменти слави в історії ХХ століття пережили й герої холодної війни Рональд Рейган та Маргарет Тетчер. Обоє проявили твердість, мужність і сильні моральні якості в непримиренній боротьбі з радянським курсом на залякування й політичний терор. Можна дискутувати про їхню внутрішню політику та суперечності з неоконсерваторами або торі відповідно, але мало хто піддасть сумніву авторитет і здобутки обох у зовнішній політиці, особливо коли йдеться про останній, смертельний удар по знекровленій імперії зла — СРСР.

Джон Кеннеді став героєм після карибської кризи, хоча початок його президенства був досить проблематичним у частині боротьби з головним суперником і ворогом Микитою Хрущовим, який не раз перевершував його в риторичних атаках на США і в агресивності. Але коли настав час, Кеннеді вчинив як належить. Він не згавнів справу честі й не відступив.

ПУТІНСЬКИЙ ФАШИЗМ І АГРЕСІЮ В ЄВРОПІ ЗУПИНЕНО. НАСАМПЕРЕД ЗАВДЯКИ МУЖНОСТІ Й ГЕРОЇЗМУ УКРАЇНИ. АЛЕ СВОЮ РОЛЬ ВІДІГРАЛИ І СВІТОВІ ЛІДЕРИ

Щось дуже подібне відбулося в останні роки з нинішнім президентом США Бараком Обамою. Миролюбний прихильник лівої ідеї, позбавлений сили й відданості — так зображають його критики. Але він повторив героїзм і мужність Кеннеді, коли зупинив зародження третьої світової війни. Виступи Обама в Польщі й Естонії стали червоною рисою, проведеною для путінської Росії. План останньої залякати Захід і НАТО, надавши на їхню ахіллесову п'яту (країни Балтії, Польщу, Фінляндію та Швецію), провалився.

Зайве казати, що в мене самого знайдеться чимало гірких слів про нинішніх європейських політиків та їхні жадібність, цинізм, боягузтво й моральну нищість, які Едвард Лукас дуже влучно назвав «шредеризацією» політичного класу. Але факт залишається фактом: після Гергарда Шредера маємо Ангелу Меркель, чие лідерство в Німеччині та Європі було й залишається за крок від дива.

Тому можна впевнено підбити підсумок: путінський фашизм і агресію в Європі зупинено. Насамперед завдяки мужності й героїзму України. Але світові лідери, зокрема Барак Обама й Ангела Меркель, теж відіграли в цьому свою роль. Вони відповіли на виклик. ■

Інший «Великий вибух»

Як пояснити раптову появу різноманітних форм життя лише 542 млн років тому?

У XIX столітті, почавши з'ясовувати послідовність подій в історії Землі, перші геологи швидко встановили їх приблизну хронологію. І хоча наступникам цих фахівців довелося почекати ще майже століття до появи радіоізотопного методу визначення дат, який пролив світло на час походження тих зразків, що їх вивчали піонери геології, вчені XIX століття зуміли визначити відносний вік знахідок.

Створена ними хронологія ґрунтувалася на еволюції організмів, викопні рештки яких знайдено в породах. Належать вони переважно тваринам, найчастіше морським і таким, що мали тверді частини, як-от черепашки, котрі легко зберігаються. Метод XIX століття був ефективний, але тільки до певної міри. Нижче рівня, названого кембрійським, скам'янілості зникають, а докембрійське минуле — це незвідані, позбавлені життя віки. Скидалося на те, ніби якийсь майже біблійний акт творення заселив Землю за одну ніч після невідомого періоду пустки.

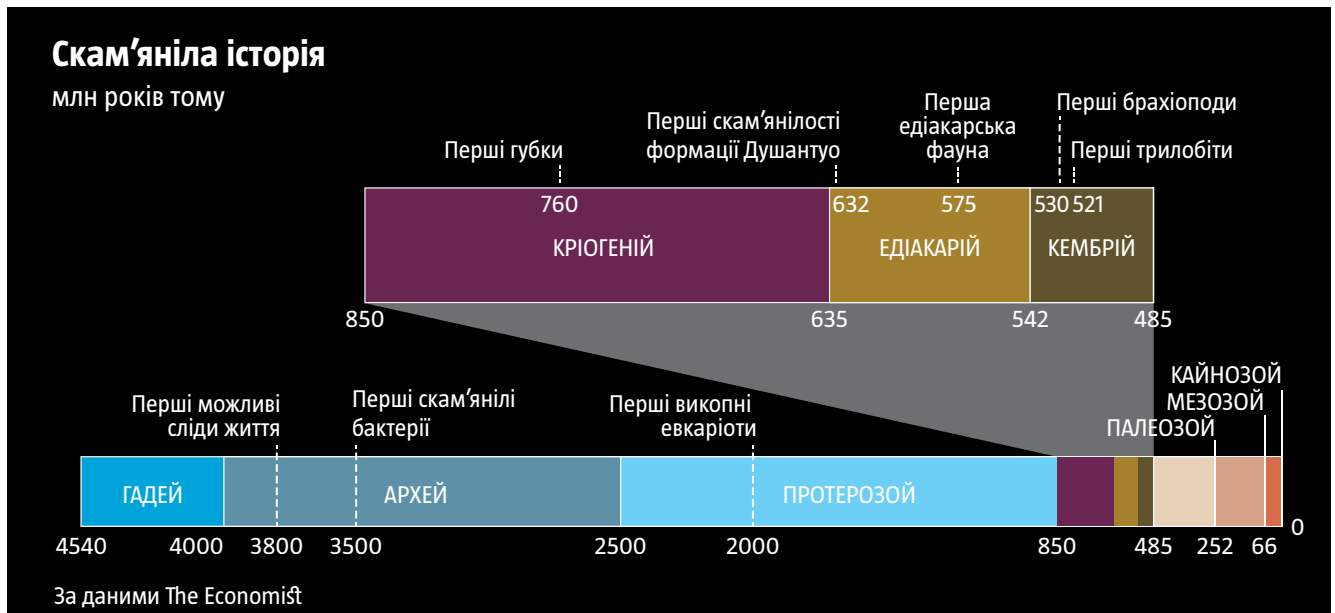
Цей період, як тепер відомо, тривав 4 млрд років, тобто близько 90% історії планети. Але, як за свідчили відкриття другої половини XX століття, планета не була настільки мертвою, як вважали раніше. Хоча початок кембрію став такою радикальною зміною в планетарній біології, що часто його називають кембрійським вибухом: за якихось 20 млн років уся світова фауна диверсифікувалася

із простих, ранніх форм у щось схоже на сучасне складне розмаїття. Анеліди, артроподи, брахіоподи, голкошкірі, молюски та безхребетні предки хребетних — усі вони з'явилися в цей період. На землі тварини ще не жили, але в морі їх раптом з'явилося без ліку. І досі невідомо чому.

ЩО ХОВАЄТЬСЯ ПІД ЧЕРЕПАШКОЮ?

Частина загадки в тому, що для самого вибуху знадобилося так багато часу. Невідомі науковцям Вікторіанської епохи викопні рештки свідчать, що бактеріальні форми життя існували принаймні 3,5 млрд років тому, а сліди хімічних процесів у породах віком 3,8 млрд років деякі вчені пояснюють існуванням життя навіть тоді. Приблизно 2 млрд років тому поряд із бактеріями з'явилися складніші (але все ще одноклітинні) істоти, яких назвали евкаріотами. Згодом, трохи більше ніж 760 млн років тому, деякі з останніх об'єдналися, і виникли крихітні губки. Це були перші тварини, хоча й не дуже складні.

Сліди істот зі складнішою будовою з'являються 632 млн років тому в формації Душантуо (Китай) відразу після початку періоду під назвою «едіакрій» (див. «Скам'яніла історія»). Деякі (хоча не всі) палеонтологи вважають ці ранні скам'янілості яйцями або ембріонами на ранній стадії розвитку. Не відомо, як вони росли й розвивалися надалі, бо у формації Душантуо немає дорослих тварин. Але ▶

істоти до 1 м в діаметрі, можливо, медузи, морські пера і якісь черви (див. зображення), відомі як едіакарська фауна, з'явилися і почали множитися приблизно 575 млн років тому. Проте вони не мали черепашок, тож збереглося їх дуже мало, і це одна із причин, чому їх не зауважили перші мисливці за скам'янілостями.

А потім тварини стали раптом вбиратися в обладунки. Знайдені викопні рештки цих панцирних істот, відомих як дрібна черепашкова фауна, належать до початку кембрійського періоду—542 млн років тому. І хоча такі викопні тварини представлені переважно розчленованими шматочками й уламками, ці фрагменти належали їх різним типам і складаються з різноманітних матеріалів. Тому ймовірно, що вони результат паралельної еволюції, а не однієї-єдиної інновації, яка подарувала нащадкам нагоду завоювати світ.

Там, де першими прийшли на світ представники дрібної черепашкової фауни, за ними слідом швидко поширилися інші. Голкошкірі (сьогодні це морські зірки та морські їжаки) існують уже 540 млн років. Брахіоподи (плечоногі) з'явилися 530 млн років тому, а найтиповіші для кембрію викопні організми—трилобіти—мають вік 521 млн років. Протягом лише однієї миті (у геологічних масштабах) відбувся справжній вибух.

Утім, і тут не все відбувалося так просто. Розмаїття форм перших відомих трилобітів, наприклад, наводить на думку, що вони еволюціонували мільйони років, перш ніж усі одночасно вдяглися в панцир. А деякі вчені стверджують, що едіакарський викопний організм аркаруа (*Arkaria*) належить до голкошкірих, хоча й не має твердого зовнішнього скелета, характерного для цієї групи. Крім того, певні добре збережені шари, як-от Берджеські сланці на заході Канади, свідчать, що вибух не був пов'язаний лише з еволюцією твердих частин організму. Диверсифікація торкнулась і м'якотілих істот. Одне з пояснень кембрійського вибуху—якісь зміни у фізичному середовищі. Можливо, збільшення вмісту кисню, яке дало змогу пристосуватися

дихальній системі більших тварин. Або ж істотніша насиченість морської води кальцієм, який став будівельним матеріалом для черепашок, адже вони часто складаються з карбонату кальцію, фосфату кальцію чи обох цих сполук.

Доказів на підтримку тієї чи тієї версії небагато, але, не виключено, вони якось пов'язані з явищем, відомим як «Земля-сніжка». Це був період кількох послідовних гігантських зледенінь, знаних у науці як кріогеній—час, коли льодовики сковували Землю подеколи аж до екватора. Коли льодовики розтанули, різко оголилися величезні площі кам'янистої суші й під впливом ерозії мінерали почали змиватися в океан. Це могло підняти вміст кальцію (оскільки в породах його дуже багато) або кисню (змиванням поживних речовин у морську воду, що стимулювало ріст здатних до фотосинтезу водоростей), або те й те водночас.

Цій версії суперечить факт, що останнє зі згаданих гігантських зледенінь закінчилося 635 млн років тому. Тож вони могли відіграти певну роль в еволюції тварин едіакарію, але пояснювати ними кембрійський вибух було б занадто.

ПРИБЛИЗНО 2 МЛРД РОКІВ ТОМУ ПОРЯД ІЗ БАКТЕРІЯМИ З'ЯВИЛИСЯ СКЛАДНІШІ, АЛЕ ВСЕ ЩЕ ОДНОКЛІТИННІ, ІСТОТИ — ЕВКАРІОТИ

Альтернативні версії зосереджуються на біології, конкретніше—на ідеї про те, що з початком кембрію тварини перейшли якийсь еволюційний поріг. Історія ускладнення їхньої будови, звичайно, це підтверджує. Губки—прості агломерації клітин, але медузи й морські пера належать до групи диплобластів, які мають значно досконалішу структуру. Диплобласти розвиваються зі спеціалізованих ембріонів, у яких два клітинні зародкові листки—ентодерма й ектодерма. У дорослих особин справжні тканини (наприклад, нервові системи) і правильна,

променевосиметрична будова тіла. Проте найскладніші з усіх трипобласті. Їхні ембріони між ентодермою та ектодермою мають третій зародковий листок — мезодерму, у них значно більше видів тканин, ніж у диплобластів, а також є окремі органи. До того ж ці істоти двобічносиметричні (принаймні в молодому віці). І переважно саме трипобласті «відповідальні» за кембрійський вибух.

Двобічна симетрія — це крок уперед у поясненні кембрійського вибуху, бо привела до появи передньої та задньої частин тіла у тварин. А отже, вони можуть цілеспрямовано рухатися в певному напрямку, що не так легко для організмів із променевою симетрією. Тоді органи чуттів та відповідні нерви зазвичай зосереджуються в передній частині, де вони найкорисніші. Цей процес, знайомий як цефалізація, сприяє появі у двобічносиметричних тварин мозку — для інтерпретації та обробки сигналів від органів чуттів. Також представники фауни із двобічною симетрією мають лінійну будову органів травлення, з ротом й анусом. Це набагато ефективніший устрій, ніж у диплобластів, які викидають нестравні часточки їжі назад через ротову порожнину.

Із цього погляду двобічна симетрія — крок уперед, подібний до виникнення крил. Вона відкрила раніше недосяжні можливості, однією з яких стало активне полювання за допомогою керованого руху та цефалізованої нервової системи. Це могло б пояснити раптову появу панцирних скелетів у різних видів тварин — захист здобичі від мисливців. Можна було б припустити, що двобічна симетрія сама собою і спричинила вибух, якби не незручний факт: деякі едіакарські скам'янілості (як на фото) вже мають двобічну симетрію.

ВИГОДИ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ

Проте є ще й інша думка, що кембрійський вибух не становить фундаментальної таємниці, якою здається. Насправді таємниця — едіакарій. Якраз тварини цього періоду, схоже, з'явилися нізвідки і зникли з невідомих причин іще до початку кембрію.

Скам'янілі викопні рештки постійно ілюструють подібні раптові зміни «дійових осіб», відомі як масові вимирання. Найвідоміше — зникнення динозаврів (та багатьох інших рептилій) наприкінці мезозойської ери. Із часом їм на зміну прийшла доти непомітна група — ссавці. Багато в чому думка про унікальність кембрійського вибуху зумовлена панівним у XIX столітті переконанням про те, що докембрійського життя не існувало. Але, як свідчить едіакарська фауна, це не так.

За масового вимирання багато шматочків із тарілки життя змінює якась зовнішня подія, як-от зіткнення з астероїдом (у випадку з динозаврами). Після цього потрібно кілька мільйонів років, щоб їм на зміну еволюціонували інші тварини з тих, що залишилися. Ці залишки, можливо, у попередній ситуації були малопомітними (як мезозойські ссавці). У випадку з едіакарієм, з огляду на його давність і незначну кількість доступних для вивчення скам'янілостей, вони можуть просто залишитися поза увагою палеонтологів. Одним із прикладів таких «застиглих у чеканні» тварин може бути аркаруа, відома за єдиним місцем знахідки в Австралії.

Медуза? Істоти до 1 м в діаметрі, відомі як едіакарська фауна, з'явились і почали множитися приблизно 575 млн років тому

Невідомий організм. Скам'янілі викопні рештки постійно ілюструють раптові зміни «дійових осіб», відомі як масові вимирання

Так, у породах едіакарію і кембрію не було виявлено слідів події, яка могла б спричинити вимирання, але й кілька пізніших масових загибелей організмів не мають пояснення. І якщо таке справді трапилося, то цілком можна припустити, що якісь невідомі едіакарські трипобласті відіграли роль

ОДНЕ З ПОЯСНЕНЬ КЕМБРІЙСЬКОГО ВИБУХУ — ЯКІСЬ ЗМІНИ У ФІЗИЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ. МОЖЛИВО, ЗБІЛЬШЕННЯ ВМІСТУ КИСНЮ АБО Ж КАЛЬЦІЮ В МОРСЬКІЙ ВОДІ — БУДІВЕЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ ЧЕРЕПАШОК

мезозойських ссавців, виринувши з невідомості після зникнення конкурентів. У хаосі, що настав після вимирання, вони змогли розмножитися, диверсифікуватись і взаємно стимулювати свою еволюцію (полюючи одні на одних), як це роблять звірі сучасного світу. ■

Тимур Бобровський:

«Росії Херсонес Таврійський як об'єкт Всесвітньої спадщини не потрібен»

Археолог розповів *Тижню* про механізми захисту української культурно-історичної спадщини на території анексованого Криму, зокрема заповідника «Херсонес Таврійський», а також про можливість збереження музейних колекцій у прифронтових зонах, зокрема в Маріуполі.

З анексією Криму Україна втратила всі об'єкти культурної спадщини на півострові, зокрема Національний заповідник «Херсонес Таврійський», який перебуває у списку пам'яток ЮНЕСКО. Як наша держава може його захистити, не маючи ані прямого доступу туди, ані фактичної юрисдикції в Криму?

— Як на мене, Україні сьогодні значно легше вирішувати питання своїх заповідників, зокрема й Херсонеса Таврійського в анексованому Криму, аніж дбати про збереження музеїв та музейних колекцій у зоні АТО. Заповідник «Херсонес Таврійський» створений на базі пам'ятки, яка є об'єктом Всесвітньої спадщини й перебуває під захистом міжнародної спільноти, а не лише нашої держави. Для охорони цього об'єкта вона мала б звернутися до ЮНЕСКО, Комітету Всесвіт-

Спілкувалася
**Ганна
Трегуб**

ньої спадщини, викласти проблему: згаданий заповідник перебуває на території, анексованій Росією, і відповідно Київ, котрий узяв на себе раніше зобов'язання стосовно збереження цієї пам'ятки, не може їх виконувати.

Херсонес Таврійський треба додати до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини в небезпеці. Своєю чергою в цьому переліку перебував комплекс буддійських скельних монастирів у долині Баміан в Афганістані, збудованих у перші кілька століть нашої ери, де височіли величезні статуї Будди. Після того як таліби зруйнували ці скульптури, пам'ятка потрапила до Списку об'єктів Всесвітньої спадщини в небезпеці. Тоді світова спільнота об'єдналася під егідою ЮНЕСКО. Постійні моніторингові місії та постійний політичний тиск на «Талібани» допомогли вирішити питання. Понад те, в останні кілька років там відбуваються грандіозні реставраційні роботи. Звичайно, ті фігури Будди цілком відновити не вдалось, але комплекс буддійських монастирів поряткували, нині він у стабільному стані. Думаю, Україна мала б зробити те саме, і це був би прецедент. Не буває так, щоб держава сама висувала об'єкти до переліку загрожених. У випадку, про який говоримо, це було б уперше. Власне, в усіх інших ситуаціях не йшлося про анексію однією країною території іншої, як це сталося у Криму. Для України нині то був би найкращий варіант, бо якби з її подачі Херсонес Таврійський опинився у Списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в небезпеці, то вітчизняні фахівці мали б змогу входити до моніторингових груп у спостережних місіях організації. Хай там як, але вона міжурядова, а не якась громадська. Не рахуватися з нею Росія не могла б. Думаю, такий крок був би коректний і з політичного та дипломатичного погляду, і з позиції додаткового захисту для самого Херсонеса.

А чи не було б спостерігачам із ЮНЕСКО так само складно потрапити до Криму, як до підконтрольного талібам Баміану в Афганістані?

— Не плутаймо моніторингові місії з дотримання прав людини та моніторингові місії ЮНЕСКО, бо це зовсім різні політичні колізії. Росія відмовилася від суду з прав людини, але не відмовляється від міжнародної співпраці в царині Всесвітньої спадщини. 26 об'єктів на території РФ зараховані до списків ЮНЕСКО, має вона і ще 12 кандидатів на такий статус і повинна думати, як вони його здобудуть. Тому не рахуватися з ЮНЕСКО Москва не може.

Крим не є закритою територією. Нещодавно його відвідали французькі сенатори. Це не проблема. Інша річ, що показуватимуть у Херсонесі й рівень відвертості цієї демонстрації. Але то вже справа моніторингової місії. Вона робить запит на представ-

ництво Росії в ЮНЕСКО, що необхідно перевірити стан пам'ятки, яку включено до переліку об'єктів у небезпеці. Зараз вони такої підстави не мають. Найближчий моніторинг загрожених пам'яток Всесвітньої спадщини планували приблизно аж на 2017 рік. Україна не порушує питання про те, щоб визнати пам'ятку такою, яка перебуває під загрозою. А коли порушить і дістане схвальну відповідь, матиме й моніторингову місію до заповідника «Херсонес».

Чому РФ дозволяє собі недбальство щодо такої важливої пам'ятки? Воно помітне навіть у призначенні директора заповідника...

— Мені здається, що Росії Херсонес Таврійський як об'єкт Всесвітньої спадщини не потрібен. Це своєрідний клопіт, бо якщо-таки Україна подасть до ЮНЕСКО клопотання про включення цього кримського заповідника до Списку пам'яток Всесвітньої спадщини в небезпеці, то до Севастополя вирушатимуть постійні моніторингові місії. У Крим нині не їздять туристи зі США, Європи — країн, що перебувають, так би мовити, в опозиції до РФ. Туристів з усього світу на півострові немає і найближчим часом не буде. Це анексована територія, юридично її статус не визначений, гості звідусіль не їдуть, то навіщо мати собі зайвий клопіт у вигляді об'єкта Всесвітньої спадщини?

Заповідник Херсонес за часів підпорядкування Україні мав цілу низку землевідведень, але з'ясувати, чи діють вони нині, важко. Із цього приводу є різні неперевірені чутки. Що там робиться, могла б перевірити моніторингова група ЮНЕСКО. Мова про 450 га території в межах Севастополя. Ділянка перебуває в оточенні дачної забудови. На ці площі зазіхають як цивільні, так і різні російські військові. 160 га, так звана 10-га ділянка в Юхариній балці, що належить до згаданих площ, — це колишній танкодром. За часів України його не використовували, передали територію під археологічні дослідження. Кілька античних садиб там розкопано. Говоримо про найкраще збережену, незабудовану частину хори поліса Херсонес Таврійський, завдяки якій об'єкт номіновано до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. На цьому майданчику збереглися посадки спеціально для танкових навчань, і немає гарантії, що Росія вирішить лишити цей клапоть землі заповіднику, а не їздити по ньому гусеницями.

За такою логікою заповідник зведеться до відбудованого у візантійському стилі храму й церковної крамниці, тоді як античне місто можна замостити бруківкою?

— Не думаю, що аж так. Але сам Херсонес подаватимуть у зовсім іншому ключі. Не йтиметься про його світову цінність — античну, дохристиянську спадщину. Хрещення князя Володимира, християнські старожитності, російська військова слава — ось що вийде на передній край. Річ у тім, що на території Херсонеса збереглися військові батареї часів Кримської та Першої світової війн, часів оборони Севастополя. Це може стати комплексною історико-патріотичною пам'яткою, у якій античність відіграватиме тисячну долю.

У Херсонесі Таврійському жили й залишили слід давні греки, римляни та візантійці. Очевидно, такі археологічні

пам'ятки ще десь є. У чому ж тоді унікальність цього нашого причорноморського історичного міста?

— Однією із цінних характеристик Херсонеса є те, що від V століття до н. е. до XIV століття н. е. місто розвивалося безперервно. Люди його не покидали, воно мало часи розквіту й занепаду, але не запустіло. Його будівна історія безперервна практично протягом двох тисячоліть. Унікальним є те, що планування вулиць, закладене у IV—III століттях до н. е. за так званою системою Гіпподама Мілетського, тисячоліттями не змінювалося. За цей час стала трошки іншою їх ширина, але напрямки й загальне планування кварталів якими були, такими й лишилися.

У світі є кілька прикладів збереження аналогічного первісного міського планування. У Мілеті, звідкіля походить отой будівничий Гіпподам, що вигадав систему прямокутних кварталів, така схема не збереглася, бо у візантійський час його докорінно перебудували. Але не в цьому найголовніша цінність Херсонеса, а в збереженості його хори, завдяки якій він потрапив до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Хора — це сільськогосподарська округа міста, яка розвивалася водночас із ним самим. Нині ми теж маємо своєрідні хори — дачні ділянки містян. В античний час жителі Херсонеса вирощували здебільшого виноград, тому 80–90% цієї території займали виноградники. Хори супроводжують практично будь-який античний поліс, і нині їх досліджено в багатьох місцях Греції, Італії, Малої Азії. Але в багатьох випадках вони використовувались і нині використовуються як сільськогосподарські угіддя або частково потрапили під міську чи сільську забудову, тобто знищені.

Доля Севастополя склалася так, що це місто від моменту свого виникнення у XVIII столітті розвивалося як військова база. Тому значні частини античної хори потрапили під полігони, місця дислокації підрозділів або ж були закриті для широкого відвідування. Через це ми отримали прекрас-

Тимур Бобровський — український археолог, спелеолог, епіграфіст, пам'яткоохоронець. Кандидат історичних наук. Заслужений працівник культури України. 1995 року здобув науковий ступінь кандидата історичних наук, захистивши дисертацію на тему «Печерні монастирі й печерне чернецтво в історії та культурі середньовічного Києва». У 2003-му очолив відділ археологічної спадщини НДІ пам'яткоохоронних досліджень Міністерства культури України (від 2009 до 2013 року — на посаді заступника директора інституту з наукової роботи). Працюючи в інституті, розробив проекти зон охорони таких пам'яток археології, як «Антична Тира та середньовічний Білгород», «Місто-фортеця Тустань», «Городище античного Херсонеса», був науковим керівником розробки історико-архітектурних планів Керчі та Миргорода. У 2010–2012-му разом із Ларисою Сєдіковою здійснив розробку повного пакета номінаційної документації на пам'ятку «Стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хора», за яким у 2013 році цей об'єкт було включено до Списку Всесвітньої спадщини. У 2010 році спільно з Валерієм Науменком розробив подання, за яким об'єкт «Культурний ландшафт «печерних міст» Кримської Готії» було включено до Попереднього списку для внесення об'єктів від України до Списку Всесвітньої спадщини. У 2012 році за видатні особисті здобутки в пам'яткоохоронній сфері Тимурові Бобровському присвоєно почесне звання «Заслужений працівник культури України».

но збережену хору, її археологічний ландшафт, який не можна побачити на жодній іншій пам'ятці світу. Є відомості, що аналогічно добре збережені хори античних міст Північної Африки, але досі вони нормально не досліджені й інформація про них не введена до наукового обігу. Тому ми встигли презентувати те, що збереглося у Херсонесі, як унікальне всесвітнє надбання.

Яким, за вашими оцінками, є стан вітчизняних історико-археологічних та історико-культурних заповідників? У чому їхні найбільші проблеми?

— Суто археологічних заповідників в Україні дуже небагато. Я знаю лише три: це Кам'яна могила на Запоріжжі, Тустань у Львівській області й Ольвія в Миколаївській. Решта — історико-культурні, історико-архітектурні заповідники. Чимало з них має свою археологічну складову, як-от Софія чи Києво-Печерська лавра. Є ще такі заповідники, як «Стародавній Поділ» або «Стародавній Львів», у яких узагалі не існує землевідведення. Адміністрації там є, а от пам'яток, якими вони повинні опікуватися, немає. Історичні заповідники в Україні бувають підпорядковані або Мінкульту, або місцевій владі. В обох випадках є проблеми різного ґатунку. Перші більш захищені і щодо земельних питань, і щодо документації, але менше щодо кадрових. Мінкульт видає масу рішень згори, його не цікавить думка громади фахівців, колективу. Цим він скидається на севастопольського «губернатора» Меньяло. Заповідники, що перебувають у місцевому підпорядкуванні, наражаються на значно більше проблем із землевідведеннями, охоронними зонами. Дивна річ, але скандальних призначень або звільнень там менше.

У Донецькій і Луганській областях та зоні АТО державних історичних заповідників немає, але там є велика кількість археологічних пам'яток, які опинилися в зонах активних бойових дій та окупації. Насправді ми не знаємо їхньої долі, бо український Мінкульт не опікується цим питанням.

На початку розмови ви зазначили, що Україні нині легше захистити заповідник «Херсонес» в анексованому Криму, ніж музеї на окупованих територіях Сходу. Порятунком національного надбання в цьому випадку також залишається справою фактично громадською, а не державною?

— Не секрет, що в Донецькому краєзнавчому музеї снарядами зруйновано виставкові зали. Експозицію вдалося зібрати й перевезти в безпечніше місце, а сам культурний заклад продовжує роботу. Але врахуймо, що його директор, як мені відомо, цілком на боці сепаратистів. Тому дізнатися, що там відбувається, важко. Щодо інших донецьких і луганських музеїв, то, за інформацією від колеґ звітди, пограбувань і мародерства їхніх колекцій не зафіксовано. Контакти з ними відбуваються дуже й дуже обережно. І кримські, і донбаські музейники ділилися б новинами охоче, якби знали, що просочення невідгідної тамтешній владі інформації не обернеться прикроцями. А так ми дістаємо дані, які не можемо перевірити.

У Мінкульті понад рік тому було створено робочу групу, щоб надати допомогу загроженим музеям у зоні АТО та на прилеглих територіях. Зрозуміло, що на окупованих землях це неможливо. Кажу так,

бо входив до її складу. Там напрацьовували низку абсолютно конкретних документів: із якими колекціями є сенс працювати, як провести термінову евакуацію цих артефактів на тимчасове зберігання до Центральної та Західної України, доки точиться війна. Керівництво українського Мінкульту до цих напрацювань поставилося абсолютно індиферентно. Рішення про те, щоб забезпечити фонди маріупольських музеїв, вивезти їх до Миколаєва чи Дніпропетровська, не було ухвалено. Справді, які саме музеї та зібрання малися на увазі, це закрита інформація, але тамтешні директори і працівники погоджувалися з тим, що принаймні предмети з так званого червоного списку, тобто першої категорії, найдорогоцінніші експонати, потрібно вивезти в безпечніші місця. Міністерство культури України досі не дало на це згоди.

Чим воно аргументує свою інертність у питанні евакуації навіть найцінніших музейних експонатів із прифронтових зон?

— Фразою, що евакуація не на часі. Навпаки, міністр Кириленко дуже довго розповідав про те, що нині потрібно з Національного художнього музею України взяти візантійську ікону X століття, яку знайшли свого часу в Маріуполі, повернути як чудотворний образ до якогось із місцевих храмів, аби вона допомогла захистити місто від російської агресії. Ця ікона походить із Криму, до Маріуполя її привезли переселенці-греки, а в 1960-х роках її в дуже поганому стані знайшли в церковних запасниках і відреставрували в НХМУ. Хай там як, але це один із найцінніших предметів у колекції музею. Збереглася вона фрагмен-

ЯКБИ З ПОДАЧІ УКРАЇНИ ХЕРСОНЕС ТАВРІЙСЬКИЙ ОПИНИВСЯ У СПИСКУ ОБ'ЄКТІВ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО В НЕБЕЗПЕЦІ, ТО ВІТЧИЗНЯНІ ФАХІВЦІ МАЛИ Б ЗМОГУ ВХОДИТИ ДО МОНІТОРИНГОВИХ ГРУП У СПОСТЕРЕЖНИХ МІСЦЯХ ОРГАНІЗАЦІЇ

тарно й навіть після реставрації не може бути використана за прямим призначенням. Для такої мети її треба переписати. Поки що такої передачі не сталося, але, думаю, НХМУ відписується від Мінкульту до сьогодні, що зробити це нереально, бо ж ідеться про музейну цінність, яку не можна везти в зону бойових дій чи на лінію фронту.

Нинішнє українське Міністерство культури ставиться до музейних збірок, різних історичних та археологічних пам'яток точнісінько так, як «губернатор» Меньяло до Херсонеса Таврійського. Для них це об'єкти пропаганди, історико-патріотичної виховної роботи. Те, що це національне надбання, скарби українського народу і світу загалом, їх не цікавить. Міністр Кириленко очолює Раду з питань патріотичного виховання, чітко впливши у свою стихію. Сподіваюся, скоро матимемо нового очільника Мінкульту, бо, якщо змін не буде, Україна зазнаватиме щораз більше матеріальних, моральних та дипломатичних утрат. ■

Захистити авторів

Франкі Бландо

На початку липня європейські діячі культури виграли важливу битву. А точніше, спромоглися відбити наступ, який згодом міг би виявитися катастрофічним для творчості в Європі.

Історія цієї перемоги починається з афронту. 2014-го Європейський парламент заходився переглядати директиву 2001 року про авторське право й суміжні права в інформаційному суспільстві. Цей захід прямо відповідав одному з пріоритетів, які визначив голова Європейської комісії Жан-Клод Юнкер: створити в європейському масштабі «єдиний цифровий ринок». Одне слово, треба було з'ясувати, чи механізм, який забезпечує авторське право, потребує змін, що враховували б масштабний розвиток цифрових технологій за останні 10 років. Ми знаємо, якою мірою інтернет змінив способи споживання культурних товарів, а отже, і всю індустрію культури. З огляду на ці зміни яке місце слід приписати авторам? І як гарантувати їм справедливий винагороду?

Щоб розібратися в цій темі, парламент у Страсбурзі призначив одну німецьку депутатку Юлію Реду. Такий вибір став справжньою провокацією, бо ця молода жінка представляє німецьку Партію піратів, однією із засад якої є... вільний обіг наукових праць і культурних творів в інтернеті. Тобто, слід розуміти, безплатно. Паніка серед авторів!

Тому протягом перших місяців 2015-го європейська мистецька громада мобілізувала всі зусилля з метою вплинути на характер звіту Реди з цього питання. У різних осередках відбувалися палкі дебати. Під час дискусій адміністрації Юнкера часто дорікали прихильності до надто ліберального підходу. І справді, до кола досліджуваних проблем не належав величезний ринок інтернетних послуг, на якому домінують великі американські компанії (Google, Amazon, Netflix...). А шкода, бо саме гіганти нової економіки тримають віжки електронної торгівлі...

На початку липня після численних поправок Європейський парламент нарешті схвалив той звіт. Боячись гіршого, професійні організації та спостерігачі охарактеризували його як «урівноважений». Отже, спроби Юлії Реди обмежити

авторське право в Європі зазнали невдачі. Звіт, що не має прямого законодавчого застосування, правитиме за основу для нової директиви, яку Європейська комісія має виробити та ухвалити цієї осені.

Чи можна висувати з цього епізоду, що авторське право в Європі недоторканне? І чи не виправдовує зухвале американське домінування потреби змінити правила?

З погляду споживача інтерес до постанови, внаслідок якої витвори духу стануть доступними всюди й для всіх, цілком зрозумілий. Але як можна гарантувати майбутнє творчості в Європі, якщо автори не матимуть захисту й справедливої винагороди?

Авторське право, створене з ініціативи Бомарше, автора «Весілля Фігаро», ще 1777 року (!), — вигадлива система, яка дає змогу пов'язати творця з багатством, виробленим завдяки його творам. Згідно з нашим уявленням це право становить основу суспільства знань і пізнання. Без авторів, що визнані й мають свою винагороду, не буде ані ідей, ані творчості, ані культурного розмаїття. Від Португалії до Фінляндії, від Франції до

**БЕЗ АВТОРІВ, ЩО ВИЗНАНІ
Й МАЮТЬ СВОЮ ВИНАГОРОДУ,
НЕ БУДЕ АНІ ІДЕЙ, АНІ ТВОРЧОСТІ,
АНІ КУЛЬТУРНОГО РОЗМАІТТЯ**

Польщі наша спільна спадщина спирається на переконаність, що витвори духу були й досі є детермінантами побудови єдиної Європи.

Під тиском США та Європи Україна, здається, теж вирішила замислитися над питанням інтелектуальної власності. Країна повинна зректися своєї ганебної ролі лідера у сфері піратства. Цю реформу тепер запроваджує міністр економічного розвитку і торгівлі. Слід сподіватися, що й міністр культури знайде своє місце в дискусіях, присвячених зазначеній темі, бо дуже важко не думати разом із Флер Пелерен, французьким міністром культури і комунікацій, та Гейко Маасом, німецьким міністром юстиції і захисту споживачів, що «авторське право стосується не тільки сфери власності та економічної діяльності, а й культури і свободи слова». Українські політики повинні зробити це твердження своїм переконанням. Бо інакше запропонують авторам хіба що свою зневагу. ■

Перший в історії закон про захист авторських прав був ухвалений у Франції 1777 року. Цьому передувало об'єднання близько 30 найвідоміших драматургів, ініційоване П'єром-Огюстеном Бомарше. З благословення короля Людовіка XVI було створене Законодавче драматургічне агентство. А в офіційних документах зафіксовано, що «святим, недоторканим і найбільш особистим серед інших видів власності є твір — під думки письменника».

Заборонена нація

Лесь Терен

Кримська «влада» оголосила про створення в Криму етнографічної «деревні». Задум не новий і добре «обкатаний» у світі: кожна хата в селі-музеї мусить представляти той чи інший народ півострова. Ідея сама по собі непогана: чому б не показати побут і традиції місцевих етносів? Вона була б варта схвалення будь-де, але не в Криму, де навіть невинний музей просто неба задумується як «потьомкінська деревня», призначена для пропаганди «мудрої національної політики» Путіна та демонстрації одноставної підтримки кримськими народами російської окупації півострова. Не можемо звітувати за цілі народи, але принаймні активні члени зареєстрованих у Криму національно-культурних товариств таку підтримку вже не раз гаряче висловлювали. Цікаво, чи буде в тому, так би мовити, «людському зоосаді» український «вольєр»? Українці є найбільшою з «нацменшин» у Криму, чого окупанти не змогли заперечити навіть своїм шулерським «переписом» минулої осені. Хоча відсоток українців серед населення півострова й штучно занизили майже наполовину (з 24,4% у 2001-му до нібито 15,7% у 2014-му), але ж таки, навіть за окупантськими «підрахунками», наших у Криму все ще не менш як третина мільйона. Вимушені рахуватися з цим, росіяни надали українській статусу однієї з трьох «державних мов Республіки Крим» (утім, цей крок був радше «безкоштовним доважком» до пропагандистської спроби «приручити» кримських татар наданням такого самого статусу їхній мові). Напис великими золотистими літерами «Державна Рада Республіки Крим» висить навіть на фасаді цитаделі сепаратизму—кримського «парламенту». Цим визнання окупантами української присутності на півострові й вичерпується. У решті їхнє ставлення до українства позначене неприхованим державним расизмом: незвичним «расизмом навиворіт». У світі частіше траплялося, коли панівна нація резервувала вищий статус за собою, а решту населення вважала недолюдками. У Криму маємо протилежну картину: російська «влада» наголошує на рівності всіх кримських народів і навіть (в обмін на без-

застережну лояльність) підтримує збереження їхньої самобутності, але одна нація виключена з цього процесу: українська. Від самого початку окупації Україна та світ слушно обурюються утисками кримськотатарської громади півострова. Утім, це є переслідуванням не так за національною, як за ідеологічною ознакою, адже окупанти розрізняють для себе «поганих татар» (тих, що мешкають в окупованому Криму, але досі вважають своєю державою Україну) та «хороших татар» (тих, які з різних міркувань перекинулися під Росію). Для «хороших» відкриті якщо не всі, то багато можливостей для збереження національної самобутності. Рідною мовою викладають в університетах, є 15 національних шкіл, виходять газети, створюються національні (хоч і промосковські) телеканали та радіостанції тощо. Все це лише бліда подоба колишнього стану справ, але фактом є те, що кримськотатарські блакитні прапори майорять по всьому Криму вільно та «легально». Інакшим є ставлення окупантів до українців. Права бути «ярко вираженим українцем» не купити собі навіть лояльністю до режиму. Дивно, але Москва досі не намагалася створити в Криму, хоча б заради піару, щось на кшталт руху «хохли за царя» (як зробила, хоч і з невеликим успіхом, із кримськими татарами). Вочевидь, у секретних інструкціях російських расистів «хороших українців» не буває за визначенням. Єдиний на півострові Український культурний центр створений купкою ентузіастів навіть без символічної (на відміну від решти етнічних згромаджень) державної підтримки. Їхні спроби «легально» (тобто не порушуючи писаних правил проведення масових заходів) відзначити День незалежності закінчилися заборонами та затриманнями (як і всі попередні заходи, наприклад березневий День Кобзаря). Люди по двоє (не більше, щоб не порушити заборони на мітинг) підходили до сімферопольського пам'ятника Шевченку, покладали сині та жовті квіти, а поліцаї, гестапо та штурмовики демонстративно фотографували їхні обличчя та щось занотовували. Декого й затримали, доправивши до відділка для «установлення лічності». Гірше сталося з керчанами, що мали сміливість утрьох фотографуватися з прапором України на пагорбі над містом. Їх не лише затримали, а й заарештували: одному присудили штраф, другого посадили на 15 днів, третя ще чекає суду. На тлі цих повідомлень дуже очікувано пролунала новина від «міністерші освіти»: виявляється, у Криму нібито «не знайшлося охочих» навчати своїх дітей українською мовою, тому нових українських класів у школах не відкриється (і немає сумніву, що «мінобраз» зробить усе, аби згодом закрити й ті українські класи, у яких на півострові досі навчається близько 2 тис. дітей). Тож навряд чи в тій етнографічній «деревні» збудують українську хату: у Криму під заборону навіть «декоративне» українство. Можливо, рейхсканцелярія вважає, що коли українець не назвався «росіянином» під час «перепису» 2014 року, то вже немає надії зробити з нього колабораціоніста? Тоді цим варто пишатися. ■

Полювання за гривнею

Станіслав Васін

Сьогодні, якщо ви живете на окупованій території, працюєте й при цьому отримуєте заробітну плату в гривнях, можете вважати, що життя вдалося. Принаймні за місцевими мірками. Біда в тому, що ці три умови — окупація, зарплата, гривні — вибудовуються в єдину мозаїку лише на одному «підприємстві», про яке я скажу трохи пізніше. А зараз кілька слів про те, що ж відбувається на фінансовому ринку «республіканських земель».

А відбувається тут те, що й слід було очікувати: фактично повне вимивання гривневої маси, грабіжницький офіційний курс рубля до гривні 1:2, за яким продають харчі й виплачують пенсії, і непомірний ажіотаж, я навіть сказав би, полювання за гривнею, яке набуло в Донецьку та інших окупованих містах небачених масштабів. Проблема в тому, що за офіційним курсом 1:2, який Захарченко обіцяв відпустити у вільне плавання ще в липні, гривні вже давно тут ніхто не здає і не купує. Ось тут і вступають у гру всілякі аферисти й просто винахідливі хлопці, які будь-якими способами дістають гривню за максимально вигідним для себе курсом і продають її вже за захмарними цінами. Власне, таких способів може бути кілька. Багато хто буквально бігає по різноманітних маршрутках, троллейбусах і таксі, намагаючись виміняти крихти українських грошей, що лишилися у водіїв, потім перепродуючи гривні за курсом 3,6–3,8.

Річ у тому, що Центральний республіканський банк своєю постановою ще 27 липня вивів з обігу українські гроші номіналом від 1 копійки до 1 гривні включно й водії громадського транспорту, як і продавці маленьких крамничок та базарних яток, перестали їх приймати. Але на руках у них неочікувано виявилися чималі запаси монет, які раптом припинили ходити. І, щоб не зазнати збитків, усі ці люди із задоволенням віддають дріб'язок будь-кому, хто запропонує купити його навіть за курсом 1:2. Виникає питання: звідки ж надходить пропозиція? А пропозиція надходить від тих, хто має зв'язки з місцевими «обмінниками», куди вони й здають увесь свій прибутковий «товар» за курсом, що значно відрізняється від курсу 1:2. Понад те, відомі випадки, коли ці «ділки» зверталися навіть до місцевих волоцюг і безхатченків, скуповуючи в них українські монети за формулою «2 рублі за 1 гривню» чи навіть розрахову-

ючи тим чи іншими продуктами. Річ у тім, що в людей, які мають на руках гривні саме у вигляді монет, немає іншого вибору, як погоджуватися на такі умови, оскільки «Амстор», єдина торгова мережа, що приймає українські копійки, бере їх у кількості не більш як 1 грн за раз.

Широкої популярності набув також спосіб виманювання гривень у літніх людей, які необачно все ще отоварюються за українські гроші. Якось бачив, як хлопчина в кепці із сумкою через плече буквально підскочив до бабусі років 80, що виходила з магазину зі щойно купленим за гривні окомом. Одразу ж пішла в хід історія про те, що бідлашному терміново треба виїхати до Маріуполя, мовляв, чи не продасть люб'язна жінка йому гривні за курсом 1:2, бо ж їй усе одно, чим розплачуватися тут, у Донецьку. Такі випадки непоодинокі й в інших людних місцях, як-от торговельні мережі, вокзали та валютні кіоски, коли місцеві «мінййли» намагаються скористатися наївністю пенсіонерів.

Треба сказати, що гривнева ейфорія позначила й на інших царинах окупаційного життя, як-от поповнення мобільного рахунку та зняття готівки з кредитних карток. З першим справжня катастрофа: вачери на 40 грн продають за 120–140 руб., тоді як термінали з адекватною комісією орієнтовані тільки на гривню, якої ні в кого немає. У цьому світлі на ринок дедалі більше просочується місцевий стільниковий оператор «Фенікс», SIM-картки якого продають за 60 грн у відділеннях зв'язку. При цьому «Фенікс» не надає мобільного інтернету й позбавлений функцій mms і sms, а дзвонити з нього можна лише на такі самі «республіканські» картки.

Щодо зняття готівки з банківських карток якщо раніше, на зорі цього бізнесу, пропонувалися послуги за курсом 1:2 і під 1–5% втрат загальної суми, потім уже за цим самим курсом, але без здирницьких відсотків, то тепер, урахувавши реальний і номінальний курс, Донецьк, Макіївка й Харцизьк просто всіяні оголошеннями «зніму готівку з банківської картки + 15% доплати до загальної суми».

І насамкінець про те, хто ж ці щасливчики, які все ще отримують заробітну плату в гривнях і до того ж ще й офіційно відпочивали 24 серпня на окупованій території. Це Гуманітарний фонд Ріната Ахметова, що забезпечує своїм працівникам хоча й невисоку за київськими мірками — 2000 грн — заробітну плату за неповний робочий день, але таким чином виплачує близько 5750 руб., що в нинішніх окупаційних реаліях є просто захмарною сумою для місцевих. ■

Орлине гніздо застерігає

Ярослав Пешек

На хвилі кремлівської пропаганди, спрямованої проти ЄС, я краєм вуха почув, як російське ТБ презентує інтерес європейських туристів до району навколо альпійського містечка Оберзальцберг й Орлиного гнізда та поїздки туди немов героїзацію Гітлера. Вирішив поїхати туди й подивитися на власні очі. З Праги до австрійського Зальцбурга 400 км, дуже зручний автобан довів мене до Берхтесгадена, районного центру цієї німецької (баварської) частини Альп.

Де не кинь оком, там рай для туристів. Любителі красивих панорам, обожнювачі величі гірських велетнів і всі, хто хоче відпочити від задушливого подиху великих міст та розжарених пляжів, знайдуть справжнє щастя. Натовпи туристів поспішають до кораблів з електричними моторами, щоб прогулятися найчистішим і найглибшим альпійським озером Кьонігзее. За всім цим із висоти 2713 м над рівнем моря споглядає Ватцманн, друга найвища гора Німеччини.

На майже на 1000 м нижчій горі Кегльштайнгауз (1841 м) — Орлине гніздо — облюбване туристами місце — чайний будиночок Teehaus. Його 1939-го у складних геологічних і гірських умовах звело керівництво нацистської партії в подарунок до 50-річчя Гітлера. Будівництво дороги з багатьма серпантинами, тунелями, спеціальним ліфтом і спорудження самого будиночка з панорамним краєвидом на гірські вершини й долину тривали 13 місяців. Тут працювало понад 5 тис. італійських інженерів, які застосовували абсолютно нові технології транспортування матеріалів та методів будівництва. Однак особистий секретар вождя Мартін Борманн, мабуть, був розчарований, бо Гітлер нагору піднявся лише 10 разів. Він боявся дороги на вершину, зокрема ліфта, яким потрібно було проїхати останні 120 м. І все одно в архівах збереглося чимало фотографій та документальних записів, на яких вождь позує з дітьми чи із закордонними делегаціями на терасі із захопливим краєвидом на Альпи.

Трохи нижче, на висоті близько 1000 м, з гірського містечка Оберзальцберг виселили всіх місцевих мешканців, а їхні садиби перебудували під рекреаційні дачі лідерів Третього Рейху. У цій закритій зоні вони проводили наради, відпочивали з родинами й приймали гостей. Після 1943 року, коли військова фортуна відвернулася від Німеччини, побудували тут підземні укриття, системи протиповітряного захисту, посилили оборонні підрозділи СС.

Сьогодні в колишньому будиночку Борманна міститься документальна експозиція із супроводом екскурсоводів. Виставкою логічно завершується огляд цього місця. Тут відвідувачі дізнаються про злочинну сутність націонал-соціалізму та про геноцидний характер расової політики. Кожна мисляча людина зрозуміє, наскільки подібні між собою тоталітарні режими, до чого можуть призвести політика умиротворення та поступки агресорові, нерішучість чиновників.

Особисто мене кинуло в жар, коли я зрозумів, що Гітлер на фотографіях має вигляд пристрасного шанувальника красот альпійської природи, любителя німецьких вівчарок і турботливого друга всіх дітей.

Ці кадри видалися мені такими схожими на світлини та відеоролики з іншим президентом і тиграми в сибірській тайзі, у водолазному костюмі зі стародавньою амфорою у хвилях Чорного моря чи на дельтаплані на чолі пташиного ключа, що летить у вирій...

Для мене, чеха, альпійський Берхтесгаден — це щось на кшталт Мінська

У КОЛИШНЬОМУ БУДИНОЧКУ БОРМАННА МІСТИТЬСЯ ДОКУМЕНТАЛЬНА ЕКСПОЗИЦІЯ. ТУТ ВІДВІДУВАЧІ ДІЗНАЮТЬСЯ ПРО ЗЛОЧИННУ СУТНІСТЬ НАЦІОНАЛ-СОЦІАЛІЗМУ

для українця. Саме тут 15 вересня 1938 року британський прем'єр-міністр Невілл Чемберлен домовився з Гітлером на поступках, які призвели до підписання Мюнхенської угоди, анексії більшої частини чехословацької території, а згодом до окупації та знищення Чехословаччини як держави.

Підозріла схожість методів і принципів перед самісіньким початком Другої світової війни із нинішньою ситуацією після російської анексії Криму, військової та політичної інтервенції РФ на Сході України, із дестабілізацією країн Європейського Союзу внаслідок кризи через наплив біженців, інтенсивне використання брехливої пропаганди, гібридної війни... Усе це прокрутилося в мене перед очима в Оберзальцбергу й Орлиному гнізді. Мабуть, пропагандисти з Кремля не розраховували на щось подібне, коли стверджували, що німці згадують про нацизм. Мисляча людина натомість порівнює, а порівняння застерігають. ■

КНИГИ УКРАЇНСЬКОЮ
ТА ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ
ПОДАРУНКОВІ ВИДАННЯ
ТА АЛЬБОМИ
МАПИ, АТЛАСИ, ПУТІВНИКИ
ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА
МУЗИКА ТА КІНО
КАНЦТОВАРИ, ЛИСТІВКИ
МІСЦЯ ДЛЯ ЧИТАННЯ
ЛІТЕРАТУРНІ ЗАХОДИ
БЕЗКОШТОВНИЙ
ІНТЕРНЕТ (WI-FI)
ЧЕКАЄМО НА ВАС ЩОДНЯ З 9:00 ДО 21:00

САЙТ ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИНУ: WWW.BOOK-YE.COM.UA
ІНТЕРНЕТ-МАГАЗИН: WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3 тел.: (044) 235-88-54, вул. Спаська, 5 тел.: (044) 351-13-38,
пр-т Повітрофлотський, 33/2 тел.: (044) 275-67-42
вул. Льва Толстого, 1 тел.: (044) 383-61-49

М. ЛЬВІВ

пр-т Свободи, 7 тел.: (032) 235-73-68
вул. Галицька, 9 тел.: (032) 235-70-06

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3 тел.: (057) 731-59-49

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31 тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89 тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7-9 тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6 тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2 тел. (094) 928-31-44

М. ЛУЦЬК

вул. Лесі Українки, 30 тел. (0332) 72-43-76

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н
WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

RENAULT
Passion for life

Renault **SANDERO** Stepway

Твій автомобіль. Твоя свобода.

Тепер з АКП.

Renault рекомендує

renault.ua